

IOANNIS SEVERINI
CONSPECTVS
HISTORIAE
HVNGARICAE
IN VSVS PRAESERTIM IVVENTVTIS
ADORNATAE.

PARS POSTERIOR,
RES GESTAS
REGVM OMNIVM,
AD ANNVM VSQVE M. DCC. LXXV.
COMPLEXA.

POSONII & CASSOVIAE,
Sumptibus IOANNIS MICHAELIS LANDERER,
Typographi & Bibliopolae.
1 7 7 8.

P. VIRGILIVS MARO

LIB. I. AENEID.

— — — — *Longa est iniuria, longae
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.*

P R O L O G V S

HISTORIAE HVNGARICAE.

Quam tandem ad scribendam alteram Conspectus Historiae Hungaricae partem animum adpuli: id mihi, ante omnia, negotii dari videbam; vt, quae priori de rebus patriae veterrimis, intermiseram, aut certe leuiter perstrinxeram, hoc, tametsi alieno fere loco, sarcirem, summatim copiosius alibi dicta, repetendo. Demonstravi scilicet editis in lucem commentationibus, Hungariam, prisca aetate, a diuersis cultam fuisse populis, sicut erant Pannonii, Daci, Iazyges, Sarmatae, Quadi. Regio proinde nostra, primis duobus praesertim saeculis, diuidebatur in Pannoniam, Daciam Tibissanam, Iazygiam, siue Sarmatiam Iazygum, et Quadiam. Haec, constrictis demum post Vespasiana tempora, arctiore termino Metanastis, a Granua ad Morauam pertinebat. At angustia locorum circumclunderetur: nihilo secius Romanis prouinciis magna inferebat damna, vt Antoninus cum primis Philosophus,

P R O L O G V S.

pertinaci certamine debellare eam necesse habuerit, Sarmatia vero, ab amne Grano, haud vltra Tibisci alueos porrigebatur; quam praeter Iazyges Metanastas, Gothini quoque, et Osi, Sarmatica lingua loquentes, incolebant. Dacia Tibissana, hodiernam Vltratibiscanam regionem, ambitu suo complectabatur, quam Traianus, victo Decebalo, partem prouinciae Rom. fecit. Atque haec iam facies Hungaricae citerioris, veteris fuit aeuo; ne quid de aboriginibus commemorem.

Inde post haec, a Saeculo IV. postquam varii populi diuerse migrare coeperunt: haec quoque ora multarum gentium quasi diuersorium fuit. Primi Vandali, natione Germani, heic confederant; dehinc Gepidae, Hunnos a Transilvania vltra Tibiscum sedes protulisse, vix quisquam probauerit; etsi prouinciam hanc ita tenuisse non ambigo, vt, quodsi tributum haud dederat, profecto aduersus communem hostem, dum opus erat, arma tulerit. Id ex Iornande et Procopio doceri potest, post Attilae occasum, in terris Quadorum, et Metanastarum, Rugios, Scyros, Herulos, atque Longobardos confedisse aliquamdiu. Quod Auares his locis habuerint, quando iam olim id a me demonstratum sit, neminem amplius dubitaturum existimo. Postquam hi a Franconibus ad incitas redacti sunt, veteres coloni, nunc Slauorum nomine insigniti, cum Chrobatibus, Germanisque late heic locorum dominabantur, nec vnquam
ab

P R O L O G V S.

ab Hungaris hinc eiekti sunt, in ciues contra, sociosque cooptati. Haec de citeriore Hungaria. *

Transdanubiana; antiquitus pars erat Pannoniae, quippe quae ab Augusti ad Vespasiani aetatem, hodierni Hainburgi, Cilleiae, Labaci, Colapis atque Draui terminis finiebatur: post haec dein tempora Cetio, illisque montium iugis, quae Carnioliam, Croatiam, Bosniamque, a Morlachia Dalmatiaque seiungunt, Drino item flumine, Sauique extremo Diuidebatur ea in superiorem, seu primam, et inferiorem, seu secundam, vel consularem. Prouinciae vtriusque erant: Sabaria, Valeria, quae in Ripensem, et Praeualitanam abscindebatur; Siscia et Sauia, cuius partes fuere Pannonia Sirmiensis, Budalia, et Amantina. Montes omnibus in Pannoniis prisca sessores nominabant Bebios, Claudium, Albanum, Caruanam, Cetiumque: paludes Volceas (Balaton) Peisonem, et Hiulcam: vrbes illustriores fuere, Iuliobona, Carnuntum, Bregetio, Acincum, (Strigonium) Sicambria, Taurunum (Semlin, haud vero Belgradum Moesia), Sirmiam, Cibalae, Murfia, Siscia, vbi nummi cudebantur, Amoena et Sabaria, quatuor Coloniae. Potentianam effinxit cum aliis Thurocius.

De caetero Pocones, a quibus regio nomen adepta, ex Asia per Hellespontum primitus transgressi, vbi Thraciae partes ad Pangaeum diu infederant, per Moe-

* Persequutus sum et prolixius in commentatione de veteribus Hung. cisdanubianae incolis.

P R O L O G V S.

fiam tandem vltra Sauum et Drauum flumina penetra-
runt, idque partim Dario Hysdaspe, partim Philippo
Macedone, Alexandroque regibus, denique Paulo Ae-
milio Conf. Hi vt plurimum Thracum instituta se-
quuti, inquilinos habebant, primum Gallos Scordifcos,
Boiosque, tum Marcomanos, Singuli demum a Roma-
nis, orbis terrarum victoribus, ineunte saeculo primo,
post datas et acceptas clades, penitus domiti et subacti
sunt, Tiberio tamen, etsi de eis triumphauerat, impe-
rante, legiones Pannoniae, Percennio et Vibuleno aucto-
ribus, foedam seditionem conflagrant, quam deinceps
Drusus, ecclipsi lunae, quae tum acciderat, in rem
suam vsus, felici euentu sopiuerat. Postea, dum Roma-
na republ. plurimum imperio distrahebatur, Pannonii e-
xercitus pro Othone, et hoc extincto, pro Vespasiano
contra Vitelium stabant, magnoque ei vsui in rebus
gerendis erant. Vt Traianus, post inanes Domitiani
triumphos, reapse Dacos bello duplici vicerat: Panno-
nia tanto felicius aduersum varios hostes, quales Marco-
mani inprimis. Quadi, et Iazyges erant, defendebatur.
Constantinus, cognomento Magnus, deuicto ad Cibalin
Licinnio, imperii aemulo, potestatem Vandalis fe-
cit in sedes Pannonia figendi Qui patrem in imperio se-
quutus est, Constantius, sicut Magnentium tyrannum,
apud Mursiam, graui proelio, ita Sarmatas et Quados
hostes Pannoniae secundis conflictibus fudit fugauitque.
Victorias prosequiebantur Iouianus Singidonensis, Valenti-

P R O L O G V S.

nianus Cibalis natus, Bregetione mortuus, et Gratianus Sirmienfis. Post excessum Vandalorum Alanorumque, Hunni gens Scythica, Pannoniam circa an. 394. haud vero, vt plurimi voluere an. 37. qua foedere partim occupare coeperunt, donicum tandem Attila totius regionis potiretur: nec tamen is heic, sed in Dacia regiam habebat sedem. Attilae filijs, ob imperii contentionem, ab Ardarico, Rege Gepidarum, ad interuentionem caesis, Ostrogothi, permissu Marciani Imperatoris, Pannonias tenebant, et velut contra Hunnos, quos ante seruiuerant, sic aduersus Sueuos, Scyros, Regem item Sarmatarum Babaium, Herulorumque Odoacrum, armis defendebant, donec Rege Theodorico, in exitu saeculi V. Italiam peterent. His an. 52. Iustiniani indulgentia successerunt Longobardi, Rege Audoino, a mari Baltico egressi, qui dein perpetua cum Gepidis gesserunt bella, postremo a Narsete, ad Italiam possidendam euocati. His ita alio demigrantibus, indigenae Pannoniam tenebant, Imperatoribus subiecti Byzantinis, dum ab Auaribus, circa an. 600. occuparetur. Prope duo saecula gens haec bellicosa regione nostra potiebatur, quum tandem Tassilonis, Ducis Bauariae societati impliciti, Caroli M. armis impeterentur, sedibusque suis, bello decennali superati, eicerentur. Abiit itaque regnum hoc, cum Dacia, in potestatem Francorum, qui secunda illi moderabantur fortuna ad tempora vsque Suatopluci; Magnae Moraviae

P R O L O G V S

imperatoris, qui cum Carolomanno et Arnulpho decertans summam imperii in Pannonia, ad ultimum obtinuit. Aduersus hunc deuocati Hungari, ab Volga haud pridem ante Transiluaniam ingressi, an. circiter 900. vel etiam paulo post, pro se, quam Francis regionem occupare maluerunt, quam hucdum rebus prosperis tenent. Sed haec quidem in eo meo libro, quem PANNONIAM ILLUSTRATAM inscripsi, pluribus exposui, vbi praemissa vetere Geographia, et antiquorum regni colonorum notitia, de Pannonia Romana, Vandalica, Hunnorum, Ostrogothica, Longobardica, Avarum, Francica, Marahana, et Hungarica vberius disserui.

Quod reliquum fuit de Regum Hungariae decretis, iuribus, redditibusque: de Rege iuniore, quales Bela IV. et Stephanus V. erant: de Ducibus, Baronibus Regni, Banis, Marchionibus, Vaiuodis, Comitibusque, de Vduornicis, Bilochis, Pristaldis: de re ecclesiastica, nummaria, diplomatica, et Scutaria: de liberis regiisque Ciuitatibus, earum origine et praerogatiua prudens tacui: partim quod haec proxiliorem ac equidem instituere potuissem, tractationem postulabant; partim quod Iureconsultis, Historiae item sacrae, rerumque eiusmodi Doctoribus hanc curam demandatam esse videbam. Nihilofecius de origine prouinciarum Hungariae, quas Comitatus vocamus, paucula putauit ad-

iicien-

P R O L O G V S.

ficienda, vel eo nomine, quod haud diu societas quaedam erudita, quaestionem hac de re mouerit. Interim breuitatem professio, nemo officium detulerit, prolixior, tametsi proximam materiae disputationem scribendi, de Comitibus peregrinarum, quae nobis vicinae sunt, gentium, eorumque prouinciis, ad quorum modum nostrae institutae esse videntur, nec de Hringis Auarum, a quibus olim conuentuum Hungariae originem deducebam. Dixerint haec alii: equidem, duce incerti nominis Belae Notario, scriptore omnium patriae antiquissimo, comitatus cum Hungaria eundem habere ortum existimari, Slauos sub aduentu Arpadi in hanc oram, regionem citeriorem in prouincias distribuisse dubitari non potest, quando Titulensis, et totius intra Danubium, et Tibiscum terrae Dux fuerit Salanus; Byhorensis, Moroutus; Nitriensis Zubur; sed castrum quoque Gumura, et Nouogradum, iam illis temporibus populum suum, et, vt noster loquitur, partes habebat suas; arx super haec nomine Hung. Comitem Loborcium, quem ciues sui Ducam adpellabant. Postquam Hungari regione potiri coeperunt, primus Borsu, Comes Borsodiensis creatus est, qui postea ex patris sui Bungereccii castro Geuru, et suo Borsodia vnum fecerat Comitatum. Tractus vero Nitriensis supremus Comes ab ipso Arpado dictus erat Huba, victor Bohemorum. Ita Hungari Ducis sui,

P R O L O G V S.

primorumque consilio plures constituere Comitatus. Aedificauerunt scilicet locis opportunis arces, quae vicos certis limitibus descriptos regundos defendendosque subdiderunt; id quod patria lingua Vármegye appellabant. Sic Comitatus Zabolczenfis, fundator erat Zabolcus; primus vero castri praefectus Ecullus; sic Ete, praefectus Baronienfis dioecesios, aedificauerat castrum Csongradam, et Borsus, de quo nunc memini, Zouolunum, quorum nomina hodieque superant. Vsuba autem, et Euseus Comitatum Castriferri ac Vespriemensem (huius primus Comes Vsubunecus erat) Soproniensem Sacus, Symeghiensem Eudus, et Cadusa Temesiensem, Tahutus Transilvaniae, ac Pota denique Heuesiensem constituisse videntur. Id certum omnino est Veluquium Comitatu Zarandiensi ab Arpado Duce donatum fuisse: primum vero perpetuum Comitem Pestensem Billam, et Bocsum Bacsensem, prioris fratrem, a Toxo creatos. Duce Geiza Hontensem prouinciam in ordinem redegit, Comes Hunt: Iaurinensi praeerat Volphgerus, ex comitibus Homburgi. S. demum Stephanus, exteros imitatus Principes, devicto Cupa, Simeghienfis Comitatus Duce, meliore disciplina regundas prouinciolas instituit, praefecitque aliis Duces (sic Emericus Dux erat Slauoniae) Marchiones aliis, aliis porro Comites, et his rursus, ut grauitati muneris occurreret, adiunxit Vice-Comites,
et

P R O L O G V S.

et Iudices varios, Exactoresque. Nec tamen habeo dicere, quot numero, hoc Rege, Comitatus in Hungaria fuerint. Sub Bela, et Geiza II. Otto Frisingensis LXX. plures existisse memorat: M. Rogerius Bela IV. Rege LXXII. Petrus Ranzanus Coruini imperio LXXIII. quos hic quidem ordine enumerat suo: Stephanus Werböczius, sub Ludouico II. LXIV. Hodie, postquam nonnulli aliis prouinciis adnumerari coepti sunt, vix vnum supra L. repereris. Haec ego de Hungaria eiusque diuisione. Vtinam esset, qui nos ortum et occasum doceret regnorum, Croatiae, Dalmatiae, Ramae, Halliciae, Lodomeriae, Seruiae, Cumaniae, Bulgariae, et Sclauoniae. Quae hanc in rem equidem ex diplomatis eruere poteram, dum inter reliqua monumenta, ad Eruditissimi Kercselichii notitias, huiuscemodi rerum studiosos delego, subiungendum duxi S. Stephanum se totius Hungariae primum scripsisse Regem: S. Ladislaum Croatiae, Colomannum Dalmatiae, Ramae, Bosniae, et magnum Hungariae Regem: Belam III. Rasciae et Lodomeriae: Belam IV. Cumaniae, et Goriciae: Stephanum V. Bulgariae, (vt Belae diploma hac de re praeteream) Ludouicum I. Poloniae: Sigismundum Bohemiae: Ferdinandum I. Sclauoniae. At haec nunc quidem suffecerint. De caetero numen diuinissimum vti pro lata mihi clementer, et in hoc labore ope,

PROLOGVS.

supplex veneror , ita publica voce oro atque obtestor ;
vt hoc regnum Hungariae , dum imperium orbis ter-
rarum steterit , florentissimum esse iubeat , in quo
pietatis litterarumque amor , et tranquillitatis atque
fortunae decus perennent.

Q. D. B. V.

CONSPECTVS
HISTORIAE HVNGARICAE
PARTIS POSTERIORIS
LIBER I.

DE
REGIBVS INDIGENIS.

Vt ea, quae scribere coepi, persequar, initium operis mihi erit S. STEPHANVS Rex. Hic simul ac regnum adiit, si non aemulum imperii, qualis Cupa erat, certe aduersarium nat¹⁰⁰²us est Gyulam auunculum, moris maiorum, quam amicitiae tenaciorem; qui sicut prius bello pacem, sic iam in pace bellum quaerens, grauior, quam pro fortis necessitudine oportebat, coniuncto erat. Nec enim solum Regem importunissime adhortabatur, desisteret tandem peregrinis ritibus, ciues suos imbuere: sed in Hungaria etiam, vt monita sua despici senserat, infida omnia atque infesta faciebat.

Infe-

Infelicis adeo incoepti auctores adiutoresque nactus omnes quidem, quibus gravis erat inueterati moris externa mutatio; at inprimis principes turmarum, qui a clade Cupana supererant, et ad Transiluanum salutis, et vindictae causa confugerant. Rex ubi ultro citroque missis legatis Ducem ad pacis consilia minus, quam optabat, transire animaduverterat, ferocius contra ciere tumultum, iniuria suorum motus, arma expedit, et exiguo interuallo temporis eo angustiarum hominem quietis et fortunae impatientem adduxit, ut se, suaeque omnia victoris arbitrio committeret, nec, unde abductus erat, amplius rediret, etsi sacra ablutus vnda, ne fors regionis, quam religionis cupidior euaderet. Ita hoc in potestatem redacto, Transilvania iuribus Hungariae
 1004 adnexa, opera Vaiuodarum (Duces, vel praetores latine dixeris) regebatur. Hac sollicitudine, et bello Bulgarico, postquam Keanum vicerat, functus Rex, ad curas velut sacrae, ita ciuilis, eique cum publicae, tum suae priuatae rei, denuo toto animo incubuit. Parabat enim, eximio prudentiae ac pietatis exemplo, Hungariam a maioribus suis vi et armis adquisitam cultamue, iure, legibusque, ac moribus de integro condere. Ea mente magistratibus regni ordinatis, ut Pontificatus instituebat, nominatim Strigonii, Colocsaе,

locsae, Vesprimii, Quinqueecclesiis, Csa-
 nadini; Abbatias Pecsuardensem, Saladien-
 sem, et Bakon-Beliensem, vt esset, quo
 consultum plebs veniret, et vnde rerum
 sacrarum hauriret Scientiam: sic leges
 de publicis commodis fanciebat, et in co-
 mitio Tolnensi, an Strigonienfi, equidem
 haud definiuerim, promulgabat. Dum ita
 reipublicae satagit, nascitur ei, ex Gisela ¹⁰⁰⁷
 vxore, Henrici Ducis Bauariae, cogno-
 mento Rixosi filia, soror quae fuerat Hen-
 ricus Imperatoris, Emericus maximae indo-
 lis, et vitae dein, quae nullius, praeter
 quam paterno fulgore vincebatur; dignif-
 simus imperio, ni mors immatura spes
 fessellisset publicas. Haec inter Byffenor-
 um exercitus, per occasionem, ac soli-
 tudinem in fines, Hungariae obnoxios, in- ¹⁰²¹
 cursiōnem facit: ad Transiluaniam iniu-
 riae huius pars pertinebat. Stephanus
 coelesti, vt perhibent, monitu, inimica
 edoctus molimina, tribuno militum, qui
 proxime ab hoste aberat, praepeti nun-
 tio, negotium dat, *prouideret suis rationi-*
bus, et euentibus aliorum, daretque operam,
ne inultum hostem longius vagari pateretur.
 Postquam ad manus ventum est, Bosni-
 cladem accipiunt, et, ne fortuna percul-
 si, duriora perferre cogerentur, magno
 cum pondere auri, legatos de pace pe-
 tenda ad Regem mittunt. Hi dum iter
 faciunt, quae numeri portabant, scelere
 quo-

quorundam amiserunt; impetrauerunt nihilominus, quam desiderabant, pacem, auctoribus violati iuris gentibus vniuersis sacri pro merito punitis. Secutum est illud. Mortuo Henrico Caesare, cum res Romana penes Conradum, cognomine Salicum esset, ac inimicitiae Hungaros inter, ac Boioarios eae intercederent, vt illi Noricum infestis signis
1030 percurfarent; Stephanusque transitum per regnum suum legato Caesario, magnum feruorum impedimentorumque numerum secum trahenti, Constantinopolim negaret, adeo exacerbatus est Imperator his rebus; vt mente inimica, Hungariam inuaderet. Sed omnis ira belli ad populationem duntaxat agri vertit. Id tamen satis Conrado visum, cur pro victo relinqueret Stephanum, quem contra Chartuitius precibus ad Deum fusis, hostem superasse docuit. Pace cum Henrico, filio Conradi, conciliata, dum et animo, ob filii mortem inopinam, angere-
retur, et corporis morbo laboraret, se-
gnius rempublicam administrare videbatur, quam vt omnibus satisfaceret. Quo factum est, vt purpuratorum nonnulli oc-
1032 cidendi eius impetum conciperent; occubissetque, sine dubio, eo scelere, ni coniuuratorum vni, conclaue regis, coelo iam vesperscente, ingresso, telum vagina nudatum, quod sub veste latebat, impro-

improviso excidisset, regemque de periculo admonuisset. Parricida, quod scelus oculi non poterat, vel defendi, complexus regem, orare coepit, vt praeteritam vitam potius, quam culpam, temeritatis tamen, quam pertinaciae, potius intueretur. Haud facile dixerim, pauorene, an religione percitus Rex, dextram, reconciliatae gratiae pignus obtulit, cum caeteros sceleris participes equuleo impositos, necari iuberet. Sed nec illud diremerim, numne huius, an alterius facinoris metu, Andreas, Bela, ¹⁰³³ et Leuenta, Ladislai Calui filii, ad solum vertendum perducti fuerint. Stephanus caeterum etsi vitam sibi prorogatam, vt ex impiis ingratorum ciuium manibus euasit, videbat: sensit nihilominus horam supremam, quam impietas accelerare volebat, sponte sensim adpropinquare. Deliberato itaque consilio, ne se mortuo, quae viuis de republica sapienter constituerat, irrita fierent, neu plebes, ductu seditioforum ad instituta vitae maiorum relaberetur, Petrum ex sorore sua, Guilielmi, Comitis Pictauiensis filium, non vero Vasulem, vt plerique scripserunt, fidissimis quibusque ex proceribus, Regem summa contentione commendat, ac paullo post, quam regni curas amicis credidisset, rebus humanis eximitur, magno sui desiderio relicto. ¹⁰³⁸
ditus

ditus est Albae marmoreo monumento, comitante funeris pompam, ingenti nobilium virorum multitudine, maxima vulgi frequentia: relatus postero tempore diuorum in numerum.* Non multo, quam huic parentatum est, communibus suffragiis, si Abam, Comitem Palatii, qui sibi peregrinum anteferri aegre tulit, demas, Rex constituitur.

1039 PETRVS, Alemannus scriptoribus plerisque nuncupatus, vir clarioris gentis, quam animi. Gisela ob sua, coniugisque defuncti in se merita, matris loco, et vt Reginam venerari oportebat; quod tamen is adeo contempsit, vt haec initio statim animaduerneret, se suo insigni beneficio, maximam sibi calamitatem quaesisse peperisque. Ex iis enim, quae quotidie fiebant, vidit se non tam gratam apud Regem, quam inuidiosam esse, nec quicquam ex pristinae fortunae magnificentia, quam tristem recordationem habere. Ne itaque praesentis duritiem pati cogeretur; nam et cultus Regius negabatur, et a colloquio familiares arcebantur: neu origo dissensionis Regem inter et procures existeret, relicta Hungaria, Patauium Bauariae, vitae statu commutato, sese contulit; quod tantum se ab odio inuidiaeque putabat

* Vid. sup. cit. et ALOLDVS ad an. 1002. seqq. et P. Pray Dissert. de S. Steph.

tabat abfuturam, quantum a conspectu suorum recessisset. Nec tamen ea re tam conciliauit animos, quam alienauit. Hungari etenim ingratitude eo consilii adactam Reginam impatienter ferentes, odisse, et contemnere Regem. Id ille intuens, ne otium, ferendis factionibus aptum, aleret, in Noricum exercitum ducit, Conradi iniurias ulturus. Et clarius 1040 omnino bello, quam pace fuit. Nam postquam hosticum libere peruagatus est: magna cum captiuorum multitudine reuertit; et paullo post idem tempus Bretislao Duci Bohemorum, aduersus Henricum Imperatorem, suppetias tulit, quibus Germani insidias inducti, partim caesi, pars in fugam coniecti. Huius opinionione virtutis inflatus, vitio ingenii vehemens, impotensque, aspernando Hungaros, cuncta ex arbitrio peregrinorum facere, pudorem ingenuarum profanando, nefas omne permittere, iam animi libidine, non consilio ferri, et cum timeri, quam diligi cuperet, multa in opprobrium agere, ac fidem tandem demoliri coepit. Hungari deteriora verentes, Regi suo imperium abrogant, patriaque exigunt. Eo facto

SAMVEL cognomento ABA Rex 1041
statuitur, quod et dignitate summa erat,
et Stephanum iure affinitatis contingebat:

bat : habuit enim sororem eius Saroltam in matrimonio. Arbitrabantur cuncti ab hoc robur libertatis, initium salutis Hungariae, post res nimium collapsas fore. At hic quidem, ut fortunae, ad quam natus videbatur, mediocritatem, moderate et prudenter tulit : ita magnitudinem capere non potuit. Quae enim in priuato animi continentia emicuit, in Re-
 1042 ge crudelitate mutata est. Namque tyrannidem in suos prius, quam contra aemulum regni bellum auspicatus erat. De quibus suspicio fuit Petro, in Austriam fuga elapso fauere, vel indicta causa occidebantur. Neque ea licentia, in infimos et mediocres saeuitum est : sed excellentissimi atque eminentissimi viri, diuerso mortis genere, quidam palis fudibusque infixi enecti sunt. Qua iniuria ciuibus timorem, hostibus victoriam, partibus suis excidium auctorarit. Sensim plerisque omnibus exosus fieri coepit, cum ante eximia caritate diligebatur; ut intelligi possit, maiestatem nulla re magis, quam virtute niti, firmarique.

Non ignorabat Petrus, quae in Hungaria, magna procerum et populi indignatione agebantur. In spem itaque, ea ciuium discordia, fortunae melioris inductus, iterum Albertum, Austriae Marchionem, propinqua cognatione coniunctum, et
 Hen-

Henricum III. Imperatorem, pro eo, ac par erat, rogabat, suam vt vlciscerentur iniuriam, illo praesertim hostibus tam iniquo ac turbido tempore. Cum propter alias causas, tum ne regii nominis vilesceret dignitas, vtrunque praesidium, et promissum, et datum est. Prima castra ad Hainburgum posita erant, hinc transito Danubio, Posonium captum. Hungarus bello, quod animo haud praeceperat, impar fuit, imprimis eo, quo geri debuit, loco. Caesariani populando atque vrendo tecta citerioris provinciae, fataque, in aciem vel inuitos extrahebant aduersarios. Hi molliter, quia virtuti diffidebant, et per dilationem bellum geri oportere arbitrati, fortuna aduersa, Grano tenus Hungaria cessere. Aba ipse re inopina trepidus; nam super haec spes noui Regis, in Bohemia extorris, iniiciebatur nostris, Henricum per legatos conuenit, rogans, suum vt sibi regnum permetteret. Caesar, quod et nouus Rex, qui sermonibus magis hominum passim iactabatur, quam in publico vlllo concilio dictus, a Samuele superatus est; et hic, vt postea Petrus, precarium regnum fuscipere videbatur, petenti veniam dedit. Hoc alteri aequanimitatem animi, isti ferociam ingenerauit. Aba enim, supra quam olim, in omne hominum genus saeuiebat, quasi aliena, non sua culpa, quae vsu veniebant,

fierent. Eam ob rem tanta cura senatum populumque Hungaricum incescit; ut pariter negotium suscipiendum negligendumque timerent, ne sibi poenas, reipublicae feruitutem conciliarent. Vicit tandem amor patriae fructum rei priuatae, et odium acti olim in exilium Regis. Missi itaque sunt, qui Petrum postliminio ad Regni gubernacula capeffenda reuocarent, monerentque simul; *ne inermis Samueli multitudine armatorum stipato sese obiiceret: de fide sua interim nequicquam dubitaret.* Haec molimina ut Rex animaduertit, cum in Austriam, ubi se Petrus tenebat, tum in Carinthiam, ut praetori male faceret, excurrit; sed populandi magis, quam iusti more belli. Qua ex re accidit, ut male multato Aba, praeda omnis reciperetur. Nihilofecius Caesar, ne cupido laceffendi fines Romani Imperii Hungarum denuo incesceret, ut Adalberti, suasque iniurias vlcisci; sic Petrum summa vi reducendum statuit. Trahuntur in hosticum copiae: castra ad Arabonem collocantur: occurritur ab Hungaris in tempore. Postquam quieti nonnihil datum est, utrinque signa tandem conferuntur non minori animo, quam virtute. Aba victurus videbatur, ni suorum plerique, ad hostem transfugissent; acies praeterea ventorum viturbaretur. His rebus ad extremum superatus, ad Tibiscum fuga elabitur; ubi dum bello instaurando incumbit, fidem suo-

suorum nequicquam inuocans, ab iis, quorum propinquos interfecerat, confoditur. Infauita haec fata cecinit, vt vates, triennio ante Gerardus, praesul Csanadiensis. Sublato tali modo, religionis aequitatisque hoste Aba, voluntate Hungarorum, et virtute Caesaris imperat.

PETRVS ITERVM REX. Verum in- 1045
tra breue tempus solita rursus prorum-
pere diffidia. Rex metu rerum ad irri-
tum cadentium percussus, Henricum in
Hungariam deuocat, et postquam aduenis-
set, se, regnumque suum Caesari tradit.
Quod factum, accedente priore feritate,
successu felicitatis accensa, tantopere ani-
mos Hungarorum offendit; vt de Re-
ge nouo quaerendo consilia agitarent, se-
creta aestimatione pensantes, quid vltra,
quam quod fecerit, nisi vt deleret Hun-
gariam, facturum hostiliter. Ad Andre-
am, ex progenie Stephani, in Russia Rubra
tum commorantem, plurimorum accede-
bant studia. Proinde, etsi plerique ea
de causa crudelissime enecati sunt, ma-
gna Procerum multitudo Chanadinum
conuenit; et postquam visum est vni-
uersis Petro rursus abrogare imperium,
missi sunt in Russiam, qui Andre-
am ad rempublicam capeffendam inuitarent. Non
accrediditis primo, tum postquam fides
facta est, in Hungariam perfertur, et ne
L 3 quid

quid discordiae, vel turbarum, intercapidine temporis exoriretur extemplo corona redimitum regem proclamant. Eo audito Petrus, quod se vim insidiasque euitaturum diffidebat, relicta Alba, in Austriam fuga elabi contendit: venit tamen, etsi apud villam Zamur fortiter se defendebat, in coniuratorum potestatem, a quibus luminibus oculorum priuatus, quo dolore insequenti anno obiit, sepultus Albae. *

1046

ANDREAS I. postquam in regali folio resedit, quod impedire non potuit, Leuenta auctore, permisit in quosdam antistites, velut malorum, quae Petri ferocitate et lasciuia rempublicam adflixerunt, auctores grauius animaduerti. Tanta rabies ea indulgentia feros inuaserat animos, vt specie, publicas viciscendi iniurias, omne Christianorum nomen in Hungaria delere, et barbaram maiorum superstitionem restituere intenderent, quibus Vatha antesignanum se praebuit. Non erat satis passim locorum templa demoliri; Pontifices, in his Gerardum, sacerdotesque occidere, sacra profanare: iam aruspices, more antiquo consuli, Mars, Hercules caeteraque numina deorum

* De Petro et Aba vide praeter Thuroczium, ALOLDVM, MARIAN. SCOTVM. et LAMBERTVM SCHAFFN.

rum inuocari, varia incantationum genera adhiberi coepta sunt. Ianus, filius Vathae, Pythia Rasdi vtebatur, a Bela tandem extrema fame enecta. Cum hoc modo ad superstitionem humanarum mentium renoluebatur Hungaria, falsaque religione alligabatur: concitator seditionis Leuenta morte occubuit, quem maxime pertimuit Rex, ne, si quid ipse eorum, quae fiebant, vetaret, hic populi fauore regnum appeteret. Eo extincto, simul rem diuinam, simul concussam, diffensione priuatorum rempublicam, vt in pristinum florem restitueret, dedit operam, legesque, vt id fieret, communi auctoritate sanxit, ac in Petri imprimis interfectores seuerè animaduertit. Nihilominus Henricus Imperator, ¹⁰⁴⁷ et Petri necem, et sibi regnum vindicaturus, Hungariae bellum minabatur, frustra Rege, per legatos excusante se adactum imperare, parricidas partim morte multasse, alios, si Caesari placeret, omni supplicio excrucandos dediturum; sed nec ab annuo censu abhorrere. Postquam eo rerum ventum est, vt, cum animi reconciliari non possent, exercitus in Hungaros duceretur, praemissi sunt, cum parte copiarum, Conradus, Dux ¹⁰⁴⁹ Bauariae, et Adalbertus Austriae Marchio, qui Hainburgum ciuilibus dirutum turbis, opere militari cingunt, et

quoad eius fieri potuit, strenue reparant, firmum in hostico pedem fixuri. Insecutus est Caesar cum ingenti armatorum multitudine, castraque ad Posonium mox operibus claudendum, posuit. Verum quod Hungari, qua hostem profecturum senserant, pabula corruperant, et pecora in opacas, et iniurias adegerant silvas, penuria rerum adactus, infectis rebus, unde venerat, rediit. Hungari simul ac castra hostes retro mouisse comperiunt, instar victorum insequuntur, Austriamque incredibili celeritate peruagati, praedas spe ditiores potiuntur, et rerum successu illecti, Morauiam quoque populantur. Rex, qui ad summam rei minus id, ac plebes existimabat, conferre intellexit, armis diffusus, pacis condiciones obtulit, quas si, Caesar accepisset, Hungaria tum quidem, stipendiaria facta fuisset. At hic nihil minus, quam pacem, eo tempore cupiebat. Nam adscito in societatem armorum Bretislao, Bohemorum Duce, pergebat porro in agrum, ultra Arabonem, exercitum inducere: Welfoni praefecto mandabat, quociteriorem occuparet, et, si qua se occasio offerret, vastaret quoque prouinciam. Milites officio defuncturi, ne sibi praeterea deesse viderentur, cum magna trepidatione agrestium, populantur adeo, ut tumultus ex agris repens in vrbes et vicos

vicos illatus, pro nuncio fortunae ad-
versae cunctis fieret. Ad Granuam iam
penetrarant aduersarii. Eberhardus, prae- 1051
sul Ratisbonensium, naues frumentarias
ad Posonium, vel Iaurinum adpulit. An-
dreas desperata pace, quam per suos im-
petrari posse crediderat, resistendum ho-
sti, et vim vi repellendam intendit ani-
mum. Cum viribus non satis valeret,
stratagematis vtendum existimabat. Erat
tum in Hungaria percelebris vrinator,
nomine Zothmundus. Huic negotium
dedit Rex, annonam, quae Danubio de-
vecta erat, perdendi, multa pollicitus, si
id arte sua efficere posset. Hic et Regis
adhortatione, et spe praemii excitatus,
adulta nocte Danubium subiit, nauesque 8701
hostium onerarias perforatas ante aquis
mergit, quam opinari quisquam poterat.
Caesar commeatus iacturam edoctus, quod
non esset, vnde subito defectus sarciri
posset; Andreas praeterea cum copiis ad-
ventare dicebatur: referre se actutum in-
stituerat, satius ducens nulla laude, at-
que cum summo incommodo ire retro.
Hungarus haec euentura coniectans, va-
da, et viarum angustias praecupabat,
itaque circumueniebat hostem, vt parum
abfuerit, quin ipsum Caesarem intercipe-
ret. Consilio tandem et opera Leonis 1052
Pontificis Romani, de funesta vtrique par-
ti contentione desistere principes. Fides
L 5 futu-

futurae amicitiae sancita est, desponsa
Salomoni admodum puero, sobole Cae-
1055 saria, nomine Sophia. Stabilitis lauda-
biliter in occidente rebus, cum Cresimi-
ro Croatiae atque Dalmatiae Rege, ve-
teres intercefferunt inimicitiae limitum
causa, quae virtute Radonis, praefecti
praetorio, diremtae sunt ita, ut *Dalmata*
bello victus, Croatia omni Interamnana cede-
ret. Postquam tandem Hungariae quies
reddita est, Andreas morbo et aetate
gravis, filio, regnoque suo in tempore,
ut putabat, consulturus, Salomoni an-
num septimum ingressu, coronam impo-
suit: quo initium factum est simultatum
fraternarum, factiosis iam Andreae, iam
1058 Belae animum vellicantibus. Ac iste
quidem, etsi tertiam Hungariae partem,
Ducis nomine, a fratre acceperat regni-
dam, indigne tulisse fertur, regnum pue-
ro potius, regimine et cura aliorum in-
digenti, quam sibi de patria optime me-
rito deferri. Ut erant, qui aures Be-
lae intempesta suasionem occuparent; sic
Rex ipse huius non erat expers pe-
riculi. Iam fere palam ferebatur, Be-
lam regni temere adsectari reum, plura
occipere, ac priuatum oporteret, suaeque
publicis anteferre commoda. De quibus,
quod diuersi detulerant, nec credendum
facile, nec etiam negligendum Rex pu-
tauit. Experiri tandem volebat, ve-
rum

rum, falsumne effet relatum. Fratrem ad-
uocat, simulans se poenitudine agi rerum
praeteritarum; integrum esse coronam, vel gla-
dium (in conspectu erat vtrumque digni-
tatis insigne) eligere, sibi, quod libuerit,
probatum iri: modo ne, ubi ipse satis functus
fuerit, ex se nato periculum eueniret, quod
nunc pertinesceret. Bela satis gnarus pro-
fessionis bonae voluntatis fraudem inesse,
gladium, qui proximior erat, velut hae-
sitanti, quod ratio subito non posset, for-
tuna consilium subministraret, corripuit;
testatus publice ducis potestate se, dum
viueret, contentum fore, nec ultra an- 1059
helaturum. Cognito interim insidias sibi
parari, ad Boleslaum in Poloniam proue-
hitur: huius enim fidem tutiorem, ac fra-
tris existimabat. Queritur heic iniurias,
opemque a suis exagitatus, poscit alie-
nam, quam haud difficulter impetrat.
Dum Bela apud externos rerum satagit,
Hungari, omisso externo hoste in mutu- 1060
um exitium bellum reparant. At dum
ille patriae peregrinas admouet copias,
cuium in se conuertit animos male feren-
tium, Rege aetate confecto, ab imperitis,
inflatisque, et auaris rempublicam admi-
nistrari. Andreas comperto, quid aduer-
sarii moliantur, his auertendis opem apud
Henricum quaerit, obtestans, ne se opis
egentem hac rerum facie destituat, neu re-
gnum proli suae indigne eripi patiatur. Aequa,

vt credebatur, postulanti repulsa data non est: sed contra ingentes latae suppetiae. Ventum ad manus. Andreas praelio superabat, vicissetque sine dubio, ni ex suis plurimi, abiecta fide, vexilla deseruissent. Turbatis eo modo ordinibus, subito fortuna conuersa est, vt qui ante victores se gererent, nunc iam vel caederentur, vel in hostium venirent potestatem, paucos fuga periculo eriperet. Rex ipse vulneratus dum ex acie excederet, apud Mossonium intercipitur, et postquam in villa quadam Bakonensi aliquamdiu egerat, diem obiit supremum, sepultus in coenobio S. Anniani. *

1061 BELA I. alio nomine *Adalbertus*, patria lingua *Benyn*, ne regnum industria quaesitum, cunctatione amitteret, confestim a pugna, Boleslao cum armatis, honoris et praesidii causa comitante, Albanam in urbem victor procedit, sumptaque illic veste regia, postquam Polonum haud secus, ac par erat, muneribus ornatum a se dimiserat, nihil aequae laborauit, sicuti vt quassam rempublicam in pristinum restitueret; amareturque potius, ac timetur. Non ignarus inprimis et multos proce-

* HERMANNVS CONTRACTVS, ALOLDVS, LAMBERTVS SCHAFFN. ad an. 1047. seqq. THVROCZIVS part. 2. c. 42. 43.

cerum, et populum multitudine tributorum, atque exhaustis patriae rebus graui-ter offendi, gratiam liberalitate, cura-que publici commodi capere nitebatur. Men-te ea tributuum, qui ante se acerbissimi erant, rationem lenauit, in re numaria multa noua attulit, et facto rerum pre-tio, vt otium labore interpellaret, po-pulum summa industria agros colere im-perauit. Quibus institutis velut pruden-tiae, non minus beneuolentiae laudem si-bi conciliauit; vt perplurimi Hungarorum cum Salomone extorres, tantae virtutis fama exciti, in patriam redirent, qui re-cepti in fidem, honore, quem antea ob-tinuerant, habebantur. Nihilominus e-rant, qui exstimarent, Belam potentiam flagitio quaesitam, in caput multorum e-xercere infantium, cum primis vero in contemptum auitae religionis. Cum ita-que Rex Albam comitia indiceret, de sa-lute patriae in medium consulturus, iu-beretque ex singulis vicis binos, caete-ris prudentia et dexteritate insigniores adesse: maior voto, vel opinione, ex omnibus locis, multitudo conuenerat, per seditionem poscentium maiorum sa-cra postliminio sibi reddi, christiana e con-trario nuper inuecta tolli e finibus. Vi-debatur vltima vis parari, si preces de-spicerentur. Rex improviso tumultu non-nihil motus, vt in re trepida consilii fa-ceret

ceret copiam, breui oratione animos mitigat, pollicitus *tantae rei grauitatem secreta aestimatione, cum amicis, pensaturum, ac triduum intra, quae sua, senatusque Hungarici esset sententia, ad populum relaturum*: dat interea clam negotium, qui fide praecipua, habilesque militiae, et ad omnia parati erant, vt, quod imperaretur, ad nutum exsequerentur. Adest postridie magna populi frequentia, agresti clamore, & inurbana seueritate vrget magis, ac rogat, *quo senatusconsultum ad voluntatem fiat; minatur dilationem ultra haud laturam*. Interim ex composito armatis circumdatur legionibus. Quo facto plebes seditiosa, in variis voluntatibus, communi tamen metu cogente, silentium tenet, iam sustinere, quam inferre vim audentior. Tandem signo militi dato, in primis, qui ferocissime oblocuti sunt, trucidantur; alii periculi magnitudine perculsi, vel gratiam, vel loca tuta, qua elabi poterant, petere. Rex propulso ex vrbe seditiosis globo, tranquiliorem fecit rempublicam; et ne qua vis, par huic, olim existeret, seuerere, commendat Antistitibus, plebem meliore vt imbueret disciplina. Atque ita demum, adgressus tempestiuus temporibus, rem prope collapsam restituit. Dum ergo nihil iam esset, quod domi timeretur, ad Salomonem, qui in
Au-

Austriam profugerat, opprimendum, prae- 1062
 uerti optimum ratus, equestres copias e-
 ducit. Verum obstitit conatibus Ernestus
 Marchio, qui ad arcendam vim armatus
 occurrerat. Bela infecta re in Hungariam
 reuersus, cum ius, in oppido Demes, di-
 ceret, vel ruina domi obrutus, vel forte
 de folio, quod fratri eripuisse videbatur,
 lapsus decessit, relictis septem liberis,
 ex quibus Geisa et Ladislaus postea re-
 gnarunt. *

SALOMO, Bela Zegzardi sepulto, 1063
 ad imperium deposcitur, quod Geisa, si
 pro dignitate sibi fratribusque viuere li-
 ceret, parare se, quam imperare malle,
 dictitabat; certareque officiorum potius
 generibus, ac armis. Quae ubi ad Hen-
 ricum Caesarem perlata sunt, admiratus
 iuuenum animi magnitudinem Salomona
 in Hungariam, praesidio et magna pro-
 cerum corona stipatum remisit; quo si-
 mul ac peruenit, ne quid maiestati de-
 esse videretur, vice altera diademate
 insignitus est. Vt iam nihil minus, sicut
 ira atque contentio, intra adprime re-
 cte, quemadmodum apparebat, sibi con-
 ciliatos exorsura videri potuerit: euenit
 attamen. Geiza etenim, seu quod re-
 gni

* ALOLDVS ad an. 1062. THVROCZIVS
 c. 45. 46.

gni amissum fera aestimatione perspexit, seu, quia promissa sibi, fratribusque suis, haud solui, indignabundus ferebat, ad Boleslalum conuenit, ab alienigena impetraturus, quod a suis non poterat. Salomo reputans, quid initio imperii sui scientissimi quique rerum suasissent, ab offensa utpote, et inimicitiis erga coniunctos abstineret, salubre quondam consilium, ferro exsequi statuit. Sed res iam aliusmodi erat; ac putabat. Hungari enim, ut fama audiuerant, Geizam aduersus Salomonem ex Polonia ducere, ad eius fortietatem turmatim se adgregabant. Quo Rex periculo motus, ne fors grauius in se ab iratis ciuibus consuleretur, fuga praecipiti Ouarinum elabitur. Intercesserat tantae rerum calamitati Desiderius, praeful Iaurinenlis. Nihil hic, quod ad leuandas iniurias pertinere videbatur, non susceperat. Iam hos, iam illos hortabatur, *utrinque debere iracundiam patriae dimittere, nec adeo priuatis necessitatibus studere, ut, cum has sectentur, reipublicae noceant.* Geisa suo, fratrumque nomine, se paratum ad omnia descendere ostendit, dummodo, quae sibi iam olim tradita erat pars regni tertia, iurando sanciretur. Id ubi negatum non est, Dux manu sua capiti Salomonis insigne regium Quinqueecclesiis imposuerat, quo facilius inusitata hac caerimonia, ad omnes fama

fama perueniret, se fratresque suos Salomoni regnum publice deferre. Postridie, quam id factum est, templum, vbi rex inauguratus erat, incendio conflagrauit, quod omen infaustum omnibus visum.

Cumani interim per has ciuiles dissensiones, vt incerta Bohemorum, et Croatarum bella praeteream, ex Transil-¹⁰⁷⁰ uania in fines Hungariae Tibissanae hostiliter incursionem faciunt. Raptim contra hos ductae legiones, in agris palantes oppressere, ademtis, quas inique extorserant, manubiis. Geisae in primis, et Ladislai virtus bellica hoc in praelio suspiciebatur, insolentius a vulgo praedicata, quam vt Rex aequo ferre potuisset animo: neque tamen non patiebatur, quia bello, quod susceperat, idoneos putabat. Moesi quippe ad Drauum praedabundi incesserant, multo abacto pecore: legatosque Hungarorum res repetentes inanes remiserant. Nostri vt ius armis vindicarent, ¹⁰⁷³ Taurunum, quod Belegradum dicimus, situ et opere munitum, quod hostis in campo potestatem sui non faceret, oppugnare instituerunt. Diu ancipiti pugnabatur fortuna; plus tamen cladium accipiebant hostes, ac inferebant. Forte euenit tandem, vt puella quaedam seruitutem pertaesa, ignem tectis iniiceret, et vrbis nobilissimae, ignobilis ipsa, ex-

cidii initium faceret. Multo ligno aedificata erat ciuitas, quae celeriter flamma concepta, late fundebat incendium, quod, priusquam accurri posset, turres et reliqua opera comprehendebat. Oppidanorum plurimi incendio hauriebantur, alii ad summam desperationem adducti, omnis armis, aut mortem suam miserebantur, aut coniuges liberosque commendabant, si quos ex eo periculo fortuna seruare potuisset. Cum ita plena essent omnia timoris, atque extremae desperationis: oppugnatores, perfracto vallo, urbem ingressi, qui in arcem derepente profugere nequibant, interficiunt, et mox castris potiuntur, cum diuite praeda, magnarum postea calamitatum occasione: haec enim suspicionem initi perniciosae praebuit consilii. Nam cum ex opimis spoliis primas partes Rex sumit, quarta nonnisi Duci concessa; Geisa vero hac re vehementer se offensum existimat: ad aestimandam utriusque fidem, intercedit Vitus quidam, homo priuatae, quam publicae rei studiosior, qui nulla non arte conatur persuadere, Geisam cum Ladislao, cum haberent maximam opinionem virtutis, re-
 1074 gnum adfectare. Recruduit ea re soporatus dolor. Rex utrumque arcessi iubet, praetexens opera eorum se usurum: re autem vera, quo ambos simulata comprehenderet amicitia. Geisa fratrem, cum quo

quo omnem fortunae sortem immiscuit, insidias, ut res ipsa erat, suspiciatus, in vicinia cum armatis, consistere iubet, intentumque atque paratum, si qua forsitan vis sibi a Regiis immineret. Salomo rei nouitate et insolentia percussus, ne tumultuoso nuncio miles concitaretur, et, quod aliis pararet, ipse subiret periculum, quaedam amice collocutus, quem iam neci destinarat, incolumem a se dimittit. Proceres, data spei reconciliationis occasione, accedunt; et cum Regem, tum Duces, ut possunt, maxime deprecantur, *finem inimicitiarum, suspicionumque facerent, omniumue memoriam deponerent offensarum; sua, quam, qui utrinque auribus seruirent, salubriora consilia futura: saltem ne quid detrimenti respublica, diuerso animorum studio, caperet, quinque mensium inducias paciscerentur.* Quo sapienti patrum conscriptorum interuentu factum est; ut matura iam seditio: ad prope erumpens reprimeretur. Nec tamen gratia, inter principes, ita est composita; ut voluntatem Regis Geisa prorsus recuperaret. Ne qua ergo vis repentina existeret; neu se minus bene a copiis instructum opprimeret: Ladislaum, auxiliorum gratia, in Russiam mittit; de quibus cum heic quidem nihil impetratum est, ad Ottonem, Morauiae regulum. Salomo de his ubi cognouit, ad Geisae

perniciem a latere quoque eius pecunia sollicitat. Reperti, qui promissis venalem offerrent fidem. Agendae rei tempus constituitur, cum Dux venandi causa in nemus secederet, ne, cognita caede, si non indignatio animorum, sed tamen seditio comprimeretur. Vilermus interim Abbas, in caput Geisae praeparatas insidias compererat, quas ille, sine cunctatione, detexit. Cum tamen minus, quam vellet, Dux moueretur, oratione periculi admonet. Postquam, quae noscenda erant, ordine audita sunt, animaduertit Geisa nusquam alibi spem, quam in virtute, armisque ponendam. Vt simulatio amicitiae, in externa odia eruperat, ad Tibiscum hostili concurritur animo. Quamquam vero Dux omnia, quae arte belli, secunda suis eligi praepararique poterant, circumspexit: non tamen aduersariorum sustinuit aciem. Nam milites Regis sui fauore accensi, prioris sacramenti religionem, amoris hominis priuati praeferebant, ad Salomona signa transferunt. Verum Geisa non virtute hostium, sed suorum perfidia se victum existimans, dum milites a Morauo acceperat, Ladislai oratione incitatus, monentis, *ne ea, quae accidissent, grauiter ferret, neu communi belli casu terreretur; se spesie angusta monium dicere, regnum ei por-*
ten.

tendi, praelio ad Vaciam (nam eo, secundis licet rebus, audito Morauorum aduentu, regii signa retulere) contendere gestiuit. Pugna fit vtrinque vehemens; quod hinc conscientia contracti culpa periculi; illinc rerum fiducia ad manus ventum erat. Salomo non minori fortunae impetu nunc desertus, atque sublatus olim, ad Ouarinum versus fugam petebat; dum alii aliam in partem perterriti ferebantur. Difficile ad fidem est, quod narratur, adfirmare, vbi acrius, quam ferre posset, mater increpuisset, ora voluisse, commentari: id fatis fit, ab hoc vestigio temporis regnare desisse. *

GEISA I. rerum gestarum gloria in-¹⁰⁷⁴
signis, exercitus vniuersi, populique
conclamatione Albae Rex consalutatur.
Postquam ita se salutare passus est, caeteros ante Henrici Imperatoris iram conciuerat, cum legatorum, quos Salomo ad opem petendam misit, promissis (annuum recipiebant tributum) tum affinitatis vinculo moti. Geisa vt hostem penuria potius, quam ferro supperaret,
M 3 quid-

* ALOLDVS ad annum 1063. THYRO-
CZIVS c. 44. 55. BONFINIVS Dec.
2. l. 3.

quidquid vsui esse poterat, corripit. Atque consecutus omnino est tam callido consilio, vt Caesar, rebus desperatis, remearet. Ladislaus Salomonem Posonii armis obsidente, graues simultates, Gregorium inter Pontificem Romanum, atque Geisam, ob regis titulum, quem ille huic negabat, intercesserant. Hic nihilominus magna erat spe bene administrandi regni, nec minore aduersus DEVM pietate. Vaciae, quo loco victoria positus erat, aedem splendido opere constituit, Budensemque a S. Stephano aedificari coeptam consummauit, ditibusque ornauit redditibus. Et hoc quidem, vt partim famae, conscientiae partim confunderet, fecisse putabatur. Attamen angustissimum animo coepit, quod viuo Salomone Regem se concupiuerit, dominatumque imperio tenuerit. Atque instituerat omnino de regali purpura reddenda agere, dum mors consiliis temere, an prudenter initis, anteuertit. Postquam morbo obiit, vt viuus mandarat, Vaciae tumulto contactus est. *

LA-

* LAMBERTVS SCHAFN. ad Jan. 1074.
THVROCZ. c. 53. seqq.

LADISLAVS I. in locum mortui 1077
 fratris, procerum voluntate successerat;
 qualis futurus esset initio regni, quod a
 modestia et pietate coepit, ostenderat.
 Quippe etsi administrandae reipublicae cu-
 ram, ne sibi, neu patriae deesse videre-
 tur, suscepit: nec tamen vel insignia im-
 peratoris sumsit, vel se Regem, viuo
 Salomone, appellari passus est. Primo-
 res tamen vim adferre rei sua sponte
 mox venturae cogitabant. Salomona e- 1080
 tenim, qua precibus, qua minis eo de-
 stinationis perduxere, vt Ladislao volens
 regnum cederet, potestate regio appara-
 tu vtendi sibi seruata. At hic quidem, haud
 longo interiecto tempore aperuit, non
 tam vtilitati communi, hac in re, quam
 necessitati, quam eludere non potuit,
 paruisset, malleque imperare, quam pri-
 uatam agere vitam. Insidias specie col-
 loquii Ladislao parabat, quibus detectis,
 hic consensu principum Hungariae, Re-
 gem arctissima custodia Vissegradi seruari 1082
 iubet: soluit tandem vinculis, ammonitu
 virginis sacrae, cui nomen Charitas erat,
 et liberum, quo ire vellet, permittit.
 Salomo beneficium iniuriam interpretatus,
 ad Kuteskium, Cumanorum regulum, 1084
 cuius fidem cognati anteferebat, decur-
 rit, auxilium implorat, oblata in Tran-
 siluania, inter fines Carpati montis, in

praemium latae opis prouincia. Barbarus occasionem nouarum rerum cupidior, quam offerebatur, animo arripuit, et inconditam suorum multitudinem in agrum Marmarulum intulit, effusa populatione, ni contineretur, Hungariam ad obsequium extorris molitus reducere. Ladislaus post famam aduentantis Moldauii exercitus, moram nullam fecit, quin hostem finibus arceret. Initio procursationes, leuiaque certamina, vario euentu inita: mox descensum in aciem, signisque collatis, iusto praelio pugnatum, quo Hungarus, etsi multitudine exercitus superabatur, Cumanum fusum fugatumque omni regione depellit.

1085 Salomo quasi damnis suis sociorumque audacior redditus, ac velut par viribus, in Bulgaros et Graecos arma vertit, ratus his deuictis se summam in spem regni obtinendi, per Cumanos tamen suos; venire posse, bello intestinae discordiae in Hungaria vigente. Sed quemadmodum ad ludibrium tantum fortunae natus esset, nec propter aliud bellum cieret, quam vt vinceretur adeo infeliciter depugnauit; vt vix cum paucis fuga se periculo subduceret. Post haec velut fortis eum suae puderet, relicta mortalium consortione, in solitudine degere coepit, vili cultu vitam tolerans, incerto de-

demum, vbi viuere desiit, sepultus loco. Ladislaus contra magna iustitiae et sanctitatis fama Hungaris imperabat, pari felicitate. Namque Suoinimiro, sine haere-1087
 rede fatis erepto, dum Dalmatae et Croatiae, exitiabili seditione acti, vires suas in perniciem suam conuerterent, ad eripiendam calamitate patriam, ab nonnullis inuitatus, primum terram a Drauo flumine ad alpes occupat, tum has transgressus, Croatiam Mediterraneam, Sclauoniamque, cum iure affinitatis, armorumque, tum voluntate sponte sese dedentium imperio suo subiicit, Almoque nepoti Belae Regis, vicaria potestate regendam tradit, monens; *ut, quae ipse non potuisset, sapienter constitueret, vbi Cumanam oppresserit temeritatem* (hi enim magnam Transilvaniae partem diripuerant) *nec consilio, nec potestate, si opus fuerit, defuturum.* Ita rebus Croatiae compositis, victorem exercitum, traiecto celeriter Danubio, magnis itineribus, ad Temesi ostia transducere maturabat: fama quippe erat eo locorum praedabundam consedisse multitudinem. In hanc ille securam vitae, spoliisque laetam ante impetum dedit, quam vel aduentare cognosceretur; deleuitque ad internecionem, ut, si credere fas est, praeter vnum, qui cladem suis nunciaret, euaderet nemo. Capti-

ui, quorum ingens erat numerus, e seruitio expediebantur, vt primum se nomen CHRISTO daturos spondebant. Senatus populusque Cumanus, in Moldauiam, cum religionis suae contemptu, tum caede sociorum, prae indignatione in rabiem versus, ad armandam iuuentutem, in omnes terrae suae fines, mandata mittit; quin seniores quoque, quibus aliquid roboris superesset, in verba sua iuratos centuriat; et sic contracto immani exercitu, extremam perniciem Hungariae minatur. Sed nec Ladislao vel animus, vel industria in propulsando bello defuit: in hoc infelix videri esse potuit, quod id loci confederat, vbi comitatu interclusus, miles inedia laborare coeperat. Verum vt plurima alia, sic inopiae quoque huius modum pietas Regis verterat. Aiunt enim precibus a Deo greges bubalorum ceruorumque impetrasse, qui caeco quodam impetu castris illati: carne sua esurienti vulgo militari famem depulerint. Postquam ita miles corpus cibo curarat, fiducia rerum bene gerendarum impletus, in aciem deducitur: fit pugna atrocior magis, ac diuturnior: hostis namque, vbi vidit ducem suum telo Regis confossum ex equo defluxisse, sensim cedere, ordines laxare, ad extremum diuersis

uersis agminibus fugere. Ladislaus aduersario procul a limitibus remoto, praefidiis locis idoneis constitutis, in urbem triumphans redit, duorum simul bellorum victor: et, ne defendere solum ciues suos videretur, sed iusto quoque et sapienti imperio regere; leges pro re nata con- 1092
dit, in fures praesertim feneras; pontificalem Zagrabiae, in Sclauonia, sedem constituit; rerumque sibi subditorum tanta fide et cura satagit, vt, ne sibi suisque deesse videretur, Romani Imperii dignitatem a principibus delatam, accipere nollet; prudenti consilio amplissimo regno, optimam conscientiam bene sapienterque administratae reipublicae anteponens. Ducem tamen profectionis in 1093
Palaestinam vltro sese praeuisset; ni, dum in bellum Bohemicum incumberet, 1096
morte occupatus, diem obiisset supremum. Quam carus fuerit Hungariae, vt plurimis documentis, ita ex eo animaduertas, quod Varadini sepultum, triennium luxerint, quem demum posteritas in diuorum adoptauit ordinem. *

CO-

* ORTILLO in Chron. ad an. 1134. seqq.
ANNA COMNENA Alexiados l. 7. THV-
ROCZIVS c. 56-59. BONFINIVS Dec.
2. l. 4. Dissert. P. Pray de S. Ladislao, an.
1774. edita.

COLOMANVS Geisae, Ladislai filium malunt alii, corpore, ut fertur hirtus atque horridus, ingenio saltem ad omnia versatilis, ex Polonia redux summam imperii accepit. Ex sacerdotio ad hanc euectum maiestatem retulerunt plerique; vnde patriis scriptoribus *Könyves Kálmány* adpellatur. Bellum intra fines suos, cum a Petro quodam Croatiam inuadente, tum a milite in Palestinam iussu proficisci, accepit. Vtroque inimico singulari arte superato, postquam Bullionio, supremo expeditionis sacrae duci, veniam libere per prouincias suas proficiscendi dederat, Rogerii Siculorum Comitis, viri manu fortis, et consilii pleni filiam, solemnibus nuptiis sibi
 1097 copulat. Fecerat id cum amore, tum spe firmandi imperii. Nihilo secius turbulentiora inde exceperunt tempora. Almus, quem, vt praedixi, Croatiae regulum Ladislaus dederat, quod sibi ereptum putauit regni Hungariae im-
 1098 perium cupidius appetebat, armis, quia voluntate ciuium non poterat, ad se pertracturus. Iam instructi ad Tibiscum vtrique stabant exercitus, cum nonnulli primorum in medium procedunt, dictitantes, *e re Hungarica fore, si qua iniretur via quo vter imperet, sine magna clade, sine multo sanguine populi, discerni posset.* Haud displicet res Almo, spe

spe victoriae ferocienti. At Colomanus, quod sine dolo malo fasces acceperat, non satis dignum persona sua existimabat, in dubiam imperii seruitique aleam ire. Controuersia aequa pace finitur, vnde nihilominus detrimentum amissae Croatiae Maritimae acciderat; vt constaret dissensione priuata res publicas, vt plurimum labasci. Haud secundiore fortuna res aduersum Russos 1099 gesta est. Bellum cum his conflatum erat, nlli Cumanorum inueterata fuerint odia, incertum fere, quam potissimum ob causam. Hungari quidem a primo mira felicitate adiuti sunt, vt Lanca, aduersariorum Regina, calamitatem a populo suo auersura, quo pacem exoraret, genibus Colomani aduolueretur. Hanc tamen quum superbissimis verbis, pro caetera asperitate animi, repellit, nec excubias, vt in hostico par erat, satis diligenter agi praecipit, infidiis circumuentus, maxima exercitus parte amissa, aegre manus spreti hostis euasit. Adeo nimirum periculosa res est, hostem nondum penitus victum contemnere, supplicibusque irasci. Coloma- 1100 nus vt domum reuertit iustitiae laude, ignominiam belli faturus legibus dicundis operam impendit. Et ab hoc vtique tempore fortuna vertit. Namque non solum Croatiam, quae defecerat, ad obse-

- 1102 obsequium reduxit; verum etiam Bosnia et Illyrico subactis, primus Hungarorum se Regem Ramae, Dalmatiaeque scripsit. Hanc tamen Belli gloriam turpi facto maculauit. Cum enim a Venetis amissum Dalmatiae grauiter ferentibus, armis se petatum iri, nec ab Austria nuper vexata, satis tutum fore videret: Almun fratrem, quem ob saepe adfectatum imperium, caeteris omnibus magis timebat, luminibus oculorum priuat, cum filio Bela, ne vel sibi, dum viueret, vel Stephano, quem Regem dixerat, potestatem haberet nocendi. Moriens filio praecepit, ne Russorum iniurias impunitas, multasque relinqueret, neu Almo libertatem vnquam restitueret. Postquam celebri laesione vitam amiserat, etli seditiosa plebe; honorificentissimo funere, ob res feliciter in Bosnia et Dalmatia gestas, in priscorum Regum monumenta infertur. *

- 1115 STEPHANVS II. post occasum patris, nomen Regis, alii imperium tenere. Fata scilicet tulerunt, vt tantisper tutela procerum res Hungarica et

* BERNARD. THESAURARIVS c. 10. leqq. GAVERID. MALATERRA l. 4. c. 25. LVCIVS l. 3. c. 3. THVROC. c. 60. leqq. Reu. BALTH. ADAM. KERCSÉ- LICH Notitiae p. 134. leqq.

et regnum auitum paternumque puero
 stare, initio turbulentum non minus, ac
 difficile. Origo turbatae reipublicae in
 Dalmatia extitit. Quaeſtor Croatiae
 Spalatū clam, furtimque, quod nec o-
 ratione conciliari, nec aperta vi cogi
 in obſequium Hungarorum, etſi turrim
 proximam tenebant, potuit, occupare
 moliebatur. Obſtitit ſumma induſtria
 Adrianus vrbis Praefectus, et velut
 ſubeuntes Hungaros, inſidii ſecuriores
 concidit; ſic turrim, quam praefidio
 tenebant, igni concremauit. Quae res
 Venetis aduerſus Stephanum occaſio-
 nem mouendi belli dedit, quo primum
 inſulas maris Adriatici, tum loca mari-
 tima, poſtremo Dalmatiam omnem, au-
 xilio cum Romani, tum Graiorum Im-
 peratoris potiuntur, Duce Croatiae
 (Banum noſtri nominant) acri ſupera-
 to certamine. Vincunt quidem altera 1117
 proelii congreſſione Hungari, ſed, cum
 Ordephalus, princeps Venetarum, lan-
 cea iſtus occubuerit: tamen praeter vi-
 ctoriae decus, nihil praeterea compen- 1118
 diſaciunt. Tum in Auſtrios verſum bel-
 lum; vbi tamen effuſe vaſtantium im-
 petum repreſſit Leopoldus Marchio,
 non oſtenſo prius bello, quam coactus
 intulerat. Agri poſiſſimum Sopronien-
 ſes hac percuratione peruaſtati ſunt,
 et Caſtrum - Ferreum incendio ſoeda-
 tum.

tum. Vt fatis haec sollicitum haberent
Stephanum, iustae iam ac legitimae aetatis : accidit tamen, vt ob haereditarium in Almun odium, qui ad Graecos profugerat, ad orientem versus arma
1123 moueri debuerint. Diu in ambiguo alea fortunae stetit : dum pertaesus vterque calamitatem, amicitiam reconciliarent ad defensionem regnorum suorum pertinentem; Caesar sigillatim sponderet classe Hungaros, si in Dalmatia vis existeret, adiuturum. Sapienter et magno reipublicae commodo haec pactum fuisse Regem, quae paullo post eueneret, ostenderunt. Lis enim inter nostros atque Venetos, male ante sopita recru-
duit, ac in apertam vim erupit. Hi Syriaco impliciti erant bello, pauciores in Dalmatia, praesidiorum causa, relictæ erant copiae, quam vt his regio defendi posset. Quocirca non erat difficile Hungaris, nauibus Graeciae maritimas vrbes infestantibus, omni prouincia aduersarios eiicere; si Iadram excipias, quae capi non potuit. Stephanus Belogradum Dalmatiae ingressus, more patrio titulum Dalmatiae Croatiaeque Re-
1124 gis accepit. Sub idem tempus Cumanis, qui rebellione facta ducem suum peremerant, in fidem susceptis, ditissimos intra Tibiscum et Danubium agros, non sine inuidia suorum distribuit. Ita
cum

cum armorum, tum clementiae laude,
 vbi plerosque inter omnes inclarescit,
 a Bezeno Rufforum regulo, a fratre
 dignitate orbato, multis precibus exo-
 ratur, quo sibi opem ferat. Rex non
 tam animo supplicem iuuandi, quam
 paternas vliscendi iniurias, ingenti
 coacto exercitu, in Ruthenos profi- 1125
 ciscitur. Roxia vrbs erat, quam pri-
 mo occupare instituerat. Hanc vt co-
 rona valloque circumdederat, et iam
 muri arietum pulsu hiarent: eruptione
 ex oppido facta, Bezenus caussa et
 concitator belli, ferro confossus occu-
 buit. Rex casu eo secus quam par
 erat, motus affultum in urbem fieri
 imperat, renuentibusque mortem inter-
 minatur. At purpuratorum plerique,
 in his Cosmas, genere Paznamio cla-
 rus monere, *vt, quando semen, et tiu-*
lus inimicitarum remota sunt, urbi, suo-
rumque periculo parceret. At cum ora-
 tione Regem parum moueri videbant,
 sed in sententia cunctis oppido noxia
 manere: coeperunt apud vulgus mili-
 tum agere varie, et rogando alter-
 nis suadendoque id effecerunt; vt,
 quoniam magna pars exercitus ab si-
 gnis discederet, nulla gloria, maxima
 indignatione rediret. Dum haec in
 Ruffia fiunt, in finibus Bohemiae si-
 multates, praedarum caussa gliscebant. 1126

Quominus in flammam belli erumperent, Stephanus ad Sobieslaum Ducem Olehnam in colloquium venerat, hostilitatis causam, amica pactione sublaturus. Erat in eo comitatu Solthus quidam, homo ad fraudem acutus, qui alieno detrimento fortunae suae inferuendum putabat. Vt erat vesana astutia, vtrumque Regem suspicionibus implet, persuadetque, *non simplici animo conuenisse, sed voluntate alter alterum praeoccupandi.* Res elata ad militem perfertur: oritur in castris tumultus, et cum inter se timent, arma vtrunque expediunt: fit pugna sine Ducibus: primum Hungari loco mouentur, mox Bohemi, spoliis impliciti sternuntur. Caede peracta cognitum est, Solthi impostoris scelerati fraude rem in periculum esse adductam, cuius corpus omnium consensum, quando animum inter Hungaram Bohemamque rem ancipitem gesserat, passim distractum est, pace demum, legatorum opera confirmata. Stephanus seu pauore inopinatae rei perculsus, seu naturae morbo, Agriae non multo post correptus animam positurus videbatur. Interibi, 1127 dum optimates de Saule, ex Sophia Sorore Regis generato substituendo consilia inter se agunt, Borsius et Ianus tyrannidem arripiunt, rati potentia pro iure,

iure, in tam turbido reipublicae statu se-
se vti posse. Rex vt e morbo, citra
omnium spem, conualuit, illum capite,
hunc exilio multauit: et, quia ex prae-
senti, de futura calamitate, nisi ipse de
successore prouideret, callide coniectare
potuit, Belam, quem pater excoecaue-
rat, et ipse pridem fatis functum ratus,
obliuione sepeliuerat, cum olim clam
a nonnullis eductus erat, nunc iam pro-
dire ausum, haeredem regni, consensu
Hungariae procerum, scribit. Vix haec
bono reipublicae constituerat, in multo
periculosiorem, quam prior fuit, reci-
derat morbum. Fama tenet auxisse non-
nullos, specie summae devotionis, ma-
nus genuaque indigne complexantium,
ne, quod in Cumanos exercuerant ne-
fas, sanitati restitutus puniret. Decef-
sit viridi aetate, quum errores ineuntis
adolescentiae virtutibus emendare stude-
ret, cuius exangue corpus Varadini
terra humatum est. *

BELA II. quantum visu pessimus,
tantum ratione et consilio optumus, a
contrahenda cum potentibus viris affi-
nitate, initium imperii fecit, consultum
N 2 exi-

N 2

exi-

* DANDVLVS in Annal. ad. an. 1115. seqq.
IO. CINNAMVS Histor. l. 1. THYRO-
CZIVS. c. 63. COSMAE CONTIN.

existimans regnum amicitia firmari. Nam-
 que ex sororibus vnam, Hedvigen,
 quod coniugii eius cupidus erat, Adal-
 berto Marchioni Austriae; alteram no-
 mine Adelhaidem, Sobieslao Bohemo-
 rum Principi nuptum; ipse Helenam Im-
 1132 peratoris Graeci filiam, vxorem ducit.
 Stabilito sibi regno, nihil tulit indignius,
 quam quod in comitiis Varadinum in-
 dictis, se imprudente, in praetextos
 coecitatis suae auctores grauius sit ani-
 maduersum, probe gnarus, multos In-
 nocentes pro noxiis capitis, exiliisque
 damnatos. Atque acciderat omnino ex
 ea seueritate, exitiabilis Hungariae calami-
 tas. Multos periculi sui, plures alienus
 terror abstulerat, nonnullos ira, suppli-
 ciorumque indignitas. Hi propemodum
 omnes, haud secus, ac inter eos con-
 uenisset in Russiam transfugiunt, ad Bo-
 richium quendam, qui se Colomani fi-
 lium ex pellice iactabat. Quantum in
 se erat, maluissent hunc, prae Bela,
 cuius atrocitatem timebant, regnare.
 Iam Polonos in consilii sui rationem
 pertraxerant. Rex eorum, quae inimici
 sui molirentur, haud rudis, antequam
 bellum commoueret, in frequenti pro-
 cerum conuentu quaestionem haberi iu-
 bet: *Numne indubitatis indiciis, et locu-
 pletissimis auctoribus explorari docerique pos-
 set, Borichium ex Colomanno Rege natum?*
 quod

quod non patuit. Hic interea, si non genere, saltem animo se Augustum esse, ut demonstraret, cum Polonis Russisque agrum Scepusiacum ingressus, iam cominus vires ostentat, praesentiaque secum militantium, complures ex Hungaris, ad societatem armorum adducit. Nec Bela praetermittit quicquam, quod ad propulsandam audaciam, ac defendendos ciues pertineret. Ab affine Austro suppetias, a Bohemo, ut in Poloniam a tergo impetus daret, impetrat, ipse a fronte hostem instare paratus. Dum ita spe maior, viribus par aduersario videbatur, ipse legiones cum signis ducit, et ubi propius ventum est, tanta arte aciem ordinat, ut ab ocularissimo instructa credi potuisset. Fit extemplo acris dimicatio, qua tanto plus valere Hungari, quanto bonitate causae hostes superabant. Poloni acie victi, quod Bohemi agros suos, et oppida, nullis defendentibus diriperent, ad patriam tutandam reuerterunt, sua prae aliis cariora reputantes. Tali modo Borichius iniusta cedere debuit contentione. Bela his rebus clarus, extremo tempore, in vitium temulentiae incidit, quo hydropem nactus, vitam finivit, illatus Albano Regum monumento, tribus relictis filiis, Geisa, Ladislao, et Stephano, filia vna, nomine

1141

Sophia Henrico, Conradi Imperatoris
filio desponsa. *

- 1142 GEISA II. maximus quidem natus,
nec tamen satis maturus aevi, paternum
obtinuit regnum. Exordium de republi-
1143 ca bene merendi, ab euocandis Saxo-
nibus ad Transylvaniam percolendam
fecit, maiora extemplo pace moliturus,
ni Borichius, de quo dictum est, ad
belli curas animum auocasset. Is enim,
ut erat imperii temere cupidus, Con-
1145 rado Caesare, Vladislao Bohemo, et
Henrico, Marchione Austriae, flebili
querimonia in partes suas pertractis,
de improviso, Ratisboldi astu, Poso-
nium intercipit. Id postquam Rex per
nuncios comperit, praemisso celeriter e-
quitatu, ipse cum exercitu consequitur,
1146 breuique hostes ad deditionem castris
adducit. Et quia palam erat, Austriae
copiis inimicitiam exercere Bori-
chium, Marchioni bellum indicitur. Sic
propinquitas non raro inimicitia permuta-
tatur! Res ad manus, pone Leitam
amnem, venit, ubi Henricus acie in-
ferior discefferat; quem Hungari, quia
et caedes magna, et fuga effusa erat,
cum multa populatione agrorum perse-
cuti

* OTTO FRISINGENSIS l. 7. c. 21. COS-
MAE PRAG CONTINVAT. ad an. 1132.
seqq. M. THVROCZIVS c. 64.

cuti sunt. Geisa, remoto vno ad-¹¹⁴⁷
 uersariorum, Conradum Borichii factio-
 ni non inimicum, infinitam multitudi-
 nem, in bellum Saracenicum secum
 per Hungariam, trahentem, quod armis
 aggredi e re sua non putarat, huma-
 nitate et eximia officii testificatione (re
 inprimis frumentaria copias adiuuerat)
 adeo sibi deuinxerat; vt, quem ante
 timuisse videretur, in eo iam maxi-
 mam spem diuturnae amicitiae haberet.
 Pari hospitalitate et studio Ludouicum
 quoque Franciae Regem, in idem
 bellum proficiscentem complexus est; a
 quo sine dubio impetrasset, vt Bori-
 chius, qui specie merendi stipendii,
 in Hungaria factionem comparare vole-
 bat, sibi deleretur; ni hic quidem, ce-
 leri fuga, salutis suae consulisset.

Re cum inimicis, hoc modo com-¹¹⁴⁸
 posita, iam pubertatis annos egressus,
 Minoslai, Russorum Principis filiam, no-
 mine Euphrosinen, vxorem sibi adiun-
 xerat; socerumque postea, armis Lo-
 domerii, Halliciae reguli imperium, a-
 deo viriliter iuuit, vt, etsi principio
 res minus prospere succederet: tamen eo
 usque bellare non destitit, quoad hoste,
 in pugna interfecto, tranquillitati publi-
 cae haud consuleret. Iam demum et¹¹⁵¹
 hac parte aduersariorum pacata, totus

et mente, et animo in bellum Moesi-
cum, quoniam ita iure necessitudinis
poscebant, institit. Caussa a Bochino,
Seruiae principe, coniuncto Geisae, pro-
ficiscebatur. Hic enim nihil minus, quam
impotentem Manuelis, Graecorum Im-
peratoris dominationem placide ferre
poterat. Cum Belam affinem, tum Re-
gem ipsum Geisam ad opem sibi feren-
dam sollicitabat, modo affinitatis iura,
modo spem haud dubiam obtinendae,
opera sua, prouinciae obtendens. Prae-
ualuit ad extremum rationi amicorum
persuasio: itur ad arma: fit bellum haud
necessarium; quo tantum abest, vt no-
stri laudis plurimum, vt contra non-
nihil ignominiae (praeter alia captum
Sirmium, et pars Hungariae Vltratibi-
scana perpopulata) consequuti sint; quod
sine dubio ea propter patrii scriptores
silentio transiuere: at exposuit tanto
verbosius *Cinnamus*, scriptor eiusdem
aetatis. Hoc infortunium consecuta est
1154 fraterna dissensio. Nam cum Stephe-
nus dignitate, quae erat post regiam
maxima, contentus esse nollet, sed
auctoribus nonnullis, sceptrum e ma-
nibus fratri cuperet eripere, nec id,
detecto mature consilio, quiret adse-
qui, poenam, quam meruerat, veri-
tus, cum delecta Hungarorum manu,
ad Manuelem Graecorum Imperatorem
trans-

transfugerat, cui hic Mariam, vt Hungaris malefaceret, collocauit. Ma-
iora tamen, postero tempore, ac ¹¹⁵⁸
initio sperabantur, ex hac affinitate
enata sunt mala. Stephanus vt e-
rat animi inconstantis et inquieti,
quandoquidem armis Graeciae de-
siderium potiundi Hungarici impe-
rii nequedum lenire poterat, occi-
dentis molem, si qua arte posset,
sedibus suis excire, rebus suis opi-
tulationem cupiebat. Ex quo accidit,
vt se ad Fridericum Caesarem, reli-
cto Bizantio, conferret, eumque de
ope ferenda interpellaret. Ac impe-
trasset forsitan, ni Geisa legatos do-
cendi causa, ad Caesarem misisset,
qui vt causam perorarunt, efficere,
vt Stephanus, re infecta, rediret in
Graeciam, et amicitia Hungaros, in-
ter, atque Germanos redintegraretur,
milesque ad sopiendam Mediolanensem
controuersiam, Imperatori a nostris
daretur, qui demum magno erat vsui.
Inter haec Geisa in Lethalem impli-
citus morbum decessit: Albae-Regiae,
vt mos gentis erat, iusta persoluta ¹¹⁶¹
sunt. *

N 5

STE.

* OTTO FRISING. de reb. gest. Frider. I.
l. 1 c. 30. seqq. IO. CINNAMVS Hist.
l. 3. THYROCIIVS c. 65. 66.

STEPHANVS III. adolescens admodum, regnum a patre proceribusque sibi traditum accepit, fortunatior futurus, quod si amicis caruisset. Stephanus quippe, et Ladislaus patrui, quibus velut immortale odium, cum Geisa fratre erat, contemtu aetatis; nouum principem Graiorum opibus inducti laceſcebant. Manuel ipſe, qui alterutrum horum, prae illo regnare cupiebat, vtrumque excelsa ſperare iubet. Hungaris denunciatur, iniuſte illos facere, quod viros generis ſui, ab regni adminiſtratione prorsus excluderent, regiaque ſtirpi generatos minus ſuſpicerent, quam qui nec auorum imaginibus, nec rerum a ſe geſtarum gloria, quales Stephani rectores eſſent, excellerent. Erant, qui tali perſuaſione in partes traherentur: alii pecunia oppugnabantur; caeteris denique omnibus arma primum eminus oſtentabantur, mox, quia minis parum proſectum erat, ad vaſtandam Hungariam vertebantur. Atque fatale omnino hoc malum cum regno, tum Regi ipſi erat. Hic enim cum reſiſtendo non eſſet, inultos hoſtes extrema Imperii ſui vaſtare pati debebat, atque poſtremo illud etiam, ut in locum ſuum patruus ſufficeretur.

1162 LADISLAUS II. proin neceſſitate potius, quam Conſilio Rex ab Hun-

Hungaris constituitur; sed post semestris imperii spatium incertum, morbone functus, an insidiis perfidiaque interfectus, vivere desit, nulla alia re, quam titulo Regis Hungariae ad posteritatem memorabilis.

STEPHANVS IV. qui, vt supra dixi, iam dudum cupidissime regnum appetebat, in solium ab Hungaris quibusdam euehitur. Nemini gratius id acciderat, atque Manuelli, qui imperium si non Hungariae totius, saltem Dalmatiae, prouinciarumque Drauo tenus, opera hominis Graecis iam imbuti moribus, propinqua adhaec adfinitate coniuncti sperabat vel se, vel suos olim posteros consecuturos. Verum haec agitantem Hungari consilio anteuenerunt. Namque rempublicam prolapsam Regis maxime opera, initio clam, ac postea palam et aperte dictitantes effecerunt, vt Stephanus, verens insidias, regno excederet, locumque daret restituendi patruelis, iniuria non multo ante regia priuati dignitate.

STEPHANVS III. itaque Rex iterum suffragiis omnium imperat, frendente Manuele, *eripi sibi conceptam spem, et operam sumptusque hac positos eludi.* Neque tamen non cessit varietati fortunae, secus, quae cognitione futura praeceperat, ad
exi-

exitum adducturus. Ea mente Belae, Regis fratri, Mariam ex se natam nuptui dat, pactus genero, cum Sirmio, Dalmatiam. Id eiusmodi erat, vt eius potiundi quarundam Hungariae prouinciarum, noua arte sibi adfereret; certe causam belli ferendi inueniret. Non latebant haec Stephanum: tamen, quod resistere exemplo nequibat, ad tempus dissimulanda erant. Inter ea, dum aliquid pacis fuit, militem conducit, instruit armis et annona, socios conquirat, imprimis cum Frederico Imperatore, et Vladislao, Bohemorum Rege, foedus amicitiae iungit.

1164 Ita ab omnibus rebus, vt existimabat, paratus, Sirmio copias admouet, atque prius omnem prouinciam, sub suam redigit potestatem, qua Bela Byzantii moratus, vel consilii quicquam de resistendo capere potuisset. Manuel adeo inopina re vehementer motus, Hungarum litteris, Vladislauum per legatos conuenit, utrisque bona fide sanciti foederis violationem, laesamque cum amicitiam, tum suam erga eos beneuolentiam exprobrat; minaturque armis ultimum iniuriam, ni, quae iniuste erepta fuissent, subito redderentur. Rex, quod iterum Stephanus, qui Hungaria extorris ad Byzantinos sese receperat, res nouas moliri, imperium adfectare; ea conditione se bello abstinere, et, quae iam occuparat, restituere velle,

velle suafore Rege Bohemiae, receperat, si nihil impofterum eum a Caefare, tum a patruo fuo, periculi accideret. Amicitia eo pacto, denuo coaluit; quam tamen Stephanus exful, vt erat inquietus, et otii minime patiens, breuiffimo interturbauit tempore. Qua iniuria prouocatus Rex Sirmium, cuius moenibus ille, poftquam a fequacibus turmis paene defertus fuiffet, fe defendere geftiebat, fumma vi oppugnandum inftituerat. Manuel indignatus fidei inconstantiam, legatorum opera, cum Halliciae regulum, tum Marchionem Auftriae, ad fpargendas aduerfarii vires follicitat; cum Venetis quoque, de centum triremium claffe, auxilio mittenda, tranfigit. Ne tamen interea, dum fociorum exercitus conueniret, Sirmium caperetur, agmen expeditum praeire iubet; ipfe cum phalange breui affuturus. Id fufpicantes fore Hungari, infidias Stephano, vrbis praefecto, et feditionis concitatori praetendebant; quibus vbi periit, afly potiuntur. Vix dum haec acciderant, Imperator cum maxima copiarum parte, Sauum traiecit, Sirmium operibus claudit, nec ante moenia turresque iam cuniculis fubruere, iam arietibus quaterere defiftit, quam magna Hungarorum caede recipe-
ret.

- 1167 ret. Eodem fere tempore, opera Duce, omnem propemodum Dalmatiam Croatiamque, Belae utpote, prout interpretabatur, haereditatem occupat. Haec tanta tamque inopinata vis subegit Stephanum, ut pacem a Caesare peteret, quam impetrauit omnino, at iactura, quae iam armis tenebantur, prouinciarum. Diutina illam haud fuisse, sed breui post bello mutatam mirum non est; cum foedus durissimis ictum conditionibus, sicut hoc erat, subinde iniustum existimari solet. Nec tamen multum, longa et ancipiti dimicatione, effectum est; ut contra ante
- 1173 te Stephanus vitam amiserit, quam quae perdita pactione erant, recuperaret. Hoc line prole extincto, et Strigonii sepulto.*

- 1174 BELA III. Rex deposcitur, iam ante Byzantii Caesar renunciatus. Simul ac, diu extorris, patriae redditus est, et a Pontifice Colocensi rite inauguratus, eo potissimum curas intenderat, ut regnum latrociniis misere vexatum, tranquillitate do-

* NICETAS CHONIATES Annal. l. 4. 5.
 CINNAMVS Hist. l. 8. 6. CHRON.
 CLAVST. NECH apud Cl. Pecium in
 Script. Austr. et THVROCZIVS c. 67.
 seqq.

donaret, et modum reipublicae admini-
strandae Graiorum prudentia temperaret.
Nam cum Reges, ante hac, inquit Bonfi-
nius, promiscue et immodestius ab hominibus
adirentur, auresque indoctae multitudini acco-
modantes, modo garrulitatis fastidio, modo
loquendi inscitia afficerentur; neque gravita-
tem, pro dignitate seruarent, neque distincte
iudicia enunciarent, hinc factum est; ut Bela
primus petitionum, ac precum formulas insti-
tueret, ex Imperatorum, Pontificumque more;
et duos precum ministros adsciuerit, qui quoti-
dianas petitiones, ei secreto legerent, rescripta-
que manu regia responsa referrent. Unde
optimus iudiciorum, et gratiarum mos, tunc
Vngaris introductus. Rebus sic domi ordina-
tis, Manuele Imperatore, cuius nepoti 1180
Isaaco filiam uxorem dederat, mortuo,
omni cogitatione ferebatur, ad Dalma-
tiam, qua interea Veneti Graiis ademe-
rant, Croatiamque recuperandam, Nec
obstitit consiliis fortuna. Graeci iam
Persico bello, ad quod gerendum Bela
suppetias Transiluanicas miserat, iam malis
domesticis extenuati, malebant amicis
reddere, quam ab hostibus teneri. Ve-
neti quidem, quoad eius fieri potuit, re-
nitebantur; verum et defectione plurima-
rum ciuitatum, et rerum apud se neces-
sariarum inopia et virtute nostrorum eo
intra breue tempus ventum est; ut Hun-
gari Croatia, et omni paene Dalmatia
post-

postliminio potirentur, nec eas sibi, aduerfariis semel atque iterum profligatis, eripi paterentur. Accesserat quoque Moe-
 1185 fiae pars ad Morauam (Rama) vel voluntate Alexii Comneni, vel armis Hungariae, dum Andronicus rempublicam turbaret Constantinopolitanam. De Halicia sub iudice lis est. Sunt, qui eam a S. Emerico iam possessionem scribant, quod in Annalibus Hildesheimiensibus, Dux Rufforum appelletur; alii a Colomano, rursum nonnulli ab Andrea demum II. Hungariae iuribus adiectam esse velint. De Bela certe scriptores Polonicis * memoriae prodiderunt, *misisse eum Andream filium, qui Haliciam in ditionem suam redigeret, huncque dolo malo, urbem cepisse, adegisseque extremo ciues ad sacramentum, et ex voluntate sua cuncta administrasse; verum biennio post, a Polonis et Russis, expugnata Halicia, regno exactum; inimicitias tandem, quae in graue bellum erupturae videbantur ita compositas, Hungari ut amplissimo suo regno contenti, Haliciam Russiamque omnem Polonis permitterent, his, quando necesse foret, aduersum hostes, amicis usuri. Antequam pax fieret, Bela Fridericum Imperatorem, cum copiis in Syriam profi-*

* BOGVPHALVS; DLVGOSVS l. 6. CROMERVS Rer. Polon. l. 6. alii.

1200 ris pax esset, domi grauis seditio, vnde
minime timeri debuit, exorta est, Ab
Andrea scilicet Regis fratre, quem Bela,
vt praedictum est, Ducem fecerat Dalma-
tiae, Emericus, quod videbat alios sper-
nere, sibi regni gloriam inuidere, facile-
que ab insolita dominandi cupidine cor-
ruptum iri, quibusdam circumscripsit ter-
minis. Id ille adeo indigne tulit, inpri-
mis quia cernebat hoc modo negari sibi
occasionem recuperandae male collocatae
pecuniae, quam pater sibi, ad profectio-
nem Hierosolymitanam voto promissam
tradiderat; vt de re nulla sollicitus, quam
de mouendo in fratrem bello, et si for-
tunam secundam nactus fuisset, regno
depellendo cogitaret. Animum tanto ma-
gis sustulit, postquam compererat Leopoldum
Austriacum sibi cum delecta manu
auxilio venturum. Crescit in dies, assidu-
um inter fratres discordia malum: a-
cuuntur rumoribus irae: praeparantur v-
trinque arma, et mox expediuntur: fit
solito vehementior militum concursus:
propelluntur Hungari: Dalmatae victoria
ouant. Emericus rei non magnae
praemio elatum hostem, ac immodico
gaudio, speciem nobilis victoriae impo-
nere impatienter ferens, quod prius pau-
citate ad fugam coactus, haud pro vo-
to res gesta est, maiores nunc conscri-
bit.

bit copias; quarum tanto ardore est vſus, ob iram nuper inflictae cladis: vt primo impetu hoſtem proſtigaret, et ſeu in Dalmatiam, ſeu in Aſtriam propelleret. Sub idem tempus Principes Germaniae in Palaeſtinam proſecturi ad pacem amicitiamque hortabantur, quam etſi non fidam fore videbat Emericus: tamen conditionem accepit, ſequē in gratiam cum fratre rediturum dixit. Andreas, quod implacabile odium in Regem ſuſceperat, propicia erga ſe voluntate ciuium (nam agminatim in ſuas tranſibant partes) bellum rurfus paci concordiaeque nuper factae antetulit. Emerico non mediocris praebitus terror, cum videret ad arcendam vim parum virium eſſe a ſuis pae-
ne deſerto. At is rem auſus propemodum incredibilem, et ad famam regiae virtutis inſignem, Namque poſitis armis, virgam manu gerens, in medium armorum agmen ſe, nullo comitante, immiſit, clamitans: *Precario, inquit, Rex ſum: imbuite, ſi par eſſe putatis, Regis veſtri ſanguine manus, et gladios ſcelere cruentate. Expetet poenas, infandi parricidii, ſequutura aetas, ſequē ingratiſſimis ciuibus liberabit.* Quis crederet inimicam paulo ante multitudinem obtorpiſſe ſubito metu, vel admiratione, et tam effuſam plurimorum licentiam ita compreſſam, vt non modo

nullus ex omnibus manus Regi intulerit, vel saltem resisterit; sed e contrario vniuersi, quo properabat, spatium fecerint. Tanta erat regii nominis veneratio, et singulari fiducia exerciti imperii timor! Ille, quo tendebat, delatus fratrem manu corripuit, et e castris eductum, in arce Slaunoniae Kheene custodibus adseruandum tradidit; quod cum nulli non admirabile visum est, vniuersi eximium ediderunt poenitentiae exemplum; quo tantum abest, vt accensi fuerint, ducis sui custodia, vt contra passis manibus Regem orarent, atque obsecrarent, quo sibi irasci desineret; nec, quae deliquissent, reminisceretur. Is, vt erat mitis et tractabili ingenio, cunctis simpliciter ignouit; ne, si totum se permetteret fortunae, eam extremo aduersam nancisceretur. Nec in coniunctum diu utique iram gerebat, a Romano Pontifice, vt custodia eximeret, perductus. Interea dum lites domesticae feruebant, Venetae, opibus Gallorum, in Syriam tendentium adiuti, Iadram in Dalmatia Hungaris ademerant. Metus ad omnes valuit; ne vrbs adeo nobilis, suo infortunio, ad defectionem caeteras traheret. Maxime vero ea cura Romanum habebat Antistitem, non tam ob iram occupatae vrbs, quam quod arma contra barbaros imperata,
in

in Christianorum perniciem verterentur. Quominus vero suos in Dalmatia adiutum Rex proficisceretur, bellum in Seruia gestum obstitit, quo vniuersa regio in Hungarorum venit potestatem: vt ab hoc quidem tempore, Reges nostri; se Reges quoque Seruiæ adpellarent. At extremum rebus externis pariter, ac domesticis pacatis, Ladislao filio Rege, et Andree, tutore eius constituto, Emericus morbo graui implicitus, diem obiit supremum; Agriam vt locum mortis, ita sepulturae nactus. *

LADISLAUS III. infans, antequam 1204
offendere quemquam potuit, aduersarium indeptus est, amicorum maximum. Andreas enim, cuius tutelae a patre, ac postea a Romano quoque Pontifice erat de meliori commendatus, venisse tempus existimabat, Hungariae inter rudimenta puerilis regni, per summum decus potiundae. Nec enim iam libertate, et admi-

O 3

mi-

* ORTILO et GODOFRIDVS MONACHVS ad an. 1109. seqq. ARCHIDIACONVS Histor. Salonit. c. 24. 25. RAYNALDVS ad an. 1200. seqq. LVCIVS l. 3. c. 13. PETRVS DE REVA Cent.

ministracione summae rei contentus esse, nisi etiam regnaret, volebat. Consilia de auertendo a Rege infante populo initio clam, mox pluribus consciis agitare, et arma, si opus esset, mouere; quae elata ad Constantiam Reginam perferuntur. Haec timore perterrita, rebus pretiosissimis et corona regni, paucis fidissimorum comitantibus, illis custodibus, ad Leopoldum Gloriosum Austriae Ducem, ad tutelam et vindictam profugit. Andreas ne deesset pro parte sua concitando bello, Constantia maximi criminis ream agebat, *fidem non amicitiae solum, sed et publicae pacis ruptam* dictitans simul, quae bello remouendo inseruebant, summa contentione comparabat. Non minori studio in Austria exercitus, ad repetendum infanti regnum conducebantur. Iam prope a conflictu res aberat, cum nunciaretur, Ladislaum praecoci morte ereptum, viuere desiisse. Id ubi Leopoldus comperit, causam belli sublatam cernens, reddita Hungaris corona, inimicitias reipublicae ergo concessit, pactus cum Andrea, quem optimo tandem iure regni possessionem aditurum videbat, foederis societatem. Corpus Ladislai exangue, opera Iaurinensis Praefulis, Albam deportatum est. *

AN-

* Praeter supra citatos, Vid. CHRON. AD. MONTENSE ad an. 1204.

ANDREAS II. Hierosolymitanus , 1205
 quod diu malo dolo quaesivit, extinctis
 demum regni haeredibus, legitime con-
 secutus est imperium. A defendenda Dal-
 matia orsus reipublicae curas, ne quando
 Veneti capta, vt antea memineram, Ia-
 dra, vltra aliquid tentarent, prudentia
 cauit, atque vitibus. Hic re, vti prae-
 optabat, composita, affectati tamen olim
 regui odium periculosum ratus, vt amo-
 rem populi sibi conciliaret, fines imperii
 statuit ampliare. Nec incepta inprospe-
 ra fuerunt. Halicia, quae iam olim iuris
 erat Hungarici, affinitate recuperata est.
 Colomanus, filius qui fuerat Andreae, 1207
 cum Salomea, Lesci Albi filia prouinciam
 dotis nomine accepit, Rex omnium suf-
 fragio consalutatus. Possessio regni, fini-
 ta armis controuersia, confirmata est no-
 uo connubio, postquam Maria, Mescislai
 Russiae principis filia, Belae, maximo na-
 tu Regis filio collocata est. Eodem, si-
 ne dubio, et iure, et tempore Lodo- 1210
 meria quoque in Hungarorum venit po-
 testatem. Quo factum est, vt Andreas
 in litteris publicis se Regem Hungariae,
 Dalmatiae, Coatiae, Rasciae, (Ramae)
 Seruiae, Halliciae, Lodomeriaeque nun-
 cuparet. Interim dum Rex suis filiorum-
 que rebus in Halicia studet, et repugnan-
 tes armis ad obsequium cogere intendit,

ausus est Banco, Slauoniae Dux (Banus) immanissimum ad posterorum memoriam flagitium. Gertrudem enim Reginam, ex qua Bela, Colomanus, Andreas, et S. Elisabetha nati sunt, gladio transegit, inter diuas postero tempore relata. Vltimam causam caedis stetit iram ob antelatos, opera Reginae ciuibus alienigenas probabile est: Bonfinius, * et hunc sequuti plures, inepte leuocinium adferunt, quasi fratri, sanctissima mulier, uxorem Banconis violandam dedisset. Rex adeo nullam a parricida, id temporis, expetiuerat poenam, vt contra, quasi nihil prorsus tanta facinoris indignitate moueretur, rebus Hungariae administrandis, dum ipse abforet, praeficeret, veritus cum ciuiles factiones, tum alia itineris, quod parabat obstacula. Maximus enim Pontifex, quod Andreas et gloria maiorum, et sua virtute bellica diuitiisque vnus omnium maxime floreret, Christia-

* Dec. 2. l. 7. p. 279. edit. Franc. verbosè haec, et comice denarrat; THVROCIVS Chron. part. 2. c. 72. causam reticet; Ranzanus factum ind. c. 15.

lianis Principibus facile persuasit, hunc
ut sibi expeditionis sacrae sumeerent im-
peratorem. Id cum nemo non amplecte-
retur: Rex ordinatis domi rebus, cum de-
lecta Hungarorum manu, et magna fini-
timorum multitudine, etsi celeritas eius
ambitu honoris (nam Imperator Constan-
tinopolim poscebatur) non nihil impedita
est, Spalatum delatus, postquam pluri-
mos, qui eius demigrationis petebant so-
cietatem, in naues impositos praemisisset,
cursum direxit, quo tendebat, peruenit-
que primo Cyprum, inde Ptolemaidem. 1217
Ibi per certos exploratores, in singula
diei tempora, quae apud hostes ageren-
tur, cognoscebat. Comperto Sephadi-
num Ducem Saracenorum, ad Babylo-
nem se castris tenere, et filium eius Co-
radinum cognoscere malle Christianorum
exercitum, quam vires experiri, hunc
ante omnia statuit Pallestina depellendum.
Hoc, quod ei Consilium in fuga erat,
facile represso, Andreas montem Gilbo-
am superat, et transito Iordane, castra
ad Capernaum ponit; hinc reuersus ar-
cem Thabor, quo res pretiosissimas bar-
bari contulerant, expugnare adortur.
Res initio geritur prospere: ad extre-
mum non tam virtute hostium, quam
inuidorum perfidia, et Hungarorum cala-
mitate, non solum oppugnatione montis

- desistere, sed plane non multum abfuit, quin infectis rebus domum reuerti cogeretur. Ingressum Antiochiam, Regis Armeniae legati conuenerunt, postulantes affinitatem, quae conuenit ea lege, ut nepos Hungari Armeniis dominaretur. Eisdem fere temporibus Iconii quoque Regulus, nuptiis cum vna filiarum Andreae iungi cupiebat eam si sibi daret veniam pollicebatur, cum omnibus imperio suo obnoxiiis ad sacra Christiana transiturum. Haec dum apud exteras aguntur nationes, in Hungaria ex otio, et Regis absentia lasciuiare animi, et pristina mala, postquam foris deerant, domi quaerere.
- 1218
- 1222 Accendebat fomitem calamitatis Bela, et sua dignitate (nam patre viuo Rex appellatus est) et aliorum linguae procacitate abreptus, paene ad seditionem ciues perduxerat: certe eo rem multorum voluntate, ut Rex formam regundae reipublicae oppido immutare necesse haberet, edito in eam rem decreto.
- * Reddita videri potuisset tali modo regno tranquillitas, nisi inimicitiae
- Be-

* Videas id in Corpore Iuris patrii, quod dein multis seditionibus occasionem prae-
buit; ea de causa antiquatum.

Belam inter et Regem tantum exarsissent;
vt propemodum ad manus vtrunque de-
ueniretur. Andreas ancipitem suorum
fidem verens, Saxones Transiluanos
magnis beneficiis sibi deuincit; vt, si
ita status fortunae posceret, haberet,
cui salutem crederet. Rediit tamen de-
mum cum filio in gratiam: quod adeo
multis procerum non probabatur;
vt, quia priuatis suis rebus, ex dis-
fensione publica, non amplius, sicut an-
te, accessionem fieri posse videbant, v-
triusque vitae, per summum dedecus ¹²²⁹
vim adferre tentarint; si improbum con-
siliu bene ac feliciter euenisset, Hun-
gariam inter se partituri. At insidiis
mature patefactis, exitium regiae fami-
liae paratum, in auctores recidit; quo-
rum alii morte multati, alii exules iu-
dicati sunt, bonis omnium publicatis.
Hoc modo sicariis liberata Hungaria,
Saracenorum Iudaeorumque auaritia tur-
piter exinaniebatur; cum hi publica of-
ficia administrare permisi, tantundem
fere sibi reddituum, quam publicae rei
vendicabant: cui malo cum Rex san-
ctione publica, tum Antistes Strigonien-
sis, hortatu Pontificis Romani, obuiam
ibant. Compressa domi effrenata pri-
uatorum audacia, bellum in Frideri-
cum, Austriae Ducem suscipitur; vix ¹²³³
alia de caussa, quam quod Sophiam,
affi-

affinem Belae, vxorem repudiaffet. Ma-
iore in eo vsus est felicitate Bela, ac
pater suus : is enim Styrios, raptim
in certamen ruentes sternit, excur-
neque in extrema finium facta, vaga
populatione militem locupletat : Rex
contra a Friderico, ab expeditione Bo-
hemica reduce, in limites prouinciae
repellitur. Pax opinione citius restituta
est. Tranquillatis ita vndique rebus,
Andreas pergrandis iam natu, Beatri-
cem admodum puellam, Aldrouandini
Estienſis Marchionis filiam, matrimo-
nio ſibi copulauit, domesticarum litium
cauſſam futuram, niſi Rex, ex ſene-
ctute collecta infirmitate, anno ſe-
quente deceſſiſſet : reliquit tamen vxorem
gravidam, ex qua natus eſt Stephanus,
pater qui fuerat Andreae Veneti. Cor-
pus regium vtrumne Varadini, an in
Eggreſſienſi monaſterio tumultatum ſit,
non conuenit. *

1236 BELA IV. poſtquam patri iuſta rite
exſoluerat, ne potentia magis, ac iur-
re

* ODOLRICVS RAYNALDVVS in *Annal.*
Eccl. BERN. THESA VRARIVS apud
Muratorium Tom. VII. GODOFRIDVS
et STERO in *An. LVCIVS* l. 4. c. 4.
CROMERVS l. 7. conf. P. PRAY Vi-
tam S. Eliſabethae Viduae etc.

re gentis imperium obtinere, neu precario Rex esse videretur: secundo regni diademate, ritu solempni, albae decorabatur. Auctoritate eo modo confirmata, in auctores inimicitarum, quae sibi cum patre intercesserant, grauius animaduertit: in his Dionysio Palatino, homini vafro, oculos effodi iussit: alii vel in carceres conditi, vel patria pulsi. Nec minori feneritate factum nonnullorum prope iam inueteratum represent, mandato in vulgus edito, *ne cui nisi summorum procerum, Rege praesente, sedibus confidere liceret.* His tamen rebus, vt bene sapienterque institutae fuerint, incredibilem commouit inuidiam, fuga Beatricis auctam; quae priuigni insidias, quod vterum gerebat, verens, deposita veste muliebri, virilem cultum induit, ad suosque, elusis omnibus, incolumis peruenit. Grauis ex huiusmodi vulneribus profluxit ira, iuxta ad perfidiam, spemque nouandi res versa. Ausi quippe sunt purpuratorum nonnulli, Friderico Austriae Duci, spreto iusto Principe regni honores deferre, auxiliaque, si copiis Hungariam inuadere vellet, per seditionem polliceri. Verum accidit forte, vt tabellarius, capita coniurationis in Austriam perlaturus, per regios interciperetur.

retur. Bela vt de perfidia fuorum com-
perit, diffimulato dolore, ad conducen-
dum milites fidiffimos fuorum mittit : ad
diem praefito effe iubet; nec tamen ape-
rit, contra quem tanti apparatus belli
fierent. Tali confilio vno tempore,
et proditores perculit, et aduerfarium
profligauit. Nam cum illi, Regis po-
tentia tranfitu deterriti, Friderico, ficut
conuenerat, copias haud coniungunt;
hic fe delufum effe ratus, perpopulata
ad Arabonem Hungaria, vnde venerat,
redibat; quem Bela, raptim agmine fa-
cto confeutus, vt acie dimicaret; coe-
git, a militibus, timore amittendae prae-
dae, paene desertum vincit; et post-
quam excurfione in finitima Sty-
riae atque Austriae loca exercitum locu-
pletaffet, et damna abunde farfiffet, pa-
ctus a Duce magnam pecuniae vim,
1239 bello defiffit. Tam ancipiti periculo ma-
xima defunctum gloria, legati Cumano-
rum adeunt, petentes, vt *quoniam ab in-
condita hoftium multitudine patriis in fedibus
tutis effe non liceret, in ciuitatem receptos
tueretur : hanc fi potestatem fibi dediffet, v-
niuerfos facra Chriftiana amplexuros.* Rex
cum ad spem cum fanctoris, tum ciui-
lis rei Hungaricae veniffet, aequa, vt,
videbantur, petentibus vltro affenfit,
terra, pone Tibifci alueum, fertilitatis
abun-

abundante, multis inuidentibus, permiffa. Ne opinionem Regis, de fe, populoque fuo moraretur Cuthenus princeps, exemplum vniuerfo populo Cumano mutatae fuperftitionis auitae daturus, haufta animo fcientia diuiniore Pefthini, cunctis, ad tam inopinatae rei afpectum plaudentibus, facra ablutus eft vnda; nemine cogitatione praecipiente, quantae moeftitiae initium, tam praecox laetitia foret. Tartari a palude Moeotide egreffi, principium tragoediae finemque dederunt. Hi enim per omnia latronibus, quam militibus propiores, qui nihil praeter vocem, membraque habuere hominum, Ruffiam, Poloniamque populati, Hungariae ferrum, flammamque minitabantur. Fama tanti periculi celeriter ad aures regis perfertur. Hic vt reipublicae pro virili fatagebat, ita nihil reliqui fecit, quod ad eam pertineret defendendam. Quod fi hoc virtutis exemplum plerique omnes fequuti fuiffent, nunquam Hungaria in ea: quae demum acerbè deplorauit, incidiffet mala. At quos ante inuictos bella praefifterant, in luxuriam lapfos, otium poftera ac defidia fuperauit. Certe multi fortius pro falute patriae loquebantur, ac pugnabant. Hoftis iam finitima vaftebat. Vix erant, qui fe tantae obicerent

cerent multitudini. Tandem Prorex, cum exigua manu missus, qui pylas occuparet, nec longius barbaros progredi pateretur. Nec tamen hi vim hostium sustinere poterant; sed eo loco paene omnes interierunt. Cum paucis, ex tam capitali discrimine ereptus Prorex, *armis virisque intratam Hungariam, et rerum adesse discrimen* nunciat. Qua fama non secus, ac par fuit, motus Bela, deletum haberi iubet, supplementaque scribi legionibus. Verum et in hac tam proxima iam necessitudine, nunc temeritas, nunc prauitas multorum impedimento et damno fuit. Fridericus in primis, qua languentes, qua terribiles excitauit animos. Nam tametsi ultione damni, bello priore accepti, aestuare videri poterat: nihilofecius alienam fortunam, nisi quid ipse prouideret, suam reputans fore, cum copiis in Hungariam venit, comiter in agro Pesthano exceptus. Nihil ea peregrinorum militum accessione timoris iniectum barbaris, contra furoris plurimum; ut Vacia igni deleta, et Vgolino, summo Colocen- sium antistite, in vliginosa loca perducto, et milite, quem secum ducebat, perduto, levis armaturae miles Pesthi viciniam vreret, diriperetque. Vulgus ut est mobile, et natura suspicax, tantae

tae calamitatis causam, in Cuthenum Cumanorum regulum transferebat dicens: *non sponte sua, sed deuoratos a Cumanis barbaros Hungariam introisse*, nec ante seditionis vocibus, ad necem deposcere destitit, quam cum vxore filiabusque enecaretur. Quod factum non ratione turpius, quam euentu calamitosius fuit. Nam caede palam facta, Cumani Regis iussu ad auxilium excitati, ob iram amissi principis rebellant, suasque Tatarorum copiis iungunt, quarum prima victima erat Bulzonis, Csanadiensis Episcopi manus, ignari cum caedis regiae, tum defectionis populi. Inter Hungaros, uti consternatio ingens ex praesenti, sic timor in futurum erat. Adversariorum multitudo, quod iam liberam vagandi latrocinandique facultatem ad Danubium non haberet, campos trans amnem Sajó occupauerat. Bela, postquam interiecto tempore insignem armatorum numerum fecisset; barbaros tandem, ubicunque essent, occupandos decreuit. Nec hi pugnam detrectare videbantur; quamquam studium simularent. Hungarus positis prope amnem castris, quo maiore animo sui pugnam, quam initurus erat, cicerent, vniuersas vires in conspectum dedit, mox ut tutior firmiorque esset, tentoria arctis vinculis contrahit. Barbari

P

aduen-

aduentu tantae multitudinis nonnihil commoti, omnia intentiore cura praeparabant, et vt fiducia victoriae incautos opprimerent nostros, nocte silente copias traicere tentabant. At non fefellerant Colomanum, qui propere cum manu armatorum, ad pontem aduolat, transire volentium partem sternit, alios in aquas praecipitat; sic hoste, vt putabat, reiecto, et quibusdam suorum ad pontis custodiam relictis, ad Regem accedit, quo et rem feliciter gestam ostenderet, et quid fieri iuberet, consuleret. Inter eadum in castris Hungarorum consilium adhibetur, barbari caesis custodibus, qua ponte, qua vadis fluuium transeunt, et nostros furto noctis circumuentos inuadunt, frustra, fortiter licet, obistente Colomano. Tum vero vniuersa tam inopinati discriminis facies in oculis erat. Ducibus consilium, militi tempus armis expediendis defuit. Hostium pars tela in impeditos mittebant: pars castris ignem subdebant: alii armatos, sui impotes, haud secus, ac vulgus imbellis ferro transigebant, vel ungulis equorum obterebant. Tandem denique nostri, rebus desperatis, terga dare, ac per medias hostium acies cohortesque fugere, Sed nec id saluti fuit. In fuga enim plus, quam in acie sanguinis ac caedis factum.

Palan-

Palantes, et timore exsangues passim trucidabantur; nec aut abiecto per campos auro argentoque, aut supinas manus tendentium precibus inhiberi crudelitas potuit. Multi in paludes acti; cum vniuersi ferro non possent, vt aquis lutoque interirent. Quum ipsa res speciesque miserabilis erat: tum captiuorum, et morientium vlulatus; vbi conspectus aliorum, mutua miseratione, integrabat lacrymas. Horret animus cogitatione rei, quam alii pluribus, atque heic licebat, exposuerunt. Id adiecisse suffecerit, quicquid Hungaris virium fuisset, illa dimicatione prostratum. Rex intra tumultum, opera Forgaciorum elapsus, ad arcem Znio peruenit; Colomanus Pesthum, inde in Slauoniam; vbi ex vulnere obiit. Insequebatur dissipatos victor, et emensus cursu, et populatione omnem fere, quate late patet, Hungariam, ipsum, ante caeteros, Belam occupare gestiebat. Sed in hoc quidem in cassum dependebat operam. Tutius ille intra montes latuit, quam vt vagabundae multitudini, etsi ad Vetusolum iam penetrarat, in manus hostiles incideret. Ab Znio contulit se in Austriam, non quo pro se periculum in Hungaria timeret; sed si fors Ducem, Fridericumque Imperatorem armare, sibi que conciliare posset, patriam

recuperare niteretur. Verum adeo spei non respondit euentus, vt contra ab Austrio, ob veterem simultatem, non solum thesauris, quos secum vehebat, priuatus sit : sed etiam coactus, vt partem Hungariae sibi vicinam, in damna principio regiminis illata pigneraret. At ne haec quidem infelicitas, quamquam multo acerbissima, Regem ab spe morabatur Hungaria potiundi. Ea mente in Dalmatiam profectus vt, quoniam aliena ope non posset, suis ipse viribus, malis regni mederetur. Commodum accidit, 1243 vt Tatars, vel quod inopia rei frumentariae, prope ad famem ventum erat vel, quod res domesticae ad seditionem spectabant, Hungariam suapte desererent. Bela simul atque factum comperit : statim cum delecto agmine aderat, fluentem procumbentemque rempublicam restitutus. Vt vastitati superuenit, conspectu tam foedae rei, mirabundus obstupuit. Paucae supererant vrbes : planities omnis colonis vacua : montes, et antra domus erant. Quod reliquum alimentorum fuit, locustae; hominum, famemes et pestis consumeabant. Lupi vel armatis ausi occurrere. Rex vt vacuam regionem sessoribus implet : Cumanos, quos iam factae seditionis poenitebat, ex Bulgaria, quo ad salutem consu-

confugerant, in Hungariam reuocat, iure ciuitatis impertit, se tum statim primus Regem Cumanorum * nuncupat; nihilque earum rerum omittit, quae ad restituendam rempublicam pertinerent. Ferebatur etiam intentiore cura recuperandae partis Hungariae, ante biennium, ingratius oppignoratae. Legatione cum nihil profectum esset, vis intentatur. Bohemi nostris, Carinthiique arma coniunxerant. Agminibus magis, quam acie pugnabatur. Fere tamen semper Fridericus superior discedebat, donec Frangepanus infestum acinacem, in vno oculorum ita figeret; vt per occipitium emeretur. Huius casu non modo debellatum est; sed Rex quoque in spem venerat; Austriae, Styriaeque occupandae: nam Dux improlis occiderat. Verum vt prae Austriorum discordiis, nihil procedebat: ad populandum agrum magis ira, et manubiarum cupidine, quam regionis spe potiundae identidem processerat. Tandem Austrii Ottocarum, cui Margaretha haeres nupserat; Styrii Belae filium Stephanum Ducem deligunt: a quo tamen postero tempore deficiunt.

1246

1250

P 3

Ex

* Cumania olim Valachiam, Moldauiam, Bessarabiam et partem Tartariae Europaeae complectabatur.

- 1259 Ex hac re nouum conflatum est bellum, quod quia infelix, temeritate Cumanorum, nostris acciderat, Styria, pace Otto-
 1261 taros, qui in Asiam reuerterant, aduen-
 tare, Hungariae exitium minitantes. Be-
 la, qui post barbarorum profectiorem,
 magnas noui exercitus vires repa-
 rat, impavidus hosti occurrit: manus
 conferit: supra quinquaginta millia cae-
 dit: et perculosos aduerso proelio, co-
 git pedem referre. Certamina foris fini-
 ta, discordia Regem inter et Step-
 hanum, semel atque iterum coorta exce-
 pit; quae tamen in tempore sedata est,
 maximo Hungariae bono Namque vt Ta-
 1266 tarorum minas praeteream, Bulgari va-
 flata Seruia, parteque Hungariae, Iau-
 rinum copias Promouerunt, Bela in
 Dalmatia cum vxore versante. Step-
 hanus Dux Transilvaniae, Dominusque Cu-
 manorum, per celeritatem agmine facto,
 pallantes et inopinatos adgreditur, et
 tanta strage fundit; vt Hungaris obse-
 quium promitterent. Vnde postea fa-
 ctum est; vt primus Hungariae princi-
 pem Stephanus Regem Bulgariae sese
 scriberet. Bela hoc vltimum calamita-
 tum habuit solatium; quippe qui trien-
 nio post, in Insula Leporum, diutur-
 nis

nis semper vexatus malis, summa in tranquillitate rerum, morte occubuit; unde Strigonium ad sepulturam translatus. 1270

STEPHANVS V. defuncto patre, quod viuo regium insigne sumserat, sine controuersia imperare coepit. Rebus, quae praesens necessitas postulabat, domi constitutis, ad Styriam, vix tentata certaminis alea, olim amissam, armis recuperandam, omni ducebatur cogitatione. Occasionem sibi datam videbat, quum Ottocarus, cum Philippo Salisburgenfi, in Carinthia depugnaret. Cum expedito itaque agmine, ad fauces Simeringi montis tacitus accedit, vel per insidias, vel ex improviso hostem occupaturus. Non tamen tentatus successerat dolus. Nam postquam ciuium Neostadiensium nonnulli ad Ottocarum venerant cautum, *ne via suscepta ire pergeret, quoniam iuga montium Hungari insedissent*; hic alio itinere, qua minime putabatur, in Austriam

P 4

perue-

* Videatur M. ROGERII Miserabile carmen de destruct. Hung. Script. Hung. part. 1. p. 370. edit. TRATTNERII, THOMAS ARCHIDIACONVS Histor. Salonit. c. 37. seqq. PERNOLDVS, et DANDVLVS in Chron. THVROCZIVS c. 74 - 76. Reu. BALTH. ADAMI KERCSSELICH Notit. praelim. p. 189. 220.

peruenit. Irrito rerum conatu offensus Rex, quicquid agrorum vicorumque Neostadium inter, Vindobonamque erat depopulatus, copias domum reduxit; anno vertente, omnibus viribus, aperto Marte hostem meditans adgredi. Atque egit omnino cum Pontifice Salisburgensi, ut dum ipse Morauiam, ille Carinthiam susciperet vexandam. Bohemus etsi multorum consilio, ad praecauendum vel ex superuacaneo motus, bellum prae foribus videbat: eius tamen initium in Carinthia fore, nequaquam praeceperat. Tamen ut erat callidus, quod in perniciem suam excogitatum
 1271 erat, in salutem vertit. Nam victo, per magnam celeritatem, praesule, dum Stephanum, Morauiam vastantem verbis reconciliare non posset, bellum in Hungariam transtulit, captoque Posonio, et direptis, qui illic adseruabantur, Belae thesauris, hinc usque Nitriam, Danubii parte alia, ad Iaurinum arma cruenta circumtulit: quippe quum soluta omnia rebus ut fit, secundis inuenerat; saltem absente rege, non ea vel praesidia, vel ablegiones, quae resistendo essent. Tum demum post mutuas provinciarum clades, Rex cum Ottocaro, in insula infra Posonium, congressus fidenter ianxerat, concessione Styriae, atque

que Carinthiae facta. Anno sequente praeclara multa molientem mors occupat acerba, qui in insula Budensi monumēto aedis Marianae conditus est. *

LADISLAUS IV. cui ex amore 1272

Ghunos, cognomento Cumano inditum est; pubertati, quam adoleſcentiae proximior, more gentis, pro patre mortuo, Rex iubetur. Vixdum imperare aggressus, iam bellum, quod ab Ottocarō, ob redditum perfidia praefecti sui Poſonium, et caedem Belae, qui consobrinus suus erat, Henrici, Comitis Girsienſis invidia factam inferebatur, propulsare, quin praeocupare instituit, immiſſis in Moraviam, Austriam, Styriam, et Carinthiam infestis copiis. Bohemus omiſſa arcendarum populationum cura, partem Hungariae, anno superiore adſictam caedibus, rapinis, ac incendiis miserabiliter foedat. Haud minorem desolationem nostris in hostico facientibus, Rudolphus Caesar, Ottocarum Austriam, post repudiatam Margaretham coniugem, haeres quae fuerat prouinciae, reddere nolentem hostem Imperii declarat; et 1277 cum Ladislao inita societate, capta

P 5 vin-

* STERO in Annal. ad an. 1271. Secus haec dixerat BONFINIVS Dec. 2. l. 8. p. 310. edit. Lips.

vindobona cogit, vt sibi Austriam, Styriam, Carinthiamque permetteret: Hungaris vero, quae occuparat, restitueret. Quae de Ottocaro, dum sacramento, in insula Danubii, sub tabernaculo adigeretur, ab Imperatore pudefacto, vulgo perhibentur, anilem redolent fabulam. Grauius increpitum animi pusilli Cunigunda vxore, ambigit nemo, et hoc pudore, reminiscentiaque prioris dignitatis ac fortunae effectum esse; vt fidem, quam dederat, violaret, amicitiarum iura non animi conscientia, verum adfectione ponderans. Admiratio cum Rudolphum, tum Ladislaum incessit; vnde ab hoste victo, tanta contra maiorem vim audentia. Pax quum facile componi non posset, bellum nauiter suscipitur. Hinc Ladislaus; ex Germania copias admouet Rudolphus. Concurritur. Diu pugna neutris inclinata stetit; donicum Ottocarus non ducis tantum, verum etiam fortissimi milites officio functus capitur, et indigno occiditur modo; cum quo vires Bohemorum ceciderunt. Cuius interitu vulgato, his ex dolore metus, victoribus ex successu spes componendae iniicitur discordiae. Hoc vtique sanguine parentatum tranquillitati. Ladislaus manubiarum locuples, magna cum rei bene gestae gloria, ex bello tam suo,

suo, quam peregrino redierat; ut adeo
 abhorreat a vero, Regi cum Imperatore
 intercessisse controuersiam. Ut haec om-
 nino diluere possumus; sic non item,
 quae de Ladislao, merito secundis rebus,
 quarum nemo ac is, intolerantior erat,
 perhibentur. Vulgo scilicet arguitur im-
 pudicitiae. Vxorem utique, Siciliae Re-
 gis Caroli filiam repudiarat. Cumanarum
 mulierum ut familiari consuetudine, cum
 mater Elisabetha eadem gente nata erat,
 tum eximia formae pulchritudine irretitus
 esse videtur, exemplum, ut post appa-
 ruit, adeo enormis vitandi facinoris, fu-
 turus. Nemo dubitat, Cumanis supra,
 quam oportebat, fauisse, cuius indulgen-
 tia, semel, iterum atque saepius admo-
 nitus est. Vbi, quam modo fecerat spem,
 subuerteret rursus, ne Cumani beneuo- 1218
 lentia Regis ad incommodum reipublicae
 abuterentur; Hungari, eiectis pellicibus,
 libera tenent custodia, Maior opinione,
 ex hoc oborta est seditio. Cumani non
 tam offensi Regis vindicta, quam deli- 1282
 derio regni occupandi, copias contrahunt,
 utpote specie Regis e custodia liberandi, sum-
 mas rerum obtenturi. Non latuit principes
 Hungarorum, consilii in suam perniciem
 initi ratio. Faciunt de eo certiores
 ipsum Regem. Hic tametsi, ut iam me-
 moratum est, Cumanis addictus erat; ni-
 hilosecius, hac tam effreni audacia of-
 fensus,

sensus, vt omnes ad arma coouenirent,
 iussit; sic ipse, ne quis se improbis ira-
 sci ignoraret, inter primos constitit.
 Haud alias tam infestum sibi viderant
 Regem Cumani, et vultu eius minaci,
 metum futuri concipiebant periculi. Ac
 terruit omnino singulos praesentia adeo;
 vt vix pugnare exorsi, iam terga da-
 rent. Capti sub iugum missi sunt, fugi-
 riui in Tatarorum sese contulerunt client-
 1284 telam. Nihilofecius consuetudo mulie-
 rum Cumanarum imo in pectore manebat;
 quae caussa ei malorum exitiue fuit.
 Trahebatur in partes respublicae; priua-
 ti, contemptu Regis; publica gerebant
 bella: Tattari rursus regionem vexabant:
 Venetae vrbes Dalmatiae maritimas occu-
 pabant: Vrosius, Seruiae regulus, Mas-
 souiensis Ducatum; Patareni Bosniam;
 ac vt tantae calamitati modus poneretur,
 Hungari Andream Venetum Regem de-
 ligunt. Cum haec singula parui duceret
 Ladislaus, et libidini magis, quam cu-
 rae reipublicae vacaret, a Cumanis, qui
 vxores foede violari impatienter fere-
 bant, nocte concubia, in tabernaculo
 ferro interentus est, apud Csanadienses,
 proximos Cumanis, humo mandatus. *

AN-

* STERO in Annal. apud Frecherum; CHRON.
 AVSTRALE; SIMON DE KEZA, GE-
 RARDVS DE ROO. THVROCZIVS. c.

ANDREAS III. VENETVS, Hiero- 1290

solymitani, ex Stephano, et huius uxore Thomafina, Venetiis oriunda nepos, communibus Hungarorum suffragiis Rex constituitur. Cum vero exterorum plerique cognatione stirpi regiae adnexum negarent, tantoque fastigio indignum, factum est, ut in Italia Carolus Claudus, Rex Siciliae, Carolum Martellum, quem ex Maria, Stephani V. filia procreauerat, annuente Pontifice Nicolao, Regem esse iuberet; in Germania, Rudolphus Habsburgicus, Albertum Austriae Ducem. Andreas imminentem tempestatem euitaturus, ne vno tempore, cum duobus pugnare cogatur, primo Albertum opprimendum putauit, ut proximum, sic paterno robore periculosissimum, Celeritate igitur maxima contracto LXXX. M. exercitu, Austriam introiuit: longe lateque impunitissime vagatus, domesticis factionibus vexatum Ducem, et de abstinendo regno a summo Romanorum antistite monitum eo perduxit; ut non modo occupata in Hungaria loca protinus redderet; sed contentione quoque de principatu desisteret. Haec dum ad occasum geruntur, Stephanus, Seruiae Regulus, ex ancipiti mutatione temporum pendens, omnem propemodum Bosniam, nullo negotio, in suam redegit potestatem, et

Ma-

Maximum Pontificem orauit atque obsecrauit; quo dominationem suam auctoritate, litterisque ratam esse iuberet. Dissimulauit interim iniuriae atrocitatem Andreas, quod a Carolo Martello grauius periculum, sibi regnoque suo impendere intelligebat. Hic enim sicuti pro Rege publice se gerebat: item neque Dalmatiam tantum, sed Croatiam quoque, ac ipsam prorsus Hungariam, ad defectionem sollicitabat. Certatum est de summa rerum, collatis signis ad Zagrabiam; quo proelio Andreas superior discessit, aemulumque Dalmatia omni expulit. Nec amplius periculi quidpiam, ab hoc quidem acciderat; quod fato ante praeciperetur, quam conata perficere posset. Neque tamen leniorem metus sollicitudinem iniecit Carolus Robertus, Martelli filius, cum ob nimiam regni cupiditatem, tum ob factionum studia, quae apud Hungaros pullulabant. Andreas cum se rebus domesticis minus tutum videret, exteros affinitate, ad societatem adiungendos censebat. Ea mente sicuti filiam, haeredi regni Bohemiae atque Poloniae Wenceslao collocabat: ita ipse, post occasum Clarae Euphemiae, Agnetem, Rudolphi ex Alberto neptem, matrimonii vinculo sibi copulabat. Dotis nomine vxori, dum superaret, prouinciam Posoniensem dedit, cum insula Ciu-

tuorum. At, istud quidem, eiusmodi erat; vt cum Austrium amicum sibi faceret, Hungaros rebus suis abalienaret. Opinio etenim manebat, Regem Hungariam partiri decreuisse. Qua ex re nonnulli procerum, Dalmatiae praesertim, Croatiaeque, ad Robertum descuerunt, eumque ad capeffendum regnum inuitarunt. Is a Pontifice Rex salutatus, cum delecta manu tanto celerius in Dalmatiam 1299 traiecit, quo maior spes suberat imperii potiundi. Classe ad Spalatum appulsa, Zagrabiam copias promouit, postquam fides ab iurantibus facta est, praecipue ab Henrico et Paulo, Bannis, item Vgromino. Rex harum rerum cura fractus, cum haud aequiore erga se animo videret Hungaros, in morbum incidit, quo paullo post demum obiit, Budae tumulatus. Si qua re, ea certe memorabilis, quod extremus stirpis Regum indigenarum fuerit. *

LI-

* HANTALLERVS in fast. Campil. PAPPENHEMIVS in Chron. Austr. THVROCZIVS c. 82. 83. BONFINIVS. Dec. 2. l. 9. 314. edit. Lips. seq. RANZANVS Ind. 17.

LIBER II.

DE

REGIBVS MAXIME PEREGRINIS.

1301 **R**OBERTVS vt de morte Regis com-
 pererat, spem suam multis instanti-
 bus, ex Croatia, in Hungariam venit,
 quem Gregorius Archiepiscopus Strigoni-
 ensis, amonitu Bonifacii, cum sacra co-
 rona, quod plurimi; ne res conficeretur,
 obfistebant, non posset, alia demum re-
 dimiuit. Atrox, factum hoc, consequen-
 ta est animorum indignatio, quaerente
 senatu, *ius sibi, patrio more eligendi Regis
 paucorum audacia eripi, principemque suis
 ingratis obtrudi.* Consultitur in medium.
 Pars optimatum potior, Wenceslao Bo-
 hemo, matre Cunigunda, Belae IV. filia
 generato regnum deferendum decernunt.
 Mittuntur ex templo in Bohemiam lega-
 ti. At is quidem, postquam pro facta
 sibi regnandi potestate, gratias egisset,
 negauit se honorem, quem secus alii,
 per ignem ferrumque petere solent, ac-
 cepturum, dicens: *Magnum se iam onus
 sustinere capite, duorum utpote regnorum
 (Poloniam nuper consecutus erat) insi-
 gne; nec immerito vereri, ne non tot tantis-
 que curis sufficere possit: adeo vero se non
 concupiscere, quae haud capiat, ut nihil vti-
 lius putet, quam Hungaros, ab alio, minus*
 cu-

curarum mole grauato, regnari. Si visum
esset in id fastigium recipi, ex se natum
Wenceslaum, Regibus Hungariae affinitate
iunctum, se non modo voluntati inclytae gen-
tis non tam reluctaturum; sed contra, si opus
fuerit, consilio, et opibus rem Hungaricam
adiuturum. Acceperunt ultro, quod da-
batur, Oratores, rati consilia sua nulli
eorum, a quibus missi erant, displicitu-
ra.

WENCESLAUS itaque, cui nostri 1301
nomen *Ladislai* indiderunt, facta ab legatis
fide, multis Bohemiae procerum comitan-
tibus, Albam deducitur, et patrio mo-
re coronatur. Id vt cognouit Bonifa-
cius Pontifex, impatienter ferens, sua
opera Regem creatum tali modo despi-
ci, vt Ioannem Archiepiscopum Colo-
censem (nam Strigonienfis Caroli partes
sequebatur) temeritatis grauiter incre-
puit: ita Wenceslaum, Regem Bohemiae
obtestatus, et maiorem in modum hor-
tatus est, filium, ad quem regni non
pertineret dignitas, vt absque compe-
rendinatu reuocaret. Hic tamen causam
filii iustiorum Caroli reputans, maxime 1302
nitebatur Pontifici persuadere: *Wencesla-*
um haud indignum esse, Hungarico imperio
quod Carolus nonnisi factiosorum quorundam
volis, hic contra communibus prope suffragiis,
Q Rex

Rex delectus fuerit, riteque inauguratus; proximior adhaec cognatione Italo priscos Hungariae Reges attingere; quando non modo matre, regiae Pannonicae stirpis ortus esset, sed etiam uxorem Andreae III. filiam in matrimonio haberet. Bonifacius tamen, qui ius Hungaris Reges dandi ad se pertinere existimabat, minus, ac de-
 cuiisset, motus, cum opera legati sui, tum Alberti Austriaci opibus, Caroli
 1303 res adiutum ibat. Et Albertus quidem, quod ei cum Bohemo veteres inimicitiae, ob fodinas Cuttenbergen-
 ses erant, cum nonnullis Hungaris: et XX. Cumanorum millibus in Bohemiam irrupit. Etsi vero heic male rem gesserat, non minora a Cumanis, quam ab hoste damna passus: tamen instigante Roberto, in Hungariam castra promouit, sperans hic se fortunam secundiorum expecturum. Ac perhibetur omnino, provinciam ad Budam usque peruastasse, montemque Pannoniae expugnasse; nec tamen inultam fuisse hanc progressionem. Pontifex tandem ubi, quoquo modo negotium adgrederetur, haud multum se profecisse videbat; intellexerat contra, inaudita audacia, se a sacerdotibus Burdanis sacris prohibitum, fulmen in omnes Wenceslai affectas vibrauit. Hoc terrore multi Antistitem perculsi, deserto Re-
 ge,

ge, aperte in Caroli partes transibant, Proceres inter amorem libertatis, metumque seditionis publicae haerebant. Wenceslaum, ob largiorem remeti vsum, dum plerique temnere viderentur, plurimorum conatus erant, quo vtrique malo, in tempore, obuiam iri posset, Ottonem Bauariae Ducem, quippe quia matre Elisabetha, Belae IV. filia, editus fuerit, deuocare. Rex quo in periculo esset, patri mature perscripsit, qui procerum longo numero, et frequenti armatorum caterua comitatus, apud Pesthinum, campis patentibus, castra posuit, denunciauitque filio, vt diademate regio hospitali tessera redimitus, ad se adiret. Quia res composito agebatur, Rex non abnuuit, pietatis iura praetexens, speciemque maiestatis ostendendae; optimatum partim, quid fieret, ignorabant; alii coronam apud Wenceslaum, quam Carolum esse malebant. Bohemus, Petermanno, Budae praefecto constituto, filium impendenti periculo eripuit, cum corona Pragae delatum. * Huius facinoris

Q 2

ris

* WENC. AB HAGECK Chron. Boh. ad an. 1301. seqq. AENEAS SYLVIVS hist. Boh. c. 28. IO. DVBRAVIVS l. 18. f. 174-176. edit. Bas. THVROCZIVS c. 84-86. ADAVCTVS VOIGT. a S. GERMANO Böhmischer Münzen Beschreibung part. 2. p. 84. seqq.

ris non minus, ac mortis Bonifacii, ut fama in Hungaria percrebuit, cum alii Roberto se addicerent; plures Ottoni coronam, si recuperare posset, deferunt dictitantes: *Neminem regnare passuros, unde periculum libertati foret.*

- 1304 OTTO BAVARVS etsi videbat, quam difficile esset, in tam impeditum enixi imperium: tamen accipere non abnuitt. Conuenit a primo de corona Wenceslaurum seniore. Quantum minus, huius quidem reclamazione, in spem venire poterat: eo faciliorem se filius, defuncto patre, praestitit, contentus Bohemiae, Poloniaeque imperio. Otto votis potitus, ob Rudolphi Ducis Austriae, amici Caroli insidias, per occultos viarum anfractus, primo Sopronium, ac inde postea Albam peruenit; ubi gaudio maximo exceptus, solemni ritu, a Wessprimiensi et Csanadiensi Episcopis inauguratur. Vt est ingressus imperium, Rudolphus, Caroli gratia vastitatem Hungariae infert, quam nouellus Rex, a milite non satis probe instructus, usquam se mouere posset. Vindicauit se tamen de hoste, simul ac vires colligere licuit, in Austria caedibus ac incendiis latissime grassatus. Quominus ultione sese expleret Rudolphus, bellum obstitit Bohemae.

hemicum, quod ita implicitus erat; ut hac ex parte, nullam amplius vim, periculo defunctus, ut globum consensionis aduersae disiiceret, potestatemque suam, affinitate, viri auctoritate summa, opibusque amplissimis muniret, filiam Ladislai, Transilvaniae praefecti, uxorem ducit; imprudens, unde opem quaereret, perniciem exorturam. Ladislaus quippe, 1307 cum omnium saluti, quam suae dignitati amicior videri mallet, non ante Regem, qui ad se inuisendum venerat, custodia soluit, quam in abdicationem regiae potestatis, mitteret arbitrium iurisiurandi, seque vltimis execrationibus obligaret, nullo modo ius suum, si quod haberet vindicaturum. Dicitur deperditam esse in hoc itinere Transiluanico coronam, sed inuentam quoque, non sine prodigio, ex quo, cum capsula delapsam, in via publica, dum nemo praetereuntium conspicaretur. Sed istud quidem accidisse probabilius est, quum per loca auia, ut supra memoratum est, in Hungariam, ex Bohemia tenderet; id quod et Thuroczius ipse innuit. *

Q 3

CA-

* THVROCZIVS c. 87. 88. IO. AVENTINVS Annal. Boic. l. 7. CHRONICON. MS. apud Cl. LINCKIVM ad an.. 1305. seqq.

1308 CAROLVS I. ROBERTVS ad accipiendum viduatum, arte Ladislai, imperium Pesthinum, quo comitia indicta erant, cum legato Pontificis, expectato aduolauit maturius: vbi postquam satis cautum fuisset libertati, de Rege, more patrio eligendi, omnium acclamatione Rex designatur, et secundo abhinc anno, frustra obnitente Matthaeo Trenchiniensi, ad Palatini dignitatem, a Wenceslao olim euecto, et irritas constitutiones, se inuito factas, declarante, Albae Regali, laetitia vniuersorum, coronatur.

1310 Scilicet, vt est mobile hominum ingenium, et, qui ante merita eius maxime obtredebant, iam laudibus ad coelum tulerunt. Primam litem, cum Venetis, de Iadra, vrbe Dalmatiae, habuit, quam hi, ad Hungaros defecisse aegre ferebant: Carolus ciuibus ita auxilio esse nequibat, quin hosti potestatis aliquid in se concederet. Obfuit rei bene gerendae homo audaciae, quam fortunae maioris, Matthaeus, quem dixi, Trenchiniensis, qui incertum, famae, an libertatis cupidior, intestinos ciebat tumultus. Quo minus mali contagio plures corriperet, Rex, in tempore, opprimendum putauit. Apud

1312 Hernadum amnem committitur ea propter, adeo pertinax proelium; vt regis victoria, magno detrimento, et multorum mor-

morte confiterit. Carolus fortunae inconstantiam verens, ad obterendum penitus hostem, cum Friderico Imperatore, armorum facit societatem. Hic tanto cupidius oblatam accepit amicitiam; reddiditque Agneti olim, dotis nomine assignatam prouinciam, quo magis opis alienae, contra Ludouicum Bauarum, de honore imperii sibi aduersantem, indigebat. At Hungariam quidem Matthaei, opinione maturiore vita decessus, omni seditio- nis metu exoneravit. Altera tamen parte, haud minor vis mali, incubuit regno. Nam dum Carolus nuptiarum solemnia obiret (duxerat Beatricem Lucelburgicam, et hac, intra annum defuncta, Elisabetham, * Wladislai Loctici, Regis Poloniae filiam) Pannoniam hinc Tatai, illinc Vrosius, Seruiae regulus infestabant. Neutris impunita audacia dimissa. In primis victori poenas dedit Vrosius; ut 1320 Rex vna expeditione, non Seruiam solum perdomaret, sed, quae ei subsidio venerat, Mediterraneam quoque Macedoniam. Nihilofecius Tragurini, haud
Q 4 ita

* Haec inuenisse fertur aquam medicatam, quae Germanis: das Wasser der Königin von Ungarn. Gallis: *L'eau de la Reine d' Hongrie* dicitur. Vid. Nic. Le Febure *Traite de la Chumie*, parte 1. p. 474. edit. Lugd.

ita longo post tempore Venetis, quam Regibus Hungariae, obnoxii esse maluerunt, qua ex re veteres, in Dalmatia, gerebantur similitudines. His quoque modo compositis, rebusque Bosniae, quas Patareni turbare videbantur, et Ottone, Austriaco Duce, Friderico Imperatori reconciliato, Rex summam curam, in bellum Valachicum intenderat, cui causas veridicas adiungere est perquam difficile.

1330 A Bazarabo id temporis, Valachi regnabantur, quem perfidiae insimulari audias; fors ex eo, quod postea acciderat. Is saltem, cum se infestis signis peti videret, Regem obsecrabat: *quominus inuidiae paucorum, quam suae fidei, plus tribueret: fortunae, quae lubrica esset, intueretur vicissitudinem, ante, quam eandem uterque experiretur, acciperet pro sumptibus, in apparatus belli impensis, septies mille argenti pondo; obsidemque, si ita videretur, filium imperaret.* Erant; qui ut conditionem, certe victoris desiderio suffecturam, Rex amplecteretur, suaderent. Hic tamen, spreto salubri consilio, tamque fortunam in potestate haberet, profectionem indicit. Superantur opinione felicius angustiae montium, quorum perpetuum dorsum Valachos, ab occidente, et aquilone protegit. Miles, quum nullus obsteret, in praedam effunditur; quam ubi steri-

sterilem repetit, frumento igni corrupto, et pecoribus in saltus abactis, commeatus celeriter deesse coepit: cui malo quod succurri non spretam aduersario obtulit: quam is maiore celeritate accepit, ac fide. Namque dum legiones Hungaricas saltum, caua valle peruium intrasse, et in arctissimas fauces penetrasse intellexit: occupatis rupium cacuminibus, extra teli iactum consistentes Valachi, ingentis magnitudinis saxa, per montium prona deuoluebant, quibus fortissimi quique, ferarum ritu, velut in fouea deprehensi cadebantur. Regem non dolor modo temere, in tantam calamitatem coniecti exercitus, sed etiam timor amittendae salutis angebat. Quominus itaque, cum exercitu inultus periret, Deseum, Dionysii, belli auctoris filium, vestitu regio ornatum summae rei praefecit (qui omnium expositus telis, fortiter pugnans occidit) ipse veste militari sumta, a fortissimis suorum protectus, aegre tanto sese subduxit periculo. Fuga tandem alpestransgressus, ad maius fere periculum domum rediit. Infaustus quippe Felicianus quidam, familiaris olim Matthaei Trenchinienſis, oblitus summa se a Carolo beneficia accepisse, Reginam, in suburbio Viſſegradienſi, mensae accubantem,

tem, ferro confossurus, velut furis agi-
tatus petit. Rex periculi magnitudine
motus, obiectu corporis, etsi amissis,
vno ictu, quatuor digitis, haud leue
acceperat vulnus: tuetur tamen vxorem,
conseruatque. Parricida a violando am-
plius Rege, sceleris atrocitate ex con-
scientia percussus abstinet, at Ludoui-
cum atque Andream, regios principes,
ausu scelerato inuadit; vitae vtriusque
finem facturus, ni praefecti morum mor-
tifera vulnera, vt saluti, fidei suae cre-
ditorum consulerent, accipere voluissent.
Strepitu ad aures aulicorum perlato, Io.
Potokianus, audacia furem arietat Fe-
licianum, mox ferro, quod cruore in-
nocentum manabat, e manibus extorto,
transuerberat, ab accurrentibus minutim
concisus. Squalidae exuviae, pro portis
vrbum, vt exemplum fieret puniti faci-
noris, suspensae; in propinquos quoque
1333 animaduersum. Rex tam internecino de-
functus periculo, facta cum Austriis pa-
ce, in Italiam proficiscitur, Andreamque
filium septennem, regni Neapolitani hae-
redem declaratum, vt firmior esset deno-
minatio, cum Ioanna, Roberti nepte spon-
saliis copulat; et, ne quid regnatura deesse
1335 videretur, illic relinquit, Italicis edu-
candum.

candum moribus. Hinc vbi reuertit, Ta- 1335
 taros cum Ruthenis, multum in Hunga-
 ria Tibiffana latrocinantes, atroci fusos
 clade, prouincia exturbauit: farsitque
 quodammodo detrimentum laudis, bello
 Valachico imminutae. Tranquillitatis ita
 rebus Hungariae, exteris studet, et
 cum Cruciferorum Equitum litem pen- 1336
 dentem diremit; Pomerania his, si belli
 expensas soluerent, Cuiauiensi, et Do-
 brinensi prouinciis, Polono adiudicatis:
 tum Casimirum inter, atque Ioannem
 Reges, de honore regni Poloniae (nam
 Ioannes vtriusque titulum adfectabat)
 contententes, consilio ac prudentia, ad
 amicitiam perduxit. Si quando, tunc
 certe Wissegradum excellentium impera-
 torum conuentu illustre fuit. Clarior
 Robertus fama iustitiae aequitatisque,
 qua motus Rex Poloniae Casimirus, Lu- 1339
 douicum, principem Iuuentutis Hunga-
 ricae, in filium adoptat, haeredemque
 scribit: quam ob rem omnis ei habitus est
 honos. Abhinc Carolus curam ad rem 1342
 monetariam in meliorem statum verten-
 dam contulerat, quae ei postrema
 fuit. Quippe vix eam dimiserat,
 iam maligna corripiebatur febris, quae
 ei vitae finem attulit. Iuxta Albae
 persoluta sunt, comitante funus magna
 pro-

procerum turba, et Casimiro Rege Polonorum. *

1342 LVDOVICVS I. cui res gestae Magni cognomen dederunt, a morte Caroli omnium acclamatione Rex consalutatur, nulla interiecta mora; non secus, ac si tarditatem in eligendo patre, celeritate defferendi filio honoris, vniuersi pensarent. Ac faciebat omnino adolescentem annos septem et decem natum, amabilem omnibus, praeter paternae gloriae decus, mira ingenii alacritas, morum singulari comitate temperata, vnde magna singulorum de eo expectatio erat, quam ille non expleuit solum, sed superauit quoque. Initio imperii protinus ostendit, qualis futurus esset. Saxones, a Geisa II. in Transiluaniam transducti, suasu, sine dubio Valachorum, in quorum vicinia degebant, impulsu, sprete regis aetate, defectionem aperte moliri, regiosque prouentus venditare. Non tulit Rex effrenem audaciam; sed propere aucto exercitu ad ea, quae seditione turbabantur, componenda processit, interfectisque consternationis auctoribus, reliquis

* MADIVS c. 6-27. DANDVLVS in Chron. THVROCZ. c. 89-99. DLVGOSVS l. 9. CROMERVS l. 11. 12. LVCIVS l. 4. c. 14.

liquis veniam dedit: quo facto cum iustitiae, tum clementiae imprimis laudem consecutus. Perculit adeo spectatae virtutis fama Bazärabum, qui veritus, ne, si hostis esse perseveraret, Regi tam iusto, tamque felici, poenas capite persolveret: se suasque fortunas, lenitati atque mansuetudini eius commendare statuit, reputans nunquam se inimicum Hungaris, sed bello laceffitum hostem fuisse. Nec spes, quam sibi de Regis magnanimitate fecerat, eum frustrata est. Susceptus enim est benigne, et, si fidem, quam pignore obligauerat, praestaret semper, iussus de clientela bene sperare. Compositis hic loci rebus, pari felicitate Croatas, Dalmatarumque plurimos, obsequium tentantes exuere, coërcuit: benevolentiaeque fama effecit, vt Iadrenses a Venetis, durum perosi imperium, ad se desciscerent; quibus tamen perfidia ducum pecunia corruptorum non minus, ac Italica consternatione praepeditus, imbecille tulerat auxilium. In Apulia sci- 1345
licet, frater qui fuerat Regis, etsi Elisabetha mater priores composuerat inimitias, scelere nonnullorum, laqueo perit; Ioanna vxore, vt multi ferebant, si non iubente, saltem haud imprudente. Tam infandae atrocitatis dolore percitus Rex, confirmata cum Alberto Austriae

striae, Duce, amicitia nequid domi turbarum oriretur, et Ludouico Caesare, in societatem armorum, contra Neapolitanos adscito; Apuliam, cum infesto exercitu tenet. Cum nemo esset, qui aduersum arma ferre auderet; caput regni ingressus, accepta, a ciuibus obsequii fide, condignas parricidis, pro scelere persoluit poenas; in his Carolo, Dyrrachii Duci, Conrado, Cantazano, et Cauchiae, quae igni cremata est. Rebus, vt putabat, rite compositis, Stephano, Transilvaniae praefecto summa imperii concessa, Rex in Hungariam rediit, simul ac de eo Ioanna comperit, quae in Galliam, metu poenae profugerat, et Ludouico Tarentino interea nupserat: subito Neapolim regreditur, et cum lenitatis suae, tum seuerioris Hungarici imperii ostentatione, adeo plerorumque omnium animos demulserat: vt promissum Ludouico datum fallerent, foeminae, quam viro fidentius parituri. Pars melior, intacta perniciosis consiliis, ad causam Stephani se adiungebat: qui tamen, etsi ex pugna, cum seditionis initio facta, superior discesserat, ad extremum se multitudini succubiturum docuit, ni mature laboranti subueniretur. Ludouicus vt primum cognouit procellam adesse periculi: extemplo maioribus, ac
ante

ante copiis, in Apuliam proficisci pro-
 perat. Milite exposito, pleraque capit
 oppida; iam ad Neapolim copias ad-1350
 mouerat. Quum de oppugnanda vrbe
 consilia agitat, superueniunt legati Pon-
 tificis aientes: *nisi in concordia ciuium spem*
reliquam duceret, cuncta minus ex sententia
fluxura. Indignati rei magis, ac pericu-
 lo cessum ea conditione; vt, si Ioanna,
 cui lis intendebatur, caussa caderet, a
 Ludouico, Neapolitani regnarentur: sin
 contra, Reginae subessent; atque istud
 quidem reapse accidit postea, Pontificis
 maxime auctoritate. Rex, seu quod
 regnandi Italidis cupidine minus, ac cre-
 debant nonnulli, incendebatur, seu,
 quod religionis maiorem, ac dominatio-
 nis habebat curam, quicquid euenerat,
 haud iniquo tulit animo, proximior sol-
 licitudo ad alia reuocabat mentem. Lith-1351
 vani, gens bello aspera, Lodomeriam
 omnibus exercebant iniquitatibus. Indi-
 gnus haec, quam alia, Rex patiebatur:
 ac decreta in eos perfectione, non an-
 te copias reduxit, ac hostes e prouincia
 exigeret, capto manu sua, Luberto du-
 ce aduersariorum. Non virtutem, sed
 fortunam sibi bello defuisse questi Lith-
 vani, Tataris in societatem assumtis, ca-
 stris vti decreuerant. Aduersa vtique
 fortuna, et infelici euentu. Primum ete-
 nim

nim ab Andrea, Transilvaniae praetore,
 tum ab ipso Ludouico, eo calamitatis
 perducti sunt; vt satis haberent, ab ius-
 to victore, aequas pacis accepisse con-
 ditiones; quæis magna pars Tatarorum,
 ad Christiana accesserat sacra. Posthæc
 cum domi, tum foris plaereque sedatae
 sunt controuersiae: vt erat lis Budanos
 inter sacerdotes; Margarethæ Tyrolensis;
 1358 ac Polonica de successionē. Cum hinc;
 maiorem tamen egregii facinoris laudem
 consecutus est Rex, ab erepta e potesta-
 te Venetorum parte, quam possidebant,
 Dalmatiae, et Strascimiro, Bulgariae re-
 1363 gulo, ad officium redire coacto. Simul-
 tates, quæ ei, ob vicinitatem, cum Au-
 striaco Duce, et Caesare intercesserant,
 æquanimitate, pactionibus sunt composi-
 tæ. Quominus Palaeologo, Graecorum Im-
 peratori, contra Amurathem suppetias, vt
 conabatur, ferret, partim fiducia virtutis
 Twartki, quem ex Bosniae praefecto (Bano)
 Regem fecerat, partim curæ Neapolita-
 1370 nae obstitere. Extinctus super hæc e-
 rat Casimirus, Rex Poloniae. Turba heic,
 vt solet, inter magnates subito inceperat;
 aliis, filiabus vita functi, aliis Casimiro,
 Duci Stetinenfi, ius imperii deferentibus:
 cum interea Ziemouitus, et Lubertus
 Duces, summa imis miscerent. Ludo-
 uicus ne qua re, adeo turbida reipu-
 blicae

blicae Tempestate, sibi deesse videretur matrem Elisabetham, ad deuinciendum gentilitiorum animos, in Poloniam praemittit. Haec vt gratia apud illam gentem multum valebat; sic muliebri eloquentia, virtutis comite, haud difficulter plerosque omnes, eo consiliorum perduxit; vt caeteris omnibus, in regni administratione, Ludouicum anteferrent, Rex itaque senatusconsulto dicitur, et Cracouiae, quod caput tum fuerat regni, singulari pompa inauguratur. Confirmato sibi regno Poloniae, Valachorum coërcuit proteruitatem. 1371
Suum his, quod Regem infinitis videbant negotiis implicitum, rediit ingenium: principio oculum parabant bellum, mox elati opinione virtutis, vim aperte moliebantur. Vicit quidem acie hostes Stephanus, praetor (Wayvoda) Transilvaniae, cum exercitu in eos proficisci iussus: at cum audacius, quam prudentius aduersarios saltus, dedita opera, petentes insequitur; haesitabat deprehensa felicitas. Vix pauci ex insidiis effugerunt, alii vel confossi, vel, cum nulla spes euadendi esset, capti sunt. Turpem hanc ignominiam, illustri victoria sarisit Ludouicus; postquam militem ex Bulgaria, Danubio traiecto, Valachiae Mediter-

R ra-

- ranae infudisset. Pari fortuna Lithua-
 nos profligauit, Russiamque in liberta-
 tem Hungarorum asseruit, constituto
 praetore, Ladislao Apuliae Duce. Post-
 haec, ob spem recuperandi Apuliae
 regni, a Liguribus, et Anconitanis
 suppetiarum causa rogatus, Veneticum
 1378 orditur bellum, triste auspicio, exitu
 felix: hostes quippe mari terraque su-
 perati vt magnam pecuniae vim Hun-
 garo soluere; sic multa ex arbitrio
 huius, domi militiaeque instituere co-
 gebantur. His victis Carolus Dyrrachi-
 nus auxilio, et voluntate Ludouici;
 1381 Rex vtriusque Siciliae creatur, qui Ioan-
 nam, eodem loco, quo Andreas ene-
 ctus erat, laqueo interemit. Id adhuc
 curarum Regi nostro superesse videbatur:
 vt, cum nullum post se relicturus esset
 filium haeredem, de regno tam Hunga-
 riae, quam Poloniae bene sapienterque
 1382 constituendo prouideret. Indictis in eam
 rem Vetusolium comitiis, Sigismundum
 Marchionem, cui filiam Mariam despon-
 sarat (altera Heduge, Wilhelmo, Au-
 striae Duci, collocanda erat) Polono-
 rum legatis pro Rege, de meliori no-
 ta commendabat. Etsi omnes in obse-
 quium pronos viderat: tamen postea
 cuncta secus acciderunt. Nam postquam
 Rex vita excefferat (decessit vero
 Tyr-

Tyrnauiæ, sepultus Albae) Poloni ab Iagellone, Hedwigis marito; Hungari autem primo a Maria, tum a Sigismundo regnabantur; quod iam ordiri pergam. *

MARIA I. tanta apud proceres, po- 1382
pulumque Hungaricum gratia valuit; ut
praeter morem, dum Albae coronabatur,
Rex adpellaretur. Erant nihilofecius prin-
cipio statim in Dalmatia praesertim, qui
muliebri Imperium abnuere videbantur,
nec aequo pati animo, uti Elisabetha,
sicut publico senatusconsulto iuebatur,
dum filia adolefceret, summae rei prae-
esset, et Garae Palatini consilio omnia
moderaretur. Quae in ipso ortu, Bisse-
ni, Comitis Wespriemensis, prudentia
extincta videbatur scintilla seditionum,
gliscere rursus coepit, excita seueriore,
ut putabatur, Reginarum in quosdam
Magnatum animaduersione. Hi enim,
quod non nulla oppida Russiae, Iagel-
loni Lithuano, per avaritiam vendide-
rant, et tali perfidia Polonorum animos

R 2

ab

* IO. ARCHIDIACONVS DE KIKVLEV
Script. Hung. edit. *Trattner*. p. 213 - 248.
DOMINICVS DE GRAVINA in Chron.
MICHOVIVS l. 4. 5. MATTH. VILLA-
NVS Hist. Neap. l. 1. seqq. Decreta Ludo-
uici vide in Codice iuris patrii.

ab Hedui-ge alienasse videbantur, postquam domum reuocati sunt, partim capitis damnati, alii in vincula coniecti, bonis publicatis. Fax seditionis erat Io-
 de Palisna, Prior Auranae, incensor Twartkus, Bosniae regulus; vt ne, si flamma belli ciuilis Hungariam corripere, occupatio, a morte Ludouici, Chulmen-
 sis prouinciae, sibi fraudi esset. Diu res occultis agebatur coniurationibus. Elisa-
 betha interim et aetate, et vsu docta, cum factionis aduersae consilia, sicut ini-
 tia erant, per nuncios comperta habe-
 1383 ret, in Dalmatiam, cum Maria et Hedui-
 ge filiabus, magna nobilium turba co-
 mitante procedit, et Palisna, Auranae
 praefectura eiecto, res pro virili, se
 composuisse putabat. Nec Maria, in con-
 ciliandis erga se Hungarorum animis,
 quicquam operae intermisit; id quod et
 publica condocent documenta. Nihilominus,
 etsi haec prudenter constituta
 videri poterant, auerterunt magis a so-
 cietate Reginarum plurimos, quam vt in
 obsequium reducerent. Sane ab eo tem-
 pore, de euocando in Regem Carolo
 Neapolitano, consilia frequentius, ac o-
 lim agebantur; postquam globum factio-
 nis auxere Stephanus maxime, primo
 Transilvaniae, tum Dalmatiae, Croatiae-
 que praefectus, et Paullus, Zagrabien-
 sis

sis antistes supremus, Auranae prioris
 frater. Ac mittebantur etiam clanculum 1384
 Neapolim Legati, qui Regi persuaderent,
 ne dubitaret, ad fasces accipiendos, in
 Hungariam traicere. Pendebat is quidem
 aliquamdiu animi, postquam vxor maxi-
 me spem, futuri formidine mali, exte-
 nuauerat: vicit tamen ad vltimum solli-
 citudinem cupiditas. Se profecturum op-
 pido recipit, monet superhaec: *quae usui
 forent, pararent: societatem augerent: proui-
 derent cumprimis, ne sibi, neu reipublicae,
 profectione illa incommodi quicquam accideret.*
 Dum haec procella inuidiae ab austro
 Hungaris calamitatem minatur, vultu fe-
 reniore fortuna ab aquilone ridet. Tan-
 dem enim, post diutinas, easque ancipi-
 tes controuersias, Heduige, Senatus Po-
 lonici consilio, Regina declaratur, sol-
 lemni ritu Cracouiae inaugurata. Inter
 haec Poloniae, et, si animo capere po-
 tuissent, Elisabethae, ac Mariae tripudia,
 Carolus, cui promissi honores spiritum
 subdebant, Segniam naues appulit, inde
 Zagrabiam, velut e specula, faciem re-
 rum Hungaricarum conspecturus. Post-
 quam fidissimi quippe compertum attu-
 lerunt, nihil inde periculi esse, Budam,
 caput regni, ingredi statuit; misit tamen
 ex itinere, qui Reginis denuntiaret,
 se componendarum duntaxat litium caus-

sa venire; has vbi, ex animi sententia diremisset, sine malificio rediturum. Prae-conceperat calliditatem, pro ea, quae pollebat, iudicandi sollertia Elisabetha: quam ob rem vti celeri matrimonio Mariam Sigismundo, iam diu sponso, copulauerat, ita lacrymantem, vt praesentem fortunam patienter ferret, adhortata, laetitiae speciem praeferebat, cum Regina, Carolo obuia ab vrbe processit, magnaue excepit humanitatis testificatione, Sigismundo in Bohemiam, ad opem ferendam regresso. Regem Budam illatum, qui factioni studebant, circumfistunt, suadentque accerime, *proram ad regnum viam ingrediatur*; et, vt transitionem omnium facerent, impotens, et crudele Dominarum in se regimen, frequenti vulgo criminantur. Dyrrachius et hic sibi difficile consentiens, tandem vt Reginis imperium abrogaretur, concessit.*

1308 CAROLVS II. cui posteritas cognomen *Paruus* indidit, tristi euentu, regnandi studium, fidei cognationique antetulit. Educabatur a Ludouico liberaliter, velut in spem regni olim venturus: transmissus

* PAVLLVS DE PAVLLO in memoriali LVCIVS l. 5. c. 2. 3. DLVGOSVS l. 10. THVROCZIVS Chron. part. III. l. 1-6.

fus tamen, rebus mutatis, Neapolim, et pro Hungariae spe, vtriusque Siciliae imperium accipiebat, summa religione pollicitus, nihil vltra se, quacunque specie, postulaturum. Nihilo tamen fecius, summam rei ad se pertracturus, in Hungariam venerat, aliorum quidem consilio, at sua cupidine. Vt Albam coronandus proficiscatur, Reginae, velut in triumpho ductae, iter simul faciebant: quae, dum sollemnis fieret inauguratio, fanum ingressae, vbi Ludouici marmorea eminebat imago, simulacri ad genua velut prouolutae, nec doloris magnitudinem capere, nec se, etsi cuncta ad laetiam composita erant, a lachrymis abstinere potuerant; verum quaestibus, quos praesens dolor cum indignatione suggesserat, non aedem tantum, sed urbem vniuersam, luctu et moerore compleuerant; vt mutatis repente ad misericordiam animis, nisi vel seditiosi, vel fauore, aut minis inducti, vix essent, qui Carolum, Regem, quum a feciali rogarentur, *num vellent*, iuberent. Certe videbatur poenitentiam omnibus, vim ad resistendum nulli adesse. Elisabetha, quae semper pro indignissimo habuerat, se filiamque patrio regno, peregrini audacia pulsam, tanto impensius indi-

gnitas crescebat, cum animaduerneret
 versam in fortunae offensas miserationem: et plurimos, nunc in veneratione
 Diui Ludouici, nunc in desiderio Mariae,
 haeredis legitimae haerere. Consilium itaque sanguinarium, cum Nicolao Gara,
 Comite Palatii, de tollendo e medio Re-
 1385 ge capit. Res quam occultissime agebatur,
 nullis consciis, Maria ipsa imprudente. Palatinus, postquam has partes
 ipse exceperat, Blasio Forgácsio, iuvene
 cum manu forti, tum animo audace, in
 suam perducto sententiam, specie nuptiarum
 filiae, plures armatos, praeter consuetudinem,
 priuatumque comitatum, quem semper illi vacare moris fuit, parat;
 quibus dat negotium, vt, quod imperaretur,
 impigre facerent. Omnibus tandem, quae infidiis
 opportuna videbantur, comparatis, Elisabetha,
 coelo iam vesperscente, Regem obsecrat, *ne ad se*
(vtebatur in arce, haud remoto conclau)
venire grauarietur, redditas sibi litteras a
Sigismundo, quarum sententiam, e re utriusque foret cognoscere. Carolus, vel, vt
 consuetudine iram doloremque mitigaret,
 vel, vt, quod sperabat, de regno sibi cedendo
 comperiret, paucis suorum comitatus sine
 suspitione fraudis, ad Regnam accessit.
 Opportune profecto ad exitium! Ita vndique Regi
 dolus nectitur!

tur! Elisabetha rerum leuiorum colloquio locum fecit, Italis de conclauī excedendi. Nicolaus de industria venerat rogaturus, vt sibi bona vtriusque venia tantisper, dum sollemnia ex se natae fierent, abesse liceret. Agendae autem rei constitutum est tempus, quum Rex litteras sibi traditas, legere coepisset. Dum itaque in eam curam, totus se auerterat, Blasius, nutum Garae, pro imperio interpretans, cum ferro, quod veste tenebat, in Regem inuasit; et postquam fronti lethale infixerat vulnus foras se eiecit. Carolus doloris magnitudine; Elisabetha facinoris metu conscientiae liqui animo, et submitti genu coeperunt. Gara interhaec, suis negotium dat, portas arcis occupandi; et, qui intra muros essent, Italos interficiendi: ne in tempesta nocte, fama interfecti Regis, in urbem, vulgusque emanaret. Die postero, prima luce, antequam tumultus, ab re, in speciem atrociorē, causam aliis ignorantibus, oriretur, cohortem militum, cum audacissimorum, tum viribus maximis, ex arce emittit, iussos, vt Mariam postliminio regnare, caeso Carolo, proclamarent, aduersarios, mala punirent morte. Pars maior, nondum penitus Neapolitanis tacta consiliis, laetis haec accipiebat auribus, secuta ex

omni multitudine consentiens vox, ratum Mariae imperium fecit. Carolus vero, postquam recollecto animo, seminiuus in conclaue suum redierat, ne atrocitate caedis, vulgus in misericordiam verteretur, Wissegradum in custodiam delatus, quum medicamine mixto veneno, vulnus curaretur, quam absque regni cupiditate diu retinere potuisset, animam mature posuit. *

MARIA dignitati restituta, vbi totius inuidiam rei a Palatino auerterat, matrem Elisabetham, vt ante solebat, imperium agitare permittit. Non defuerant interim iratum indulgentes ministri, qui intemperantes plebeiorum animos ad factionem irritarent: in his Ioannes, Banus Machouiensis, Palisna, Prior Auranae, et Horuathus, qui vt se duces seditionis, sic milites praebuere ad Dalmatiam turbendam, Ladislao Regis interfecti qui erat filius, in spem regni euocato. Principiis infortunii obicem positurae Reginae, comitante Gara, multisque procerum, iter in Croatiam Dalmatiamque adornant, ratae praesentia metum aliis incuti posse,

* SCIPIO MAZELLA in vit. Reg. Neapol. PANDVLVS COLLENTIVS Histor. Neap. l. 6. THVROCZIUS c. 7.

posse, alios ad venerationem perducī.
Horváthus, apud quem inimicitarum
quaesita erat ultio, de itineris ratione
probe edoctus, in loco insidiis opportu-
no, cum delecta manu confedit. Vt eo ven-
tum est, Blasius inter primus periculum in-
stans detexit, periitque lancea cossus:
Gara vnus prope omnibus restitit; qui
postquam pro se, Reginisque nobilem e-
didit pugnam, astu, non virtute deiectus,
et ipse tandem, cum missilibus, quorum
numero ad mille, aduerso corpore ex-
cepisse dicitur, non posset, telo confo-
ditur, etsi quominus id fieret, Reginae
fletu et clamore intercederent. Hac cae-
de, metu omnibus incusso, fit fuga a
fortissimis quoque, audacissimisque. Ho-
stes, quos maxime oderant, interfecisse
contenti, non insistere cedentibus: Re-
ginas, directis thesauris, Nouigradum in
custodiam abduxerunt. Scriptores pleri-
que falso memoriae prodiderunt, Elisabe-
tham culeo insutam, aquis Bosvethi pe-
riisse. Id a veritate non abhorret, Hor-
vathum traditurum fuisse Mariam in ma-
nus vxoris Caroli, ni Dux Venetorum,
qui alterius orae littora, quae Neapoli-
tani colunt, classe tenebat, obstitisset.
Dum haec in Croatia aguntur, Sigismun-
dus, superatis tandem omnibus impedi-
mentis, Budam cum copiis aduenit: qui
perculsis seditionum animis, nutantes,

ac dubios retinuit in fide, bene animatos confirmavit; meruitque cum sua virtute, tum omnium Hungarorum, Legatique Venetorum assensu Rex pronunciari.

- 1387 SIGISMVNDVS in primordio operum regni, curas intenderat ad liberandam, ex perfidorum manibus, coniugem: de Elisabethae namque obitu iam fama percrebuerat. Ea mente, cum delecta manu, Nicolaum Garam, contra seditiosos misit, qui ea felicitate adiutus est; vt breui tempore, Slauonia omni, turbulentam eiiceret multitudinem, ipsum Horvathium, patris sui percussorem, caperet, daturum mox Regi poenas, ni tribuni perfidia, cui custodiendum tradiderat, e vinculis elapsus, in Bosniam perfugisset. Non minori fortuna vti sunt Venetae, quippe qui, non ante ab oppugnando magna vi Nouigrado destiterunt, quam Mariam libertati restituerent: quae primum Zagrabiam, mox hinc cum Rege Sigismundo, incredibili Hungarorum laetitia, Budam peruehitur. Factiosi hac re non tam fracti, quam exasperati, ad vexandum Dalmatiam videbantur; eo magis, quod nulla hinc spes prioris superabat dignitatis, maxima contra illinc obiebatur rerum felicissimarum: quoniam et Twartkus, Bosniae regulus, consilio, armis, et pecunia animos inflabat; et Stepha-

phanus, Moldauiae praefectus, societatem aucturus credebatur. Priusquam mali contagio plures inficeret, Sigismundus, qui interim consilia, de Academia Budae constituenda capiebat, exercitu, quantum satis videbatur, comparato, primum aduersus Moldauum processit: et 1390
 hoc ad obsequium redire coacto, Tvrtakum postea, eadem expeditione, castigandum instituit: et postquam cognouit, morbo obiisse, Bosnis, quos imperio, non voluntate peccasse ferebatur, facile ignoscit, castrum tamen Dobor, in Vrsora prouincia, quod capita seditionis eo confugerant, vi expugnat, Paulumque Zagrabiensem, et Ioannes Horváthi filium cepit; de quo eas sumserat poenas; quas scriptores nostri, perperam tribuerant patri inflictas: equi nimirum alligatus caudae, raptusque per celeberrimos vicos, candentique ferro identidem vstulatus, tandem quadrifariam carnificis ense diuebatur. Huiuscemodi seueritate percitus Dabiscia, successor in regno Tvvarci, beneuolentiam Sigismundi, ac virtutem experiri maluit, seque infidem eius ultro contulit. Hoc nihiloscius rerum statu, 1392
 Bajazethes Turca, cum aperte non posset, clam molitur bellum; vtpote cum Mirchen, fiduciarium Hungaris in Valachia obtinentem dominationem, magistratu exueret. Verum expugnata Nicopoli,

li, Valacho restituta dignitas; qui tamen Turcarumne, an Horvathi, non facile dixerim, inductus Artibus, etsi in verba Sigismuudi iurauerat, in angustiis saltuum incomposito agmine, ab re bene gesta euntem improviso adortus, missilibus veneno infectis vndique petit. Periisset, sine dubio, cum imperatore exercitus, ni Gara, assumpta cohorte praetoriana, in summum cliui iugum euasisset, et obtinentes locorum iniquitatem, turbatos ictibus crebris, in fugam egisset. Decretum erat exemplum punitae, ut decuisset, perfidiae praebere: enimvero domestici prohibuere casus. Mors imprimis Mariae coeptis interuenit, quae tempestatem belli cum ciuilibus, tum externi concitura existimabatur. Nec nulli omnino erant, quin principium belli animis prospicerent. Ante omnes Wladislaus iure vxorio, cupidissime appetebat Hungariam, quem aduersarium etiam Sigismundus maxime metuerat. Hunc tamen Io. Kanyfanus, Pontifex Strigoniensis; facundia, qua plurimos aetatis suae praestabat, ita conciliauit; ut differendo postea controuersia penitus elanguesceret. Ut probissime id euenire Sigismundus videret: tamen externas et ipse gratias quaesierat. Wenceslaum praesertim ac Dabisciam, stipulatione sibi alligarat. Singulariter, haec quidem, cogitata susceptaque.

que. Illud inuidiam iramque multorum ¹³⁹⁵
contraxerat, Laczkovichium, ab origine
ultima gentis Hungaricae generatum, sua-
que non minus, ac maiorum gloria illu-
strem, non alia potiore de causa, occi-
disse videbatur, quam quod armatus ad
comitia, prope Crisium indicta, venisset.
Inueterascebat malum, successu armorum
contra Turcos infelici. Fieri non po-
tuit, quin in hos bellum succiperetur. Ba-
jazethes quippe, cui fortuna spiritus ad-
debat, nupera calamitate excitatus ma-
ge, quam depressus, cum indicaret tan-
tam contumeliam, sine summa industria,
virtuteque extingui haud posse, post va-
stata omni genere cladis Bulgariam,
Valachiamque, Sirmium sub suam pote-
statem ibat redactum. Obuius, in tem- ¹³⁰⁵
pore, fit Sigismundus, qua sua, qua
Manuelis damna reputans: spes etiam rei
feliciter gerendae suberat, cum non Hun-
garorum modo, sed Belgarum quoque,
et Galliciae iuuentutis ingens multitudo, ad
signa conflueret. Hoc ad numerum, plus
minus centum millium exercitu coacto,
ad Nicopolim oppugnandam itur: ac con-
secuta utique est initium mira prosperi-
tas. Postea nihilominus, simul callidita-
te Turcorum imperatoris, qui litteras a
Palaeologo, de suppetiis ad Hungaros
scriptas interceperat: simul ducum exer-
citus nostri contentione factum est; ut
ho-

hostes acie superarent, etsi cruenta victoria, cum nostrorum XX. admodum, Turcarum LX M. desiderata fuisse perhibentur. Sigismundi audaci incepto, affuit fortuna: vtpote qui elusis aduersariorum insidiis, secundo Danubio Constantinopolim, ignobili defluxit nauigio; hinc in Dalmatiam appulsus, terrestri demum itinere, in Hungariam incolumis quidem, sed inglorius reuertit. Interea, 1398 dum longis erroribus ageretur; Turens populatione agrorum, atque incendiis villarum prouincias exinaniebat, magna colonorum multitudine in seruitutem abacta: praetores Transilvaniae ac Moldauiae a fide disciscebant: Bosnia mortuo Rege Babiscia, multum ciebat turbarum: Hervoja, aliis Hericarthus, Dalmatiam, quod pro sociis timeret, Ladislao Neapolitano occupabat. Non minimum inde pavoris Sigismundo iniectum, vt, cum videret in arcto res esse, Hedvigis obitu mala comulante, alterutri, vel fratri 1399 Wenceslao, vel Iodoco patruo, Marchioni Moraviae, faceret potestatem, se extincto, regundae Hungariae, quodsi opis alienae indigentem subleuarent. Cum neuter propinquorum, speratis iuuaret auxiliis; ab Hungaris, praeter cladem acceptam, amissum Dalmatiae indigne ferentibus, et pro socordia negligentiaque plurima infelicitate acta querentibus, in

in vincula coniectus est publica, Soklof-
 fini, an Wissegradi non facile adfirma-
 rim; ex quibus opera Nicolai, et Ioan-
 nis de Gara, post quadrimestre temporis
 spatium, sedata procerum indignatione,
 liberatus est. Ereptus hoc modo calamita-
 te; vt ad Hermannum, Cilleiensem Co-
 mitem, pars facinoris huius pertineret,
 cuius filiam, nomine Barbaram, * ea sine
 dubio de caussa, vxorem duxerat, cum
 Alberto, Austriae Duce, cui Hungari
 spem dominationis iniecerant, de succes-
 sione in regno, quanquam antea iam,
 vt dixi, Wenceslaum et Iodocum, opi-
 nione tantae rei impleuerat, ita transe-
 git; vt, si ipse sine filio haerede decede-
 ret, Dux Hungaria potiretur: filiabus,
 si quas procrearet, optime prouideret;
 et, quodsi pacto conubii vincirentur, sin-
 gulis centum aureorum numum millia,
 dotis loco numeraret. Offendisse exulce-
 ratos Hungarorum animos ea re magis vi-
 debatur, quam sibi conciliaffe. Saltem
 haud pauci, ad Ladislaum Neapolitanum
 deficiebant: qui reapse, Bonifacii Ponti-
 ficis

* Vid. Cel. IO. COTTL. BOEHMII singu-
 larem tract. Barbara Sigism. Imperat. con-
 iuge.

ficis Dalmatarumque, et Croatarum propitia in se voluntate, Regem se Hungariae gerebat; trahebatque in societatem vt multos, sic postea Stephanum de Debreu praetorem Transilvaniae, hominem ancipitis animi. Verum postquam Sigismundus, et vim hostibus opposuerat, et legem obliuionis promulgarat; qua cautum fuit, ne quis anteactarum rerum accusaretur: vtriusque aduersarii retudit audaciam, atque pace composita, prudenti consilio, plurima sanxit Hungariae salutis futura, Horváthio quoque, frequentibus turbis famigerato ignouit, quominus hostilia resumeret. Atque voluit etiam non minus prudentiae, ac tantae moderationis fama, quam intima cum Wenceslao propinquitas; vt ab Electoribus Rex Germaniae diceretur. Quo honore auctus, desponsa Alberto Austriaco sobole vix trimula, primo Iglouiae litem Polonorum cum Cruciferis, et suam de Russia, Podolia, atque Moldauia componebat: tum Budae, quo Wladislaus quoque Rex aduenerat, cum Polonis de pecunia mutanda, qua ad Bellum Veneticum, vel maxime indigebat, ita transigit; vt XIII. Scepusii oppida, illi tamdiu pignoris nomine haberent, donec cum septem, et triginta millia sexagenarum, quales tum Bohemis in usu erant,

latorum grofforum redderet. * Quieta tandem vtcunque Hungaria, etfi bellum Veneticum (vendiderat his Ladislaus Neapolitanus partem Dalmatiae, quam se armis retenturum diffidebat) ducum perfidia, parum ex sententia gestum est, animum ad res coetus sanctioris corrigendas aduerit; aditaeque Germania, Gallia, Hispania, Anglia, et Belgio, Principes ad concilium Constantiae indictum inuitauit; est postquam magna virorum frequentia conuenisset, Pontifice Martino V. confu- 1417
tuto Ioannes Hussus, et Hieronymus Pragensis violatae religionis damnati, igni exusti sunt; id quod magna Bohemorum seditio consecuta est, nec sine summo labore, plurimoque effuso sanguine tandem confopita. Interim in Hungaria non-nihil acceptum est calamitatis. Hervoja quidam, Spalatenfi praefectura rebellio- nis caussa, ab Sigismundo olim pulsus, cum se ope Turcarum priori dignitati restituisset: vt pro bene meritis, gratiam aliquam, his ex alieno referret, potestatem fecit Bosniae, quae in Hungarorum erat Clientela, pro libitu vexandae. Bi- lem id nostris, vt oportebat, merito

S 2

com-

* De his reddendis omnibus fere comitiis agebatur vid. Codex Iur. patrii. donicum anno tandem 1772 recuperarentur.

commouit; vt ducibus Ioanne Gara, Marothio, et Paulo Csuporio, hostem latrociniis occupatum inuaderent, ex finibus eiecturi. Res a concilio, cum neutri pugnam detrectarent, ad manus transiit. Vrgentur acriter vndique barbari. Dum Hervoja, callidissimo inuento vfus, a turmis Hungarorum, quos secum habebat, nostris in ardore proelii constitutis, velut focii essent, acie victi, ad tristitiam et pauorem composito sono, fugam suadere iubet. Qua fraude cum plerique armis abiectis, latera nudassent, accidit, vt Hungari, iam prope omnium victores, superarentur, eo calamitatis redacti, quo ipsi duces, in captiuitatem peruenirent, magno pretio in libertatem olim vindicandi: praeter Csuporium, qui Culeo insutus, in aquis, morte luerat linguae temeritatem: quod, dum fortuna erat secundior, Hervojam, ob morum rusticitatem; bouinum imitatus sonum, intempestiue consalutaret. Factum scilicet, ne quis, prae se, alium ita despiciat vnquam; quin periculum, ab inualido quoque, sibi oborturum existimet. Super hanc acceptam ab Hungaris claudem, Stephanus Lossoncus, praefectum Valachiae Mirchen, a Daano quodam, auxilio Turcarum, fortunis multatum, ad pristinum honoris gradum euecturus, cum

cum parte copiarum misere interiit. Ad
 has publicas priuata accefferat iniquitas
 fortunae. Barbara nimirum, cui summa
 rerum, dum Rex abesset, data fuerat,
 minus caste sancteque se habitam, Sigis-
 mundo suspicionem fecit, vt quum redi-
 issset, Varadinum, in exilium veluti, ire
 iuberet. Foris re cum Polono, aliisque
 composita, domi itidem coaluit: vxorque
 regia pecuniam, quae ex metallis Hun-
 gariae redibat, quod Slauoniae tributo-
 rum fluxa erat fides, accepit. Atque re-
 gresso ex Germania Rege, Hungaria o-
 mnia videbatur resflescere. Cum Ma- 1419
 nuel Palaeologus, Graiorum imperator,
 tum legati principis Turciae Budam adie-
 rant; vtrique pro ea, qua pollebant
 dignitate, accepti. Sed ab his quidem,
 non ita multo post, indignissimam cepit
 Rex gratiam, quandoquidem bello, quod
 ob castrum Galambocz, conflatum erat,
 composito, parum aberat, quin barbaro-
 rum scelere, vitae adiret periculum. Pa- 1438
 ce videlicet, sine dolo malo facta, Rex
 Danubium copias traicere iubet. Barba-
 ri, quibus vindictae, quam fidei, potior
 cura fuit, viso locum infidiis datum,
 Regem in citeriore fluuii ripa nihil hosti-
 le timentem, latronum more adoriuntur;
 cepissentque, procul dubio, nisi Step-
 hanus Rozgonius lembum derepente sol-
 uisset,

uisset, ac sui immemor, Dominum praefenti eripuisset periculo. Quominus tantum ultum iret iniuriam, praeter infinitas sollicitudines, Bohemorum usque in Hungariam procurfiones obstitere: utpote qui discordia nostratium ducum, primo dioecesim propter, Vagum dein vrbes quoque metallicas impune perpopulabantur. His tamen malis, ne regnum ultro foedaretur, quoquo modo auerfis, Rex diademate imperii Germanici Romae

- 1433 coronatus, isto cum Venetis ac Florentinis foedere, quo Spalatum ac Tinninum, nobilissimae Dalmatiae vrbes ad Hungariam redierunt, Basileam concessit, de rebus sacris, Bohemicisque consilia cum
- 1436 principibus exquisiturus viris. Interim Turcae Seruiam occuparunt; utut postea semel atque iterum ab Alberto Austriaco, magna repulsi clade. Sigismundus pluribus implicitus curis, praesertim Bohemorum, Iglauiae comitia agit. Ut anno priore Hungariam eximia legum sanctione ornauerat: ita nunc, super varias lites, de Scepusii oppidis, quae oppignorarat, redimendis agendum existimabat. Tamen magna contentione, nihil effectum est; cum neutri legatorum iure suo cedere induxerint. Ingrata res Principi quietis cupidissimo eo magis erat, quod vxor Barbara, viuo se, fidem Po-

lono addicere videbatur. Ne quid ex praecipiti consilio, in vtramque rempublicam, mali redundaret, Znoimae, in 1437 Moravia, regnorum haeredem Albertum Austriacum scripsit, cum filia sua Elisabetha; Reginamque custodia asseruari praecipit. Breui post, matura decessit senectute, Varadini ad latus Mariae, magna funeris sollemnitate monumento impositus. *

ALBERTVS AVSTRIACVS, postquam recepisset, insciis ac inuitis Hungaris magistratus externos non acceptaturum, suffragio vniuersorum, Rex dicitur; ac, dum annus iam in exitu esset, Albae coronatur. Concordia, et amoris 1438 sincera testificatione imperium stabiliri, quin propagari existimans, socrum custodia eductam, benigne et iuxta cultum pristinae fortunae habuit. Ac tulit etiam pietatis suae, haud ita multo postea, praemium. Nondum enim annus abierat, cum nequicquam repugnante gente Hungarica, votis omnium, Bohemiae

S 4 Rex

* PAVLVVS de PAVLLO in Memor. WINDECKIVS c. 4220. SAIDINVS in Orig. et progr. Dom. Ottom. p. 183. seqq. GERARDVS de ROO Hist. Austr. l. 4. THVROCZIVS, par. 4. c. 16. LVCIVS l. 5. c. 2. seqq. DVCANGE in Fam. Dalm, c. 9.

Rex deligeretur. Ad gerendam nouam rem publicam, vbi in Germanis versatur, iussu Elisabethae Reginae Loffonczius, Turcas Transiluaniam late populantes, in faucibus montium opprimit; praedamque eripit vniuersam. Barbari cum manubiis, tum famae iacturam grauitèr passi, quod Transilvaniae timebant saltus, cum tantis copiis Seruiam inuasèrunt; vt Georgius, regulus prouinciae, Despotam nostri dixere, haud immemor suarium virium, Hungarorum auxilia circumspicere cogeretur; et docere: *ni sibi mature suppliciae ferantur, fore; vt, cum aduersario, per se, etsi cum instructis copiis obuius sit, resisti non posset, res ad incita, redigatur.*

1439 His bene compertis Albertus, vbi cum Wladislao, Rege Poloniae, cuius frater Casimirus, in spem Bohemiae obtinendae ingressus erat, sex mensium inducias pepigisset, maxima cura bellum Turcicum moliebatur: tantoque id magis, quod non Serui solum, sed Hungari quoque spiritus hostium reprimendos fremebant. Impedimentum rei celeritate, qua oportebat, gerundae fecit Barbara, quae ad aucupandum Wladislai amorem, vrbes Hungariae metallicas sibi a Sigismundo olim concessas, Hungaris abalienare videbatur. Rex, ne vel domesticus, vel exter hostis sibi accederet: cum legatos
de

pace fouenda, in Poloniam misit; tum comitiis ad Pesthum indictis, iura de rei Publicae salute, patrum consilio, sancit. Turcae interea Senderouiam, summa vi, operibus tormentorumque omni genere, ex Thracia aduecto, oppugnabant. Eam vt obsidione eximeret, maximis itineribus ad hostem ferebatur. Sed fera fuerat omnis festinatio: quippe cum Amurathes, vrbe potitus, quod extremum autumnus tempus ingruerat, vasis conclamatis, in hiberna educeret militem. Albertus a spe vindicandae iniuriae deiectus, Budam rediit: et paulo post, contracto ex immodico peponum, quorum cupidissimus erat, esu morbo, Vindobonam iter faciens, in vico ignobili (Neszmélly, an Megyer, vel Hofszúfalu sit, non conuenit) vitam cum morte commutauit; Albam tamen, lacrymante senatu populoque deuectus est: ad maximos olim venturus Imperatores, ni praecox lethum spes hominum certas fefellisset. *

ELISABETHA, quae non minus pa- 1440
tris, ac procerum voluntate, mariti im-
S 5 pe-

* Vid. IVS PATRIVM. WINDECKIVS c. 222. apud *Menckenium* Script. rer. Germ. AENEAS SYLVIVS Hist. Boh. c. 55. 56. THVROCZIVS c. 2-27. RANZANVS Ind. 21. BONFINIVS Dec. 3. l. 7.

perio successerat, Turcorum ambitione, impendentem regno tempestatem euitatura, Wladislao, Poloniae Regi in quo summa spes fuerat liberandae Hungariae, ea conditione, principum hortatu, nupturam se pollicita est; *ut, si filium pareret (vterum namque gerebat) is summae imperii in Austria, Bohemiaque praeeset; nascendus ex altero connubio Hungaris dominaretur.* Consilium ad formandum rerum praesentium statum prudens omnino, ac vtile videbatur. Mittuntur itaque, qua Reginae, qua procerum arbitrato, qui dotis nomine Wladislao regnum offerrent. Interea, dum legati iter in Poloniam faciunt, Elisabetha filium mirae pulchritudinis enixa est, cui nomen Ladislaus inditum. Flexit subito prolis eximia caritas, muliebrem animum; incessitque facti poenitudo; ut consilia sua, aliorumque damneret, et ad reuocandos actutum nuncios, de suis, quos habebat, fidelissimos mitteret, testata se eis commissa rescindere. Atque ab hac demum animi inconstantia, bellum ciuile, quod Hungariam diu foede lacerabat, causas cepit. Magna enim optimatum pars negabant, adeo turbido tempore consilia, quae cuncti assensissent, immutanda; nec esse expectandum, donec hostis, rege admodum puero, regnum euastaret. Nec
nulli

nulli erant, quibus displicebat, sub persona tenelli Regis, indignorum subiici imperio. Legatos itaque monent, ut mandata peragerent. Hi etsi vim regiae maiestatis timebant: tamen variis dilationibus imperium frustrati, principum iussa exequuti sunt, Wladislaoque multis verbis persuaferunt, ut tandem ad administrandam rempublicam Hungariae, animum adiceret. Elisabetha se calliditate delusam videns, infantem vix tres menses natum, postquam Alberti tutelae, cum administratione Ducatus Austriae, donec adolesceret commendasset; Albae sacra redimendum iubet corona, astu muliebri posthaec subducta (operimento, quo clausa erat, alterum pari magnitudine, tantaeque similitudine, ut discerni haud facile posset, opera administrare subiecerat) existimans fore, ut, quem ius patrium, consuetudoque forensis Regem fecisset, si non vniuersorum, saltem, qui moris maiorum, gentiumque tenacissimi essent, caritatem retineret. Itaque reapse accidit. Nihilo secius aduersae factionis duces, praetoriana cohorte armis Polonorum disiecta, Wladislaum Budam, eximia comitatum pompa, inducunt: ubi is simul Bosniae, ac Seruiae legatos regnum sibi gratulantes audiuit; simul ab Reginae partibus complures abalienatos, in fidem
acce-

accepit : in his Nicolaum, Transilvaniae praefectum; Dionysium vero, summum Strigonii praefulem, et Ladislaum Garam, ad conuentum, publica fide euocatos, non ante e manibus dimisit, quam ille se coronaturum, hic in obsequio mansurum, data dextra, promitteret. Elisabetha ut audiuit, rem vi, et fauore agi, nonnihil quidem perturbata est : causam tamen suam minime deseruit; scripsit contra, ad praefectos copiarum urbiumque, hortata vniuersos : *ne a sacramento militiae, et obsequii, quo se Regi legi imo obligarant, deficerent : neu se aduersariorum permitterent potestati; facerent potius, quod viros fortes, ac fidei, quam aurae popularis sequaciores occipere condecet.* In primis Cassouiam, urbem tum validam, et ad omnia opportunam; religionis admonet : spondet vniuersis auxilia, ex Bohemis morauisque, in tempore adfutura : ac, quominus duces prouinciarum desiderarentur, Georgium, et Ioannem Giscras, vrbes metalliferas, Aximithum Telefumque terram Scepusiacam, affinesque; Cileium, Iaurini munimenta defendere iubet. Nec tamen vel hoc modo ita se rebus domesticis munitam existimabat; quin externa auxilia, ad vim propulsandam circumspiceret. Ea mente sicut filium Frederico, Germaniae Imperatori tuendum

dum educandumque tradit: ita coronam 1441
Hungariae, bis mille et quingentis flo-
renis, et Sopronium octo aureorum
numum millibus oppignorat, rata se
his constitutis, et amicitiae, et inopiae
suae inferituram. Ac visi sunt omnino
conatus, ex sententia prouenire; quod
et Vhricus Cileianus libertati (nam ad
laurinum, ex fuga retractus erat) re-
stitutus, ab Austria validas trahebat co-
pias; et montanae regiones aduersa-
rios non tantum non admittebant, sed
propellebant etiam; et Ladislaus Gara,
cum Wladislao fidem addixerit, Dalma-
tas, Croatasque, pro Ladislao Rege
armabat. His percitus Wladislaus, qui
demta de capite D. Stephani corona re-
dimitus erat, et, post abrogatum publi-
cae Ladislao imperium, Rex constitutus,
diuisis partibus, Giscrae sociisque, Peré-
nyium; Vhrico, Bánsum; Garae oppo-
suit Hunyiadem: et hic quidem hostes,
haud magno certamine superat, ipsum-
que ducem cogit, se ex fuga Strigo-
nium, ad Reginam conferre: Bánsius e
contrario, cum fidentiore animo, quam
cautius pugnam cieret, castris exutus,
in hostium venit potestatem. Minime
exigua haec fuisset rerum Wladislai ia-
ctura, ni is pactiones Cileianos, quorum
multa in Dalmatia Slauoniaque erant hae-
redia, a partibus Elisabethae auulsisset,
et

et suis, secunda fortuna, addixisset. Non minus prospero hoc consiliorum euentu, quam fama, virtute Hunyadiadis, in Transiluanico bello, superati Turcici exercitus (ferunt XV. hostium millia occidisse, tormenta cum impedimentis amissa) permotus Rex, ut tandem Hungaria omnis, sub ius iudiciumque suum veniret, cum delectissimis legionibus Cassouiam tendit, sperans, si hanc principem cepisset urbem, caeteras exemplum secuturas; saltem minori cum labore expugnari posse. At Giscra, auctus Bohemorum supplementis, in fugam conuerso Perényio, ita Wladislaum perterrituit, ut discessum ab urbe, quam oppugnabat, fugae similem faceret. Eisdem temporibus, Simon Rozgonius, vel Regis destinationi velificaturus, vel caedem acceptam ulturus, in prouincia ad Vagum Granuamque populationem adeo efusse fecit; ut nihil propemodum bello intactum relinqueret. Sensit hanc calamitatem Schemnicium praesertim, ubi non sacris, non publicis priuatisque aedibus parsum, prorsus ut non tam publicae iniuriae ultor extitisse, quam priuatarum licentiam quaesiuisset hostis videretur.*

Dum

* Expodata haec sunt prolixius, in eo libello, quem olim de SCHEMNICIO GLORIOSO confeceram, cuius epitomen iam vulgari.

Dum haec apud nos geruntur, Zudar vir maximi consilii, diues praeterea opum, auctor fuit Elisabethae, cuius partes paullo ante amplexus erat, vt, ad abolendam infidiae famam, coronam filiumque a Friderico repeteret. Fecit illa haud grauatim, quod suadebatur: at Caesar, vt gratia et auctoritate multum moueretur, ante neutrum se facturum edixit, quam, pecunia sibi redderetur; leui scil, aura spei obiecta delusum se iri metuens. Giscra etsi non ignorabat 1442 pacis consilia agitari: haud tamen remisit animum a colligendis contra hostem viribus, quibus quodocunque fortuna data esset, ad bellum vteretur. Eo rerum statu, occasio videdatur opportuna, Agriae actutum diripiendae. Telefus cum leui armatura eo missus, qui captam quidem expilarat; sed in reditu caesus, partem militum, praedam omnem amiserat. Ne Giscra vel calamitatem suorum armis vindicaret, vel fortunae prosperitate euectus, maiora moliretur: spe nuptiarum neptis Rozgonii iniecta, ad partes trahebatur regias; quae conditio ita ab eo audita erat, vt eam non negligi satis appareret: in primis cum auditione, licet tenui, percipiebatur, Hunyiadem Wladislai copiarum supremum ducem LXXX. Turcorum mil-
lia,

lia, in faucibus montium Transilvaniae, quam populatum ibant, cum XVM. suorum ita deleffe; vt praetore amisso, pauci fuga salutem consulere potuerint. Secundiore hac rerum commutatione, ad conciliandam vtrunque amicitiam, v-furus Iulianus Cardinalis, cum regiae maiestati, aliquid Elisabethae, Ladislai-que iuribus existimabat deberi: eo sollicitudinem omnem conuerterat; vt necessitudine bellum intestinum componeretur. Spes etiam rei affulserat maxima, postquam Wladislaus Elisabetham Iaurini, haec rursus Budae Regem conuenisset: concidit tamen, vbi triduo post, ac reuerterat, Regina morti occubuit. *

VLADISLAUS I. a morte Elisabethae difficilior, ac existimabat fore, nactus est imperium, idque cum defectione Dionysii Archiepiscopi, et Ladislai Garae, quos sibi paullo ante conciliarat, tum inimicitia Friderici, causam posthumi, pro virili defendere conatus; ad quae mala hostilitas Turcarum

* PHILIPPVS CALLIMACHVS de reb. Vladislai I. 1. 2. Cel. COLLARII Annal. Vind. Tom. II. p. 830. sqq. P. GELASIVS DOBNER Tom. I. Monum. hist. Boh. THVROCZIVS c. 28-39.

rum accesserat. Vt barbarum, hortatu Pontificis maximi, inprimis debellaret, et, si fortuna vellet, Europa omni e-
lliceret; cum Caesare Germanorum indu-
cias paciscitur. Rebus domi atque foris
compositis, Bulgariam cum exercitu te-
net. Io. Hunyiades cum expedito ag-
mine anteire iussus, fracto pluribus veli-
tationibus hoste, Sophiam Nissamque
vrbes cepit, caesis IIM. (nostri XXX.
falso memorant) et IV. captis, qui vr-
bi auxilio veniebant. Inuitati fortunae
prosperitate Hungari, Thraciam infestis
armis tentare instituunt. Difficilis aditu
erat regio, partim ob montium, quibus
a Moesia separatur, altitudinem, viarum-
que iniquitatem, partim propter vim ho-
stium, qui praeter naturae, alia muni-
menta verticibus iis, quos infederant,
circumiecere. Nihilofecius Hunyiades,
vir audaciae promptae, quasi inexsuper-
abilibus vim adlaturus, primus inuadit
in rupem, hostesque intra montes ster-
nit, capto duce agminis Garambo. Rex
tamen, quia non cominus pugnam, sed
procul, locis oppugnandis futuram ani-
mo praecipiebat, autumnus super haec
extremum adpropinquare iam videbatur,
exercitusque difficultate rei frumentariae
laborare, vtut Hunyade et Iuliano re-
nitentibus, statuit retrocedere. Signum
T datur

datur receptui. Saluti erat, quod sen-
 sim, et intrepidi sese recipiebant. Redi-
 tum itaque est Budam cum ostentatione
 non fiduciae modo, sed etiam victoriae,
 1444 solemnesque decretae supplicationes. Au-
 xerunt communem laetitiam multorum
 principum legati, ad Regem missi, Ioan-
 nis utpote Palaeologi, Eugenii Pontifi-
 cis, Venetorum, Genuensium, ac Phi-
 lippi Burgundi, qui, ut victoriam gratu-
 labantur; sic monebant vniuersi, ut ne
 incepto desisteret, subsidia cuncti polli-
 citi. Reapse Itali cum Burgundis, clas-
 sem LXXX. triremium comparabant.
 Scanderbego Graeciam omnem ad arma
 vocante. Non latebant haec Amura-
 them, qui eo magis ab hoc latere sibi
 timebat: quod a tergo Caramanniae prae-
 fectus, sub idem fere tempus, a fide de-
 sciuerat. Hunc principio in ordinem re-
 daturus, specie redimendi ex captiui-
 tate Garambi nuncios Budam mittit; re-
 autem vera, pacem ut conficerent. Sa-
 tagebant hi, ut decebat, rerum, eoque
 perduxerunt Wladislaum, ut impruden-
 tibus fociis, inducias annorum decem,
 cum summa fide, barbaro concederet.
 Vix foederis sanctio vulgata est: iam
 poenitudo animum Regis, iraque in ho-
 stes cepit; cum nunciaretur classem Ita-
 licam Hellepontum occupasse, daturam-
 que

operam, quominus Turcae ex Asia in Europam traicerent: Palaeologus occasionem opprimendi indigne grassantis aduersarii ostenderet; ac Georgius Castriota spem prorsus indubiam offerret. Itum subito fuisset ad arma, ni pacis sacramentum conatibus obstitisset, quo tamen Iulianus exsoluit postea cum Regem, tum proceres, causam praetexens: *foedus inconsultis, factum esse sociis; nec hostem conditionibus stare.* Postquam omnes ferme Oratori assenserunt: Szegedino Orsouam, inde Vidinum, ac postea Nicopolim castra promota sunt, minore tamen, quam ad tantam expeditionem conficiendam attingebat, exercitu, vt Valachiae regulus miraretur, tam exiguis copiis Amurathi, potentissimo principi, obuiam iri, qui plures interdum, venandi causa, armatos secum traheret, quam Hungari in praesentiarum sub signis essent. Ac coeperat etiam ab incepto dehortari: edoctus tamen de sociis, ne rei christianae defuisse videretur, adiunxit e numero suorum IVM. filio imperatore. Intrata subinde est Thracia, sine incommodo, concisis Turcarum VM. plurima oppida vel vi, vel deditione capta sunt, Turca pacis fiducia securo, et nihil hostile metuente. Amurathes, cui animus in propulsando bello, contra fas, vt credebat, illato, non defuit, elusis, vel corruptis classariis

riis Italicis mira celeritate copias in Europam traduxit : Castriota quoque, cum Palaeologo spem magis ostendisse, quam opem attulisse cernebantur, questi a barbaris infensas viarum angustias. Vladislaus opinione auxiliorum falsus, quod in loca ventum erat, vnde sine dedecore et iniuria rediri non potuit, armis decertandum decreuerat. Castra posita sunt ad Varnam, fatalis cladis Hungarorum. Amurathes etsi videbat, pugnam loco hosti opportunissimo (nam qua paludibus, qua collibus vitiferis tangebatur) sibi contra alienissimo fore : tamen fretus numero copiarum, signa infert. Verum tanta virtute, primo impetu repulsus ; vt, ni a suis reuocatus fuisset, exemplum fugae fecisset omnibus. Suppuduit facti : resumto spiritu, paucioris turpitudinem audacia virili emendaturus, territos castigat : aciem luxatam reficit : proelium denuo accendit. Pugnatur diu ancipiti fortuna, quae rursus ad Hungaros inclinata, barbaros perculit, qui, sine dubio, memorabili clade superati fuissent : ni et plerique Ducum militumque, rati hostem vbique prostratum esse, praede, quam proelio intentioniores fuissent, et Rex ipse, iuuenili impetu abreptus, existimans Hunyiadem totam victoriam, vt suam interpretaturum, in confertissimos barbarorum cuneos, sese immi-

immisisset, et, cum renocare gradum turpe existimauit, fortissime pugnans occidisset. Vulgata Regis caede, bene coepta, pessime cedebant; vt nostri, qui paullo ante victores viguerant, terga dare cogerentur. Amurathes hostem loco mouisse contentus, non institit cedentibus; quod amisso exercitus sui robore Hunyadem, quem cum fortissimis suorum cladi superare, non ignorabat, laceffere consultum esse non duxerat. Cecidere ex nostris praecipui Simon Rozgonius, et Ioannes, ille Agriensis, hic Varadiensis Episcopus; Stephanus item Bathorius, Nicolaus Perényius, Henricus Thamassius, alii: Iulianus in reditu, a latrunculis periiit. Hunyadiades Hungaris ex fuga collectis, per Valachiam, (vbi parum liberaliter initio, a Dragula susceptus erat, sed tandem muneribus donatus) in Hungariam incolumis peruenit; et dilato, in vindictae occasionem, odio Amurathis, comitiis Pesthanis interfuit; vbi de reducendo Rege et Hungaria ab hoste defendenda agebatur. *

LADISLAUS V. POSTHVMVS post-1445
quam infelici clade Wladislai, ad interre-
T 3 gnum

* CALLIMACHVS in reb. Wladislai l. 2. 3.
AENEAS SYLVIVS Hist. Europ. c. 5. et Epist. 44. 62. 81. MARTINVS BARLETIVS
Chron. Turc. l. 1. THVROCZIVS part. 4.
c. 40-43. DLVGOSVS Hist. Pol. l. 12.

gnum res redierat, communibus Hungarorum votis a Friderico Caesare, ad supremum capeffendum honorem repositus batur. Id etsi plerique omnes aequitatem inprimis tam turbido regni statu, dandum esse censebant: tamen negatum est. Eodem quo accidit, vt Hungari, Ioanne Hunyade, Gubernatore regni declarato, bellum Caesari indicerent, ad quod gerendum dux ipse Interrex electus est; qui Turcis fiducia victoriae, ad Sauum vsque grassantibus, inopinato proelio caesis, Valerico Cileiensi, Croatiam vastante in ordinem redacto, et Valachiae praetore (Dragula) tum ob priuatam iniuriam, tum ob timorem deficiendi ad Turcas, oppresso, magnam nominis sui famam, nouis auxiis
 1447 virtutibus. Postquam fines Austriae omni clade belli semel atque iterum vastarat, induciae tandem conuenere biennes. Bello hoc tranquillato magis, quam composito, Interrex nihil habuit antiquius, ac ultionem de barbaris sumere, et inflicta clade Varanensi nomini Hungarico maculam eluere. Nec deerat, poscenti proelium occasio, hoste potestatem conflictus ultro faciente. Apud Seruios, in
 1448 campo Merularum (Rigó Mezö) arma collata sunt. Biduum pugnabatur. Die prior, hostis periculo res steterunt: altero, pugna Hungaris funesta fuit, Varanensi simillima. Id nostris quopiam erat
 sola-

solatio, quod aduersariorum XXXIVM. occiderint, cum ipsi vix VIII desiderarent. Plurimi tamen duces vel mortem oppetiuere, vel, quod morte grauius erat, in duram abducti sunt captiuitatem feruitutemque. Hunyiades ipse, a palante exercitu, locis auis deerrans, in hostis incidit potestatem. A praedabunda multitudine, quod quem, et quantum virum cepissent, ignorarent, in custodiam duorum traditur militum. Hic et magnitudinem futuri periculi, et occasionem potiundae salutis a fortuna sibi datam reputans (de cruce aurea Interregis barbaros contentionem habuisse, nostri perhibent) expectatione celerius, alteri custodum acinacem eripit, et hoc velociter confosso, alterum pauore in fugam egit. Hoc discrimine defunctus, Rasciae regulo, vincula sibi minitante, sponsonibus placato, Szegedinum ad comitia, longis erroribus actus, deuenit : vbi, licet res haud ex sententia ceciderit, consolati vniuersi ob exantlatas calamitates, monent : esset in magna spe provinciae bene administrandae. Erexit tam proluxa amoris testificatio, demissum quodammodo tanta aduersitate animum, incenditque rursus ad gloriam, et vtilitatem gentis quaerendam. Bohemos primum, ad Carpati radices, multa noua

molientes (dogmata quoque Hussi propagabant) repressit: tum Rasciae praefectum, regioni derepente infuso milite, ad obsequium Hungarorum redire coegit:

1451 tandem cum Io. Giscra, a quo quidem proditione, nocte intempesta caesus, et castris exutus erat, pacem aequis conditionibus pepigit. Itaque domi turbis compositis, foris Turca oppugnandi Byzantii cura distracto, Hungari rursus de

1452 reddendo sibi Rege, cum Caesare agunt; qui tamen abducto secum in Italiam Ladislao, spes legatorum irritas fecit. Erant, qui animos ad dolum intenderant, rati, Imprudente Friderico, principem abduci posse. Cum tandem ne hoc quidem procederet, vniuersi vim adhibendam conclamant. Adiutores se operis praebuerunt Austrii, duce Eyzingero, et ipsi ab Ladislao regnari cupientes; utpote qui tamdiu Caesarem, Neapoli Austriae, oppugnare perseverarunt; donec fide data, et seditionis veniam faceret, et iustum sibi redderet dominum Perlata in Hungariam fama, de libertate Regis, principes optimatum, vecti splendidissimo militum commitatu, Vindobonam deferuntur, Ladislaum salutaturi pariter, ac oraturi, ut ad capeffendum tandem regimen, ad se venire haud recusaret. Minus aequis auribus hauriebant orationem

nem Hungarorum Australes, veriti se fructu, magni sui periculo, exantlati operis carituros : maximeque nitebantur, vt ne auitam defereret prouinciam. Ladislaus, dubius aliquantulum consilii, subductis demum momento temporis, rationibus, ad nostros conuersus : *Mihi*, inquit, *quia sum Hungarus, apud vos est mandandum*. Incredibile dictu, quanta gaudiorum testificatione fermo hic ab nostris exceptus, et tota Hungaria celebratus fuerit : vnde scilicet vniuersi coniiciebant, senatum populumque Hungaricum, in primis Regi curae cordique futurum. Tum conuentu regni Posonium indicto Ladislaus, postquam Hunyadi, quem inuidi ambitionis, avaritiae, et, quod turpissimum erat, bis proditi Turco exercitus insimulabant, prorogauit : et tractu Bistriciensi, in Transilvania, donauit : Hungariam omnem, in sua verba per iusiurandum adegit : atque constitutis, quae e commodo reipublicae videbantur, Vindobonam repetit : imperatoque ad delendum Axamithum quendam, terram Scepusiacam confinesque vexantem, milite, Pragam se contulit; et, postquam heic fasces imperii suscepisset, Casimiroque, Regi Poloniae, sororem nuptui dedisset, Vindobonam reuertit. Nondum persunctum cura rerum Bohemicarum et

1454 Austriacarum, insultu captae a Turcis
 Constantinopoleos, tama atrox inuasit;
 qua haud secus, ac par erat, motus,
 Budae cum patribus, in commune con-
 sultuit; fecitque sanctiones, in bello Tur-
 cico, si quod forte conflaretur, obseruan-
 das. Hoc adeo periculoso nostris tempore,
 Vllicum inter Cileianum, et Hun-
 nyiadem priuatae intercessere obtrectatio-
 nes, in publica mala, ni fors obstitisset,
 haud dubie euasurae. Prior etenim, quem
 veluti moderatorem iuuentae Posthumi,
 Caesar esse voluerat, cum aequo animo
 Proregis auctoritatem, qua multum apud
 omnes valebat, ferre non potuisset, vi-
 dens se, prae illo, parui futurum, falsis
 criminationibus apud Regem sibi deditum,
 in absentem utebatur; nunquam tyranni-
 dis, utpote, qui per speciem alienae
 fungendae vicis, opes suas firmaret, et
 gradus ad regni honores pararet; nunc
 parricidii intentati reum agebat, dictitans:
ad internecionem esse deponendum, ut infide-
lem, et veneficum. Talibus inductus Rex,
 per educationem suspicax, potestatem
 fecit Hunnyiadis circumueniendi. Hic ta-
 men de infidiis edoctus, animum ad cau-
 dum attenderat, eaque calliditate,
 omnes aduersarii machinationes (bis
 Vindobonam, semel Kiczen, Regis
 nomine, ad infidias, inuitabatur) elu-
 sit,

sit; vt parum abfuerit, quin Vlricum in
 dolo deprehenfum interimeret. Ladisla-
 us, vt cauffam obrectationis, antiquas
 offenfiones, cum inuidia effe comperit:
 Ioannem, in antiquum gratiae locum re-
 ftituit, et Matthia, filio eius natu mino-
 re, vt fibi appareret, inter nobiles pue-
 ros relato, summam belli Tureici, ei
 tradidit. Accepit hic eam prouinciam,
 nihil de offensa Vlrici sentiens, tanto
 promptius cupidiusque, quo certioribus
 nunciis compererat, barbaros, vltimam
 Hungariae feruitutem machinari; iamque
 fuso fugatoque Rasciae praefecto, Sen-
 derouiam, acri cinxiffe obfisione. Quae
 ad expeditionem neceffaria erant, fumma
 celeritate, et fine vlla ostentatione agen-
 di comparatis, prius in confpectum hostis
 venit; quam is fatis fciret Hungaria pro-
 fectum. Tam inopinata profectio non
 minus, ac tanti viri fama, quae eum
 non confpectum folum, fed terribilem
 etiam efficiebat perculfus Mahomedes,
 relicta Senderouia, in Bulgariam ipfe re-
 ceflit: reliquit tamen, cum XXXM. Fri-
 czibegum ad arcem Crifoniam defenden-
 dam muniendamque: cui vt bellum quam
 longiffime duceret, negata cenflictus fa-
 ciendi potestate, feuerè praeceperat.
 Non latuerunt Hungarum hostis confilia,
 quibus praeuertendis profectioem, no-
 ctis filentio, imperat.. Sine militari stre-
 pitu,

piru, mira celeritate confecto itinere, Turcas operi, quam pugnae magis intentos, nulla interiecta mora adgreditur; ad internecionem delet, capto duce: castrorumque et impedimentorum potitur. Sultanus adeo vitionem non parabat, etsi sensit clade ea, et existimationis, et exercitus sui insignem fecisse iacturam: ut contra Adrianopolim vsque retrogressus, potestatem nostris fecerit, ditionem suam libere perpopulandi. Hunyades rebus praeclare gestis, Belgradum regressus, in inuidiam incidit Hungarorum. Adeo nihil est, quod omnium supergrediatur iras. Potestatem illi, qua solus cuncta moderabatur; sustulerunt, additis sex collegis, quominus nutu vnus, omnia gererentur. Displicuit id Regi, nec sibi temperare potuit, quin senatus consultum rescinderet, Hunyademque vetere auctoritate pollere iuberet. Saluti ipsi
 1455 ipsum erat vniuersae Hungariae. Turca enim, nomini Christiano inimicissimus, resumtis ex priore clade viribus, Seruiam omnem, illata agris vastitate, in potestatem redigebat. In ea necessitate passim quaerebant praesidia nostri; quae tamen quod non veniebant, volones singularibus promissis vocabantur, ad signa ut confluarent. * Etsi inconditum, et belli
 1456
 expers

expers agmen erat : tamen vel propterea, quod ex spe delicta piandi, animum vincendi ceperant, ductu proregis et Capistrani, hostem a Belgrado, mira fortitudine repulerunt. Extremum id erat praeclare factorum Hunyadiadis: morbo enim paullo post

Apostolicae sedis legati, hanc in rem, apud P. Pray Annal. Reg. Hung. Part. 3. l. 3. p. 170. ita habent: *Tenore praesentium intimatur vniuersis Christi fidelibus, quod quicumque personaliter iuerit in bellum contra Turcam, et per sex menses seruiuerit, absoluitur ab omnibus peccatis, et habebit plenariam indulgentiam, nulla imposita poenitentia, quia sola contritio sufficit. Similiter absoluitur, et plenariam indulgentiam habet, qui mittit vnum bellatorem expensis suis, qui sex mensibus seruiat. Qualis haec militia fuerit ex epistola IO. DETALIACATIO, apud Cl. WADINGVM in Annal. Minor. Tom. XII. citante Prayio, optime cognoscitur, qui ita: De Nobilibus, inquit, et clientibus, licet multi essent crucis charactere insigniti - - nullus eorum venit, sed vt sanius dicam, perpaucci comparuerunt; sed omnes, qui conuenerant, erant populares, rustici, pauperes, sacerdotes, clerici, scholares studentes, monachi, fratres diuersae religionis mendicantes, personae tertii ordinis S. Francisci, eremitae, inter quos pauca arma vidisses: non equos, nisi pro deferendis victualibus - - abundabant gladiis, fustibus, fundis, baculis sicut pastores, etc.*

post obierat, relictis duobus ex se natis, Ladislao et Matthia. Vir erat de merendis hominibus genitus, cui nihil defuit aliud, quam generosa stirps; quam tamen ipse illustrem, filius aeuernam fecit. Ladislaus audita Belgradi deditio-
ne, ex instantibus, de futuris consilia capturus, eo peruenit; et quod Hungaria Rectore, se variis immerso curis, indigeret, Vlricum, qui plurimum apud se gratia valebat, Proregem iussit, infestissimum nominis Hunyadem. Si quis, Michael certe Szilágyus, gener defuncti id sibi odio habuit: praesertim quod non nesciret Ladislaum, paternae gloriae haeredem, et Taurini id temporis praefectum, Regi inuidiose criminari. Quae demum cunque causa fuerit, Prorex in colloquium ab Hunyadi amice vocatus, post verborum tandem iurgia, quia primus vim adferre tentabat, sic conficitur. Motus caede auunculi Rex: ad praesens tamen tempus dissimulauit offensionem; cum inprimis multi causam praetexerent, Vlricum iure caesum, velut alienae insidiatorem vitae, et hominem nimium quantum dominationis cupidum. Seu itaque vere, seu ut altum corde premeret dolorem, Ladislao veniam dedit, iussu, ut se honoris causa Budam sequeretur. Huc ubi aduenit, non deerant, qui aures optimi principis calu-
mniis,

mniis, hi caedis, illi perfidiae, obtun-
 derent. Quibus tandem fessus, an vi-
 ctus, adolescentem florida aetate, qui vix
 dum annum quartum, supra vigesimum
 transgressus erat, publice securi percuti
 iussit. Indigna res plerisque visa; certe 1457
 causa exstitit, domesticarum dissensio-
 num, sub quarum ortu et progressu,
 Turcae amissas bello vires reparabant.
 Ladislaus interim animum ad vxorem
 ducendam adiecerat. Princeps Gallica
 ante caeteras perplacuerat. Nuptiarum
 sollemnia, rogatu Podiebradii, Pragae
 celebrandae erant, quo magnus ex vni-
 uersa Europa fiebat confluxus; alii, vt
 ex insolita celebritate fructum oculorum
 caperent; alii, vt de rebus Turcicis, in
 medium confulerent. Verum improuisa
 mors Regis, conceptam omnium animis
 laetitiam, acerba mutauit tristitia. Intra
 enim triginta horarum spatium, cum an-
 te vegetissimo aspectu erat, vtrumne ve-
 neno, an contagione, aut morbo, in-
 certum, obiit. Hoc defuncto patrum
 animos, certamen regni et cupido versa-
 bat. Bohemia, arbitrio morituri Podie-
 bradio obuenerat: apud Hungaros, in
 variis voluntatibus, plures regnare vole-
 bant. Michael Szilagyius, cum Thoma
 Szekelyio, Auranae Praefecto, in pri-
 mis pro Matthia Hunyia stabant, sce-
 ptro dignissimum iudicantes, tum ob e-
 ximia

ximia patris in rem publicam, merita, tum ob singularem virtutis, quae in a-
dolescente elucebat, opinionem. Ad-
uersarii, quorum princeps Nicolaus Ga-
ra Palatinus fuit, quod resisti armatae
multitudini non posse intelligebant, vi-
tro offerendum existimauerunt, quod im-
pedituros se diffidebant, *

1458 MATTHIAS I. CORVINVS itaque,
in comitiis armatis, apud Pesthum, Rex
Hungariae iubetur, maxima populi lae-
titia. Tenebatur is tum in custodia Pra-
gae, quem nihilofecius Podiebradius,
omni liberali cultu habuit, et ante ge-
nerum delegit, ac in spem tantarum ve-
niret rerum. Compertis demum, quae in
Hungaria agerentur, iussu principe lo-
co ad mensam accubare; ludo feria ver-
tens, percontatur. *Ecquam gratiam redde-
ret, optatissimum allaturo nuncium? Mat-
thia; quando libertate maximo bono careret,
minoris se, quam ut magnis magna repen-*
de-

* IO. DE ZREDNA Epist. Script. Hung.
Tom. 2. AENEAS SYLVIVS in reb. Frie-
der. III. THVROGZIVS part. 4. c. 43-63.
RANZANVS Ind. 23-29. BONFINIVS Dec.
3. l. 7. DVBRAVIVS Hist. Boh. l. 29.
LVCAE d'ACHERII Spicileg. Tom. III.
p. 801. edit. nov. *Adaucti Voigtii: Beschrei-
bung der böhmischen Münzen II. Band pag.*
244. seqq.

dere posset, aestimante: Podiebradius oculis, et toto corporis habitu venerationem praeferens: *Salve, inquit, Matthia, Rex Hungarorum designate! Fortunam, qua dignus es, tibi impense gratulor. Felicem me, qui antequam Rex esses, futurum ominarèr, teque mihi affinitate coniungerem. Nunc, quod felix faustumque sit, filiam hancce meam, (Catharinae nomen erat) coniugem habeto. Caue amicitiae obliuiscaris, quam tecum facio: iura necessitudinis semper inuiolata sunt.* Somnio similis res adolescenti videbatur: interdum, ne sibi, per locum illuderetur, rogabat. Sed vt ambigenti fides, ab oratoribus Hungaris facta, serio iam Rex, comitantibus praeclarissimis quibusque Bohemiae viris, ad fines Morauorum peruenit; vbi mater, cum procerum multitudine occurrit, non sine lacrimarum larga effusione, reminiscens pristini temporis acerbitem, regnum filio gratulata. Ducitur Budam triumphanti similis: descendit obuiam, vniuersa ciuitas: fit magna expectatio visendi Regis: populus omnibus incedit laetitiis. Nec tamen haec eadem omnium fuit sententia, cum alii Polonum, Caesarem alii Regem deposcerent. Illo honores abnuente, Fridericus Neapoli Austriae, corona redimitus, a Nicolais, Gara, et Vjlakio sociis, Rex Hungariae

V

re-

renunciatur. Matthias, cuius maxime intererat hostes mature frangi: antequam in Turcas proficisceretur, tanto acrius infestiusque bellum in Caesarem parat, quanto maius periculum hinc sibi instare putabat; nec spes vlla affulgebat coronae sine armis recipiendae. Destinatur ei gerundo dux, Simon Nagy animo, quam consilio maior. Hic se paucis legionibus validum satis existimans, signa ad Kormöndinum confert. Quia tamen acrius, quam cautius hostes instabat, acie superatur. Vjlakius, et Sigismundus, Comes S. Georgii, duces, cum prorege, aduersae partis, quod omnem victoriam ciuilem funestam interpretabantur, a persequendis fugitiuis militem tuba reuocarunt: quod factum magna Caesaris indignatio consecuta est. Commodum id sibi accidisse arbitratus Matthias, opera familiarium exsules ad amplissimas spes honorum apud se induxit, quodsi redire ad obsequium vellent; quod operis ei bene prospereque processit. Animum inde Regi haec non infelix secessio auxit; vt memoriam cladis acceptae deleturus, in Caesarianos ducibus Nagyio, et Sigismundo, Comite S. Georgii, incurreret. Quod hostis anticipi premebatur periculo, Simone frontem, Sigismundo terga inuadente, non
 fu-

superatus modo, sed castris quoque ex-
 tus est, quae res locum inducis fecit.
 Pari fortuna, cum Bohemis Giscranis,
 apud Agriam et Cassouiam pugnatum,
 eoque demum peruentum; vt ipse dux
 factionis Ioannes, magnificis excultus mu-
 neribus, regiis sese addiceret partibus: et
 deditis, quae tenebat, oppidis, in his So-
 lio, aduersum Turcam cohortes ducturum
 sponderet. Fridericus, vt singula Mat- 1462
 thiae consilia bene atque feliciter eueni-
 re intellexit; nec ipse iam ab inimicitiae
 foedere ineundo alienus, se aequis con-
 ditionibus, et ab iniuria belli abstinere,
 et coronam reddere velle ostendit. Rex,
 ne quid in tanto negotio, inconsultis pa-
 tribus occiperet, Budam conuentum indi-
 xit; vnde, postquam consilia omnium
 coaluerant, legati de controuersia sedan-
 da, ad Caesarem proficisci iuebantur.
 Inter haec Mahomedes, Bladum Vala-
 chiae principem, a quo sui semel atque
 iterum profligati erant, opprimit, et va-
 stata prouincia, ac filio patri suffecto,
 in Bulgariam recessit; vt proin, fere si-
 ne fructu fuerit Matthiae eo locorum
 profectio. In Hungaria, Rege absente,
 Pontifex Strigoniensis, cum Palatino,
 Komorszkiū, Barthum, et Korbeliū,
 duces factionis in citeriore Hungaria mul-
 titudinis, pollicitus deditis famae, ac re-
 rum

rum in columitatem, in gratiam reconciliauit. Eo id salubrius reipublicae erat, quod tranquillatis domi rebus, in Halibegum Turcam, Slaunioniam impune populantem, vti absque metu ciuiliū barbarum, ita nouis supplementis aucto exercitu, maiori cum spe belli prospere gerendi, iri poterat. Ac respondit omnino ad fiduciam euentus. Barbaro enim non solum clades maxima inflicta est, verum praeda quoque omnis (hominum ad XVIIIM. in vinculis habuit) erepta, multis hostium dum ferrum metuerent, vndarum vi
 1463 absuntis. Mahomedes non minus hac fortunae aduersitate, ac regis in danda pace duritie offensus, opinione celerius Bosniam, Hungariae stipendiariam, incoadita cum multitudine inuadit, captum Regem (Stephano nomen erat) interficit, breuique tempore tota regione potitus, ex XXXM. Christianis phalangem constituit, peditum, apud Turcos, stabile agmen futuram; quos dein lingua sua Ianicarios dixere. Matthias postquam in tuto ipse (ab occasu flammam belli metuebat) et Hungaria in periculo esse coepit, cum expeditis legionibus, in Bosniam profectus eadem, qua occupata erat, celeritate recepit, deuicto hoste: quo sibi tantam apud omnes gentes gloriam peperit, vt certatim, alii amicitiam eius appeterent, alii
 sub-

subsidia in barbaros pollicerentur; in his Pontifex Romanus, Rex Galliae, Venetae, et, quod maxime memorandum est, ipse Caesar. Namque postquam inter curatores pacis componendae, plurima disceptata sunt; postremo eo descensum: quo Caesar Regem, in loco filii; hic pro patre illum haberet: Hungaros inter atque Germanos firma constaret amicitia; ut eosdem vtrinque et hostes, et socios haberent: Regnum penes Matthiam, eiusque haeredes esset; sin improlis decederet, Caesar cum natis succedat; nomen interim Regis Hungariae usurpet, et donec XL. aureorum numum M. exsoluerentur, certa oppida in potestate habeat. Hanc in conuentionem vbi pedibus vtrinque itum est, corona Hungaris, qui XX. annos eadem caruerant, tandem reddita, quae velut palladium quoddam, summa cum ciuium laetitia, Budam perlata est. 1464

Voti se damnatos arbitrati Hungari, non ante conquieuerunt, quam de se optime meritum Regem (tum plane barbaros secundo Seruia omni, Bosniacque eiecerat) singulari pompa Albae in comitio redimerent. In regni possessione, sollemni hac caeremonia confirmatus Matthias, Turca ab oppugnatione Iaiczae fama aduentus sui deterrito, (ut ipse postea pari terrore ab Zoinichio castro recesserit) et Bohemis, qui duce Komorszchio aliisque,

que, ad Vagum praedas agebant, pacatis, rem sicut militarem (addidit ad caeteras legionem, a thoracibus, Nigram adpellatam) ita litterariam suscepit emendandam. Atque ut in ista potissimum, quod hoc non initium duntaxat, sed et robur salutis esset rei publicae, multa meliora faceret: cum academiam Budae condere instituit; tum viros doctrina insignes in Hungariam arcessiuit, suppellectilemque librariam infans sumptibus comparauit; * quod nos quidem non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Seruiensem triumphum. Curas tamen, in augmentum rei litterariae susceptas, sicut saepe alias, ita tunc diuersi armorum strepitus interpellarunt.

1465 Hinc Caesar propter imperatam in apparatus belli Turcici pecuniam oppidis Hungariae, quae ob nondum persolutum, pro corona pretium, in aere suo fuerant, periculum armorum eminus ostentabat; et, quod iam velitatione, ac populationibus vtrunque agi coeptum est, facile ad cruentas inimicitias perueniri potuisset, ni pax mature coaluisset: illinc rursus an-

* Vide huc NALDIVM, Cl. FABRI Comm. de Bibl. Budens. item Anonymum F. X. S. A. et Cl. WALLASZKY Tent. Hist. Litter. sub Matth.

antesignani quidam Bohemicae multitu-
 dinis; praedis affuetae, ad Tyrnaviam
 usque effuse palati, intuta omnia ac infe-
 sta faciebant, et Costolanum, ut habe-
 rent, quo praedas tuto congererent; vel,
 si victi pellerentur, ad salutem confuge-
 rent, multum opere maximo muniebant.
 Rex indignatus ab inficeta plebe, agros
 vicosque impune peruri, et nociuas agi
 praedas, maturato sibi opus esse existi-
 mans; ut fiducia remotae militiae incau-
 tos facilius opprimeret, raptim cum exi-
 gua manu, ad Vagum accidit: castrum,
 quo se magna pars seditiosorum tenebant,
 expugnat, caesis captisque numero ad
 III. ex his C. infelicibus lignis suspensi,
 per ingens castelli spatium pependerunt,
 cum Schwehla duce, in furcam, caete-
 ris altiorē sublato: reliqui apud Budam
 nocte silente, in praeterfluentis Danubii 1466
 aquas demersi sunt. Ut hoc atrociter
 vindicatae perduellionis exemplum, Ioan-
 ni, Comiti S. Georgii, Transilvaniae
 praefecto ignorari non potuerit: tamen
 a Colosienibus, et Valentino Vöröfio,
 Coruinum, quasi non e re ciuium, sed
 pro sua tantum libidine imperare satage-
 ret, obtrectantibus, induci se passus est,
 ut Rex, quam praetor esse mallet. Com-
 perto eo, quo minus rebellio diuturnita-
 te inualesceret, Matthias cum XLM.

ante alpes transiit, quam montium fauces hostis praesidio sepiet. Tam inopinata celeritas abstulit spem Transilvano locorum naturae fidenti, per adeo tenues, vt habebat, copias, vitae dignitatisque retinendae. Pro armis igitur preces, vt sibi saluo esse liceret, irato opposuit Regi; qui haud grauatum supplici ignouit, existimans, alieno magis, quam suo arbitrio purpuram sumsisse: iussit tamen, ne quid turbarum daret, provincia decedere, Georgio, fratri germano attributa. Oppresso Transilvaniae tumultu, in proximam Valachiam, cum vniuerso exercitu itum est. Causa expeditionis erat Stephanus praetor, cum seditionis Transilvaniae, tum foederis clam cum Turcis icti, suspectus. Hic, quod acciderat, euenturum ratus, edita montium occupat: viarumque angustias, tractu arborum, quas passim strauerat, intersepit. Rex factum indignatus ignem materiae, quae iam vapore torrida inaruerat, iniici iubet, darique noua alimenta, vt flante fauonio, eo celerius cuncta comprehenderet. Tali facinore sicut hostis, cui fumum flammamque in ora ventus ferebat, de iniuiis cotibus depulsus est: similiter via aperta, vt Rex, nemine resistente, facile Banyam, praecipuum illis locis oppidum caperet. 1674 Regulus videns consilia, quae ceperat haud

haud ex voto procedere, ad speciem de induciis agit; re autem vera, quo pacis cogitatione incautum opprimeret, infidias clam parat, detectas nihiloscius a Scythulo quodam Regem obtestante: *saluti suae, suorumque prospiceret: armatos enim haud procul abesse.* Quod obscurus videbatur index, id nostri temere non accrediderunt; sed nec ita contempsere, quin arma expedirent, periculum, si quod forte impenderet, propulsuri. Nec omnino rerum futurarum prouidos fuisse poenituit. Valachi quippe, noctis silentio, ad portam vrbis subiuerunt: et igne tectis subiecto, vallum transgressi, per confertissimam turbam, cruentis mucronibus viam sibi, in vestibulum regiae facere conati sunt. Matthias simul ira incensus, periculoque conterritus, suis de spe victoriae trepidantibus, vt animum adderet, qua ducis, qua militis officio defungitur. Cadunt vtrique plurimi: Rex ipse missili vulneratur: ad extremum tamen Valachi pedem referre coguntur, quorum pars flammis ferroque perierunt (numero ad VIIM.) alii fuga metum suppliciorum praeuerterunt. Nec tamen Hungaris pugna haec incruenta fuit: ex quo acciderat, vt Poloni quidam scriptores, clade adfectum Regem memoriae proderent. Valachia, vt non sine discrimi-

ne, pacata, Matthias, Podiebradio focerō, quod Rochezanam sectam sequi credebatur, proscripto, hortatu Pontificis Romani, Caesare, ob ditiones suas vexatas, haud abnuente, bellum infert; eiusque causas; cum Hungariae proceribus, tum peregrinis principibus, qui in hanc contentionem animos intenderant, verbosius depromit, quarum princeps religionis cura ferebatur. Susceptis ita inimicitiis, in Moravia, castris castra opponuntur, neutro aduersariorum, summam rerum, in dubiam certaminis aleam, dare auso. Coruinum tandem diuturnioris pertaesum est morae; cum animaduerneret suis se artibus peti. Conclamatis itaque vasis, quod praeterea secreta spes defectionis Bohemiae suberat, exercitu circumuehi iusso, per Cslauiensē agrum, ultra Teutobrodā processit. Fit obuiam in tempore Podiebradius, incautumque insidiis circumuenit. Quum enim Hungari ad Vilemouiam, locum maxime siluestrem, cum vniuerso agmine subiuiissent, viarum angustias, deiectu arborum septas animaduernerunt: citati inde retro, qua venerant, pergunt repetere viam; sed hanc quoque clausam obice armisque inueniunt. Rex haud secus, atque par erat, praesenti discrimine perculsus, quod, qua erumperet, non

vidit, bellum, pacis honestae conditionibus conficiendum putavit. Nihilofecius postquam ex obicibus viarum filisque sese emerfisset, dum Podiebradius in redigendo ad obsequium Io. Rosenbergio occupatur, Moravia propemodum omni potitur: et Pontificis legato amicitiam, quae rursus coaluerat, irritam declarante, Bru- 1469
nae se Regem Bohemiae salutare patitur; quo in loco haud ita multo post corona, ex Mariae virginis capite desumpta inauguratur, et Marchio Moraviae Lusataeque, item Dux Silesiae creatur. Podiebradius e contrario, inimicorum moliminibus illusus Wladislaum, Casimiri Regis Poloniae filium eo audentius regni haereditem scribit; quod cum Bohemiae, tum Hungariae imperium huic, utpote cognatione priores Reges contingenti deberi existimaretur. Ita exardescere magis, quam extinguebatur bellum. Victorinus, ad Moraviam recuperandam a patre mittitur, Matthia curis Silesiacis districto; qui tamen quam maximis itineribus, cum delecto agmine celerans, improvidum fortunae Iuvenem, defensoribus dissipatis capit, Budamque custodiendum mittit. Interim fama percrebuit, Turcas Croatiam, Carinthiam, ac Foroiulium foeda populatione vastare. Rex tam propinquo periculo commotus, se ad reditum in Hun-

Hungariam comparat; Hradisciam tamen
 ex itinere occupandam statuit. Praeui-
 derat id fore Henricus, alter Podiebra-
 dii filius. Quare summa celeritate, per
 notos calles eluctatus, imprudentes Hun-
 garos adoritur, caeditque. Corvinus ia-
 ctura suorum irritatus, per noua ex Hun-
 garia supplementa aucto milite, Iuuenem
 fortuita victoria ferocientem inuadit, et
 victum in Bohemiam propellit; ac tan-
 dem summa belli huius Csuporio, Tran-
 silvaniae praetori tradita, Budam reuer-
 titur. Huc procerum conuentu indicto,
 consentiente patrum voluntate, census vi-
 ritim imperatur, ne pecunia ad vsus
 1470 belli deesset. Superhaec, loca aduer-
 sus barbaros, opere et praesidiis muniun-
 tur, milite pro ripis Savi vigilanter ex-
 cubare iusso. Ita satis, quae in rem
 videbantur esse, compositis, in bellum
 Bohemicum, ad quod maxime sese oc-
 cupauerat, iterum proficiscitur; quod
 dum acerrime comparat, Podiebradium,
 aqua intercute, diem obiisse supre-
 mum, cognoscit, et post aliquanto,
 ob metum libertatis perdendae, Wla-
 1471 dislaum, plurimorum suffragiis, Regem
 Bohemiae declaratum, frustra obnitente
 legato Pontificis. Interea, dum Matthias
 apud externos dignitati studet, in Hunga-
 riam, a plerisque optimatibus, quæ Cor-
 uina

uina dominatio grauis videbatur, Casimi-
 rus, ad cupiditatem regnandi, Polonia ex-
 citur. Rex specie ciuilis periculi perstri-
 ctus, quam potest, celerrime redit: et
 postquam alios leni et apta oratione per-
 mulisset; alios ostentatione armorum per-
 terruisset: Casimirus, qui tum Nitriae erat,
 ab omnibus ferme desertus, satis habuit,
 quod incolumi, vnde venerat, reuerti li-
 cuit. Sub idem tempus Acephalos quo-
 que, in Hungaria boreali, praedas agen-
 tes deleuit. Perinde amplissima fortuna 1473
 vsus est aduersum Regem Poloniae, pro-
 pter acceptum in clientelam Moldaviae
 regulum, arma obmouentem. Tametsi
 enim Rex quoque Bohemiae, auxilia Po-
 lono tulit: tamen Matthias exigua suo-
 rum manu, ingentes aduersariorum copias
 eo perduxit inopiae; vt pacem, prae bel-
 lo cuperent. Posthaec, ob diuturniora
 nuptiarum sollemnia (Beatricem matrimo- 1476
 nio sibi copulabat) in magnam incidit in-
 uidiam. Suspicio namque manebat, ni-
 ludis genioque, plus iusto id temporis,
 in Hungaria indultum fuisset, Carnioliam,
 Carinthiam, Styriamque a Turcis, nuper in
 Bosnia ad internecionem caesis, cladem ac-
 cepturam haud fuisse. Saltem Caesar haec,
 si non approbante, at certe conuiiente
 Matthia fieri existimans, suam iniuriam in-
 terpretabatur, dicens: *negligi, si non viola-*
ri

- 1477 *ri iura amicitiae, vicinitatisque.* Ab verborum controuersia ad arma ventum est, populationesque Austriae maxime pernicio- biles factae, donicum Beatricis rogatu, pax confieret. E re praesertim Hungaro- rum id euenerat. Nam praeterquam quod occasio Regi data erat leges vtilissimas
- 1479 condendi, et foedera cum vicinis ineundi: Alibegus Turca cum C. M. armatis Tran- siluaniam vastare instituerat, bellumque Hungaris moliri. Matthias cognito ma- ture hostis consilio, Stephanum Bátho- rium, praefectum regioni admonet; *rerum pro virili satageret, dum ipse cum copiis super- ueniret.* Is ad supplementa exercitus, in agris conquisitione iuuentutis celeriter habita, et Paulo Kynifio, cum delecto ag- mine sedibus suis excito, hostes locorum obicibus clausos tantopere adflixit; vt ex tanta multitudine, vix quinquaginta, ca- lamitatis nuncii futuri, effugerent. Ob eam rem publice in Hungaria Dei numini gratiae actae. Ab hoc adeo prospero ar- morum euentu, vicinos populos, Germa- nos praesertim, ad cupidinem nouae for- tunae sollicitat, suppetiasque a principi- bus molitur, docens, *si coniunctim agere vel- lent, fore, vt breui barbarus ambitionis suae poenas Christianis daret.* At praeter be- nigniora verba, nihil reliqui tulit. Cae- sar contra, quasi fortunae Hungari in- uide-
- 1482

uideret, ob veteres controuersias, a-
 grum Soproniensem, dum Rex, apud
 Saum, barbaros obseruat, infestis signis
 percurfat. Ea animi inconstantia offensus 1484
 Matthias, postquam Kynisius Turcam
 profligasset, exercitum austriacae finibus in-
 fudit: et Hainburgo, aliisque oppidis in-
 potestatem redactis, Vindobonam obli-
 dione cinxit. Interea Turcae, etsi non-
 dum tempus induciarum, quas a duabus,
 pro se infelicibus, pugnis lecerant, prae-
 teriit, Achilleam, et Nestem castra,
 quod pacis tabulis inserta non essent,
 occuparunt. Id quod Rex tam indigne
 tulit, ut Petrum Archiepiscopum Colo-
 censem (erat is tum Regi a Secretis)
 cuius vel incuria, vel perfidia factum 1485
 existimabat, colaphis caesum in custodi-
 am daret. Oppidis, quominus vires
 spargere cogeretur barbaro permissis,
 ad Ebersdorfum, capitali perfunctus pe-
 riculo, (Hieroslaus quidam, scriba oc-
 casionem sicariis fecit, glande plumbea
 Regem impetendi) Vindobonam usque
 eo obsidere perseverauit; dum oppidani
 ad extremam inopiam rei cibariae addu-
 cti, deditionem facerent. Taliter prin-
 cipe vrbe potitus, Neapoli copias ad-
 mouet. Accessit oppugnationi intentum
 legatus a Byzantio, ac pro gentis fa-
 ctu, altiores gerebat spiritus, quam ut
 tan-

tantam insolentiam Rex aequis oculis ad-
 spicere posset. Animum itaque barbari
 infractus, antequam potestatem publice
 ad se adeundi faceret asty tormenta, o-
 mniaque alia operum machinationumque
 genera admoueri iubet; tum ipse propius
 muros accedit, oratorique, inter perpe-
 tuos globorum sonitus responsa dedit,
 quorum ille, prae metu oblitus, dignas
 arrogantiae tulit poenas. Maximilianus
 vero, postquam cum Neapoli, quae fame
 expugnata est, omnem inferiorem Austriam
 in potestate hostis esse vidit; nec spes
 suberat armis eiici posse: ad pacis consi-
 lia animum flexit, virosque nobiles, sum-
 mis functos honoribus, Budam misit, qui
 cum Rege de amicitia agerent. Nequic-
 quam tamen, ob aduersam principis vale-
 tudinem, effecerunt. Febris ubi decessit
 (nam ea vexabatur) Vindobonam Corui-
 nus ascendit; partim quod nondum secu-
 rae res ab Maximiliano essent; partim ut
 inuidiam Hungarorum quodam modo effu-
 geret: siquidem Ioanni filio, ex pellice
 nato, quem Haeredem regni destinabat,
 Mancam Mediolanensem collocandam su-
 sceperat. Intra haec pacis consilia, ab in-
 evitabili occupatus fato, apoplexia dece-
 dit; cum quo vires quoque reipublicae
 ceciderant. Funus apparatu omni hono-
 reque, Albae celebratum est, Petro Ran-
 zano

zано munus publici oratoris perfungente. Magnus is bello, sicut diximus, erat, nec minor in pace. Vt praeteream aedificia ad magnificentiam ab eo, Budae inprimis, ac Vissegradi constituta : hic sane liberaliorum studiorum, omnisque doctrinae, in Hungaria auctor fuit, tantusque admirator eruditionis sapientiaeque; vt praeclentes ingenio viros semper domi militiaeque secum haberet. In singulos, maxime pauperes, rara fuit beneuolentia. Tristem a conspectu suo dimittebat neminem. Hunc diu in pace belloque Hungari desiderarunt. *

VLADISLAVS II. mortuo suffectus 1490
est Matthiae, consilio praesertim Stephani Scepusiaci. Hic etenim, cum tres, praeter hunc, competitores imperii essent, Ioannes scilicet Coruinus, Maximilianus, et Albertus, apud magistratum senatumque Hungaricum, contendebat, Vladislaum caeteris omnibus anteferendum esse, causam interferens : *huius opera et Hungariam*
a

* IO. THVROCZIVS part. 4. c. 63-67. ANT. BONFINIVS Dec. III. l. 9. 10. Dec IV. l. 1-8. PETR. RANZANVS Ind. 29-36. GALEOTVS MARTIVS Scr. Hung. Tom. 1. CORVINI R. Epist. GERARDVS DE ROO l. 6-8. CROMERVVS. Coruino mastix, l. 27. 28. et P. STEPH. KAPRINAY Hist. Dipl.

*a barbaris facile defendi posse; et aemulorum
 alios oratione placari, alios ab gradu conten-
 tionis deiici. Gestus est ei mos, undecim-
 que legati, qui Regem Albam deduc-
 erent, in Bohemiam missi. Nondum
 Vladislaus Hungariam intrauerat, iam
 competitores, quisque pro se armis ius
 in regnum vindicare studebant. Verum
 primus omnium Corvinus a Báthorio Ky-
 nifioque, claris bello ducibus, proteri-
 tur: Albertus, Regis minor natu frater,
 velitationibus fractus (in his Demetrius
 Iakficz, inusitati roboris Tatarum, sin-
 gulari certamine deuicit) spe successio-
 nis in regno Poloniae lucrifit: solus Ma-
 ximilianus, nisi possessione imperii recon-
 ciliari, nec facile supprimi posse videbatur.
 Multa iam in Hungaria partim vi, partim
 deditione ceperat oppida, in his Albam;
 iamque Budae copias admouerat, quam
 in tanta animorum dissensione, sine ma-
 gno labore sub potestatem redigere po-
 tuisset; ni militum pars, orta inter ipsos,
 ob diuisionem praedae, et negari visa sti-
 pendia, seditione, ab eo defecisset: quae
 res demum non modo soluendae obli-
 dioni, sed belli omnino componendi lo-
 1491 cum fecit. Pacto scilicet conuenit; ut
 Maximilianus Austriam, Vladislaus Hungariam
 teneret; sique hic improlis decederet, ius regni
 apud Germanos esset. Incredibile dictu,
 quan-*

quanta inuidia et acerbitas promissum ist-
hoc consecuta est; nec multum abfuit,
quin legati foederis, publice violarentur.
Plurimi namque frendebant, ingratis pe-
regrino se subiici imperio, prouinciam-
que multo sanguine partam, vix tentata
belli alea, inglorie hostibus dedi. Ea
sine dubio exacerbatione factum est, vt
legio Nigra, a Coruino olim conscripta,
multas in Hungaria turbas cieret; et cum
praeda ex hostibus deesset, in ciuium
bona auaras porrigeret manus, iussu Re-
gis tandem ob enormia facinora, a Ky-
nilio concisa. Quietis postea domi rebus
Hungari, Turcorum in Croatiam, Tran- 1493
siluaniamque excursionibus irritati, ex-
pugnata Senderouia, in vtraque Moesia
maximas praedas capiebant. Inter haec
Tauruni milites, turpissimi facinoris so-
cietate inita, propugnaculum Turcis, do-
lo malo tradere decreuerunt. Prona
iam cuncta erant ad insidias, quum Ky-
nilius ab expeditione in hosticum re-
diens, quasi tantum scelus praesensisset,
praesidium milite auget, ac detecta mox
coniuratione, in noxios durissime anim-
aduertit. Antesignanos namque cogitati
sceleris diutina iussit macerari fame: tum
vnum ex pluribus, pecudum more in-
affari, coeterisque obiici praeconsumen-
dum, quoad vniuersi hoc modo, vlti-

mus inedia periret. In aliis gloriari licet : hoc supplicium apud Hungaros, exempli parum memoris legum humanarum fuit. Nec tamen vel tam dira poenarum asperitate, ab clandestina barbarorum societate, singuli abduci poterant.

1494 Huius maleficientiae Laurentius praeteris Vjlakius, Dux Sirmiensis palam arguebatur; praeter id, quod sacro sanctam maiestatem Regis, turpibus conuiciis proscinderet. Vniuersi cum proacritatem, tum perfidiam hominis, ad tyrannidem grassari cupientis abominantur, iudicantes ad internecionem parricidam persequendum. Summa imperii datur

Bartholomaeo Drágio, qui aduersarium exiguo tempore eo angustiarum perpulit; vt supplex vitam veniamque precaretur. Rex, sedatis ciuilibus turbis, magna parte regni peragrata, primo iuri dicundo, quo latrocinandi praecipue licentiam tolleret; tum rei vxoriae studet, ducta in matrimonium Anna Gandalenfi Turcae, vt sunt ad omnem occasionem nocendi vigiles celeresque, dum Hungari hilarissime viuerent, in Bosniam, simul ac in Slauniam excurrerant, praedam abacturi. Vtroque grauius mulctati, maxime ab Ioanne Coruino, Praefecto Illyrici, qui alienum pati imperium, quam ambitu rempublicam perdere, laudabi-

dabilius ducebat. Quantum vero ducibus
abs toties impulso hoste laudis accede-
bat: tantum invidiae Regi conflabatur,
ob Moraviam, Lusatiam, Silesiamque ne-
glectui habitas. Incitabat dolorem Satra-
pae Valachiae, clientis Hungarici, Re-
gis indulgentia, ad Polonos transitus.
Qua rerum acerbitate factum est; ut in
comitio Pesthano graue senatusconsultum, 1505
de Regibus peregrinis non adsciscendis,
vulgaretur. Senferat eo se peti Maxi-
milianus Caesar. Quare ne sibi, neu po-
steris deesset, cum delecto agmine Hun-
gariam introiit, poenas ab iis expeti-
turus, qui negarent icto se teneri foe-
dere, fidemque secum mutarent. Ve-
rum ubi Rex proceresque maiorem in
modum affirmarent, se pacto omnino
mansuros, nec vnquam, quod semel at-
que iterum promissum est, rescissuros,
placatus, sine maleficientia iter in Au-
striam relegit. Subinde Anna vxor Re-
gis, filium praecoci partu enixa, mori-
tur; cuius ille cum desiderium fortiter
ferre non posset, tantum indulsit moe-
rori, ut rempublicam negligeret. Vbi
tandem tristitia aliquantulum mente de-
cesserat, rerum satagere visus est. Nam-
que ne fors infanti otium suum fraudi 1507
esset, adhuc in cunis vagientem Hunga-
riae Bohemiaeque Regem iussit, mox
Albae Pragaque coronandum. Hoc fa-
cto,

cto, quasi officio defunctus videretur, ad ingenium rediit, tranquillitati magis, quam famae ciuibusque seruiens. Hac mirabili Regis indole in occasionem occupandae Hungariae vsuri Turcae, multo animo moliebantur. Non latebant proceres barbarorum consilia; sed mutua aequalitas discordiam augebat: inprimis de milite conducendo, diuersis sententiis censebant; vicit ad vltimum Thomae Cardinalis auctoritas suadentis, vt cruce signandi ad arma vocarentur. Exiguo temporis interuallo tanta plebis multitudo, quae laboris taedio, quae venia delictorum, atque manubiarum spe, sedibus suis excitata ad signa confluxerat; vt Hungari satis instructi esse viderentur ad obtinendum hostem. Huius imperium Georgio Dosae traditur, qui sibi Laurentium quandam collegam sumserat. Hic indigne ferens a Dynastis quibusdam colonos ab militia auocari, auctor Georgio fuit, iniuriam manibus vindicandi. Ab his iniuriis natum est triste illud in Hungaria bellum rusticum, quo multi immerentes, pro noxiis saeuissime concisi sunt; pluri mi vici perusti, et thesauri, quasi iure belli, per vltimum scelus direpti, turba socios simul ad libertatem, simul ad arma vocante. Rex audito Dominos ab seruis indigna supplicia perpeti, ad comprimendum seditiosos cum expeditis agmi-

agminibus, duces properare iubet. Hi primum oratione animos mitigare, *quantas discordia civilis clades importet, docere, arma quod impigre ceperint, laudare se quidem, magis laudaturos, si non utantur, nisi in hostem: servos ingenuis parcere aequum esse.* At cum plebes, ex successu animo sumto, adhortationes feroci obstinatione compressit, primum Ioannes Bornemisza, in agro Pesthano, deinde Hypolitus propter Agriam, tum Franciscus Perényius apud Varadinum, postremo Ioannes de Zápolya, Praefectus Transilvaniae, ad Temesam, stiuae, quam armis assuetiori multitudini ingentem inferunt cladem. Postrema eis vel maxime exitiabilis fuit; quippe qua auctores defectionis capti sunt. Hi pro infando scelere, immanes persolverunt poenas. Dosa, quod ad regni cupiditatem ferri visus est, candenti folio impositus, ignita corona redimebatur; tum omnibus intolerandis patientiae humanae cruciatibus, lacerabatur: ut esset posteris documento vitae, quam gloriosissime degere instituerat, propter scelus, turpi morte finitae; caeteris vero, exemplo tali, metus novarum rerum imponeretur. Vladislaus autem quamquam bellum ignobile finiri gratulabatur: invidiam nihilominus, ob civiles turbas, metuebat. Nec id quidem

dem abs re. Reperti enim sunt, qui non modo amissum Moraviae, Silesiae, Lusatiaeque, culpaе eius tribuerent, verum originem etiam tumultus rustici. Effrenata longius processit audacia. Erant scilicet, qui clam interficiendi Regis crimen non abhorrerent, sed velut ab hoc capite, pulcherrimum quoddam facinus, sacrilego ausu inchoaturi, tela in optime de se meritum principem conicerent. Extremo, quod effugerat periculo excitatus Rex, ut sibi liberisque securitatem acquireret, ad nuptias, Annam inter et Ferdinandum, Ludouicum item ac Mariam conciliandas, intendit, indicto Posonium conuentu; cui praeter Maximilianum, Sigismundus quoque, Rex Poloniae intererat. Et quamquam in Seruia, dolo Balibegi, qui Ioannem de Zápolya, insidiis circumuenerat, clades accepta est: Rex tamen nequicquam improuiso casu territus, ad confirmandam penitus societatem affinitatemque Vindobonam concessit, vbi Ferdinando, si Ludouicus, cui spes imperii inter Germanos facta erat, improlis decederet, ius datum fuit regnandi in Hungaria. Postquam ita Vladislaus arctissimis amicitiae vinculis Habsburgicae se iunxerat genti, quasi extremam manum operibus humanis impositurus, pacis, prae belli studio, apud

apud posteritatem inclarescere cupidus, cum Selimo quoque, Turcarum imperatore, de induciis pacisci instituit. Haec tamen agentem maligna febris, morbus-¹⁵¹⁶que articularius opprimunt. Moriturus filium decennem Thomae Cardinalis, Io. Bornemiszae, et aliorum curae, omnibus doctrinis, quibus principum aetas impertiri debet, erudiendum de meliori commendauit. Conditus Albae Regum monumento. *

LVDOVICVS II. vixdum libertatem, nedum dominationem modice laturus,¹⁵¹⁶ translatus in se graue discordiis regimen accepit. Publicum aerarium expensis, priuatorum exhaustum erat: disciplina militaris, desidia exoleuit: procerum aemulationes factionum augebant studia. Ioannes cumprimis de Zápolya, victoria rustica elatus, plurima miscere coepit, et ad spem regni impelli. Huic tamen, vt summa ambitione prorex esse cupe-
ret, in dignitate antepositus est Stephanus Báthorius, cuius ingenium vt ciuilibus, non minus bellicis artibus, ab-
X 5 unde ¹⁵¹⁸

* BONFINIVS dec. v. l. 1-5. LVD. TVBERO in Comment. NIC. ISTVANFFIVS l. 1-6. IO. CVSPINIANVS in Diar. DVBRAVIVS l. 31. 32. Hayecius et Doctiss. AD. FRANC. KOLLAR in Auct. Dipl.

unde sufficiebat. Inter has, quae domi fiebant, contentiones, cupido tamen belli Turcici animum incefferat, tanto magis culpanda, quod et utroque conuentu, Tolnensi videlicet ac Báchienfi, res desidiose agebatur; et Sigismundus, Rex Poloniae, cuius sententia rogabatur, pacem suadebat; barbarus super haec induciarum prorogationem, legati opera postulabat, quem Hungari incertum spei, diuitius iusto detinuerunt. Solymannus, filius Selimi, iuuenis 1520 immensae cupiditatis, Ludouico dies nuptiales agente, (ducebat ipse Mariam, collocabat sororem Ferdinando) retentionem assensionis de induciis, pro denunciatione belli, moramque legati, pro custodia interpretatus, copias Belgrado admouet, quod desidia Hungarorum, Bachiam ad imperium Regis, ut oppido subueniretur, tergiuersanter conuenientium, perniciosi rei publicae malo amissum est. Nihilo diligentius, hac calamitate accepta, armis se nostri instruebant. In summo periculo conuiuiales plerique agebant ludos, et intra chorearum sonos, strepitum armorum, quae partem Hungariae concutiebant, non videbantur exaudire. Ad haec mala exaugenda accesserat aperta domi seditio. Impulsore 1524 namque Stephano Werbőczio, viro ad flectendos animos ciuium acuto, a Pestho

ſtho Hatvanum translata ſunt comitia,
ſpecie quidem de republica conſulendi,
re autem vera, vt plerique tradidere, ſtu-
diis Ioannis de Zápolya inſeruiendi. At-
que exauctoratus omnino fuit Báthorius,
Palatinus, Scepuſio, ob aemulationem
dignitatis aduerſus. Sic Hungaria in du-
as partes ſciſſa, in ſua viſcera armabatur.
Etli iam in tam ancipiti rerum in Hun-
garia ſtatu, Turco non erat difficile ar-
morum progreſſiones facere : ea nihilo-
ſecius felicitate adiutus eſt Tomorius,
dux legionum, vt Ferhatem, praetorem
Turcicum, cum exercitu XV propemo-
dum M. interficeret. Signa militaria XL.
Ludouico tranſmiſſa ſunt. Pari fortuna 1525
uſus eſt Frangepanus in hoſtes, dum
Iaiczam occupatum iuerant. Irritauit magis
quam fregit Solymannum rerum huius-
cemodi progreſſus; quippe qui exiſtima-
bat ex ducibus ſuis, nonnullis curam,
aliis fortunam abſuiſſe. Statuit itaque
ipſe decernere. Ea mente, cum maxi-
mis copiis, Pannoniam petebat. Tomo- 1526
rius ſibi copiisque, quibus tum praeerat,
parum fidens, ad Regem Viſſegradi adiit,
docens, ultimum prae foribus eſſe excidium,
ni quantum ſatis eſſet militis, in tempore
cogeretur : cuncta eſſe hoſtilia : aduerſarium
acrem ac bellicoſum magnos ferre ſpiritus,
rem contra Hungaricam, vix vnquam ſegnio-
rem fuiſſe, imbecillioſioremque. Hoc audito
Re-

Regem metus de summa rerum cepit. Patres conscriptos, de ratione belli, in consilium adhibet. Bohemos in fauorem Hungariae sollicitat: auxilia a Germanis flagitat, fidem societatis implorans. Fiebant tamen cuncta iusto et serius, et cunctantius. Ex quo accidit, ut hostes ante Petrouaradino potirentur, et hoc praesidio firmato, Drauum traicerent, quam nostri copias contraherent. Ludouicus comperto hostis transitu, Hungaros periculi admonet; et cum se Ducem postulari videret, assentit se ducturum omnino copias, modo sequi perseuerarent. Succlamantibus cunctis, se cupide parituros (tantum animorum Regum conspectus, et praesentia subministrat) Petro Tomoraeo, Archiepiscopo Colocensi, et Georgio de Zápolya, summis copiarum ducibus designatis, antequam peregrina auxilia aduenerant, protectionem indicit. Ventum est a Báchia altero die ad Mohácsium oppidum, ubi, quod esset locus opperiundo hosti opportunus, castra muniuntur. Superuenit barbarus, cuius agmina late patentes campos compleuerant, fremitusque tot millium (CCC. fuisse proditum est memoriae) etiam procul consistentium aures impleuerat. Monebat Ludouicum tanta aduersariorum multitudo, respectu paucitatis gentis suae: namque huius partem

partem non habebat decimam militum. Igitur dubius animi, consilium adhibet, *quid optimum factu esset*, exquirens. Ioannes de Zápolya potentissimus inter duces, et artium belli peritissimus, absens per litteras suadebat; *sua peregrinorumque subsidia expectanda esse*. Prouidentiores Scepusio adsentiebant: Rex ipse haud dubie in eo consilio positam victoriam declarabat. At reliquorum tantum erat taedium expectationis proelii; vt vix contineri potuerint, quin iniussu quoque imperatoris, cursu ad hostem contenderent. Ea alacritas nostros ad maximam suam perniciem incesserat. Alieno abreptus malo Rex, vallo exire copias iubet: aciem disponit: signum pugnae tuba dari iussit. Dextrum cornu Battyánus, praetor Croatiae, sinistrum Petrus Perénus tuebatur. Ipsum Regem, quo necessitas ferret dimicaturum, praeter turmam assuetam corporis custodiae, promptissimi quique, cum longo praesulum ordine circumstabant. Armatis praesentia Regis maiores solito spiritus largiebatur. Dum spe callerent, vtendum existimans Tomoraeus legiones in medium pugnae discrimen immisit. Primo concursu obtruncatis, qui promptius resistebant, magna pars hostium propulsa est. Quoties enim cohors quaeque procurrebat, magnus aduersariorum
nume-

numerus cadebat. Iam vndique coeperant fugere barbari, donec victores, praedae peraeque, ac pugnae ante fuerant, auidos ad spoliationem interfectorum deduxere. His dum plurimi inhiant, primo dextrum cornu vi tormentorum, ad quae peruenerat, tum impetu facto, vniuersa Hungarorum acies inclinatur, et victoria, iam ouantibus eripitur. Tum vero non fuga, sed strages fit nostrorum. Flos certe gentis Hungaricae, eo proelio, conciderat. Rex, ne viuus in hostis veniret potestatem, rebus desperatis, equum in fugam verterat: sed quum hic longiori cursu grauatius esset, in obiectam paludi ripam eluctaturus, motu corporis supino, cum sessore in coenum praeceps recidit. Corpus Regis paludemersum; indicio postea Cetricii repertum est, ac Regum sepulchro illatum. Solymanus inter haec orbam defensoribus Pannoniam impune peruastabat, Buda igni deleta. Numero ad CCM. hominum ea clade vel caesa, vel in captiuitatem abducta memorantur. Adeo perniciosum est, in rebus addictis, sibi nimium praesidere; nec tempore pacis de bello cogitare! *

IO-

* LVD. TVBERO I. II. CASP. HELTAI
Chron. Hung. STEPH. BRODERICVS

IOANNES DE ZÁPOLYA, audito 1526

Ludouicum ad internecionem caesum, cum XLM. quae secum trahebat, apud Szegedinum constitit; plerique de industria tardasse profectionem tradidere. Dum, ab hac velut specula prospiciens, rempublicam prostratam videt, (Solymanus ad sedandam Asiaticam seditionem redierat) Reginam, quae aegre Posonium delata, a periculo se eripuerat, de eligendo per comitia Rege, dolore, cura, et humanitate plenissimis admonet litteris. Maria, quam non latebat, quanta cupido regni, tam specioso subesset officio, non renuit quidem penitus postulationem, ne consuetudini maiorum contraiuisse videretur: nec tamen Pesthum, sed Comaromium Proregem, qui secum erat, conuentum edicere iubet. Machinationibus suis, eo modo anteuersum iri praeuidens Zápolyius, palam comitiis intercedit, declamans, *morem induci nouum, quando maiores apud Pesthum, velut in campo Martio, Regem electuri conuenire soliti fuerint. Interim cum minus, quam vellet, Reginam ea contentione moueri animaduerneret, factionibus sibi vtendum ratus, Petrum* Peré-

in descr. clad. Mohács ISTVANFFIUS 1.
6-8. MS. Thurnschwambii, et Stransky
Resp. Bojem.

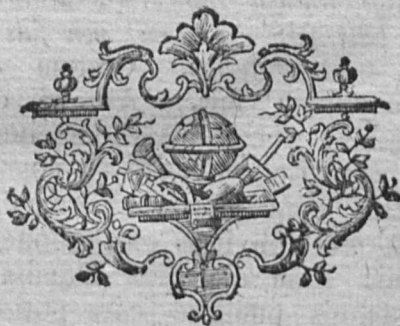
Perényium, penes quem tum summa coronae fuit custodia, Emericum Cibacum, virum non minus in rebus excogitandis, quam gerendis promptum, alios, iam veteri consuetudine, iam beneficiis deuincit, adiutore moliminum suorum vsus Stephano Werböczio, homine docto magis, ac disertio, quam prudente, et in conciliandis amicitiarum studiis, quam in pace publica retinenda meliore. Mox Tokaini congressio haberi coepta, in qua per tumultum Rex iubetur. Arripuit cupide, quam praestabat dignitatem Ioannes, et sine cunctatione Albam profectus, a Paulo Vardano, Archiepiscopo Strigonienſi, nuper a se creato, sacra redimitur corona. At pars Hungarorum altera, in comitiis Posoniensibus, cum Prorege Stephano Báthorio, Ferdinandum Austriacum, ex pacto, sollempni ritu Regem declarant. Hic de voluntate Hungarorum in se certior factus, *vindicem se, libertatis causa calamitate adsectorum professus est; nec passurum, ut quemquam in partes suas transſiſſe poeniteret: bona, societatis suae ergo, amissa, aut restitutum iri, certe copiose repensum.* Quae beneuolentiae testificatio, multorum voluntatem ab Ioanne alienauit; in his Perényi, qui coronam iusto reddidit principi. Zapolyius his rebus grauiter offensus, donec Ferdi-

nan-

nandus in Bohemis, regni suscipiendi gratia versatur, non Hungariae laboribus, sed assiduis bellorum inter ciues odiis consulturus, in conuentu Dobroensi, decretum de peregrino Rege haud admittendo vulgat: Slauoniorum, Croatarum, Dalmatarumque studia sibi deuincit: et ab remotis Gallis auxilia flagitat. Sigismundus, Rex Polonorum, videns non iam tacitis animis, sed aperte tantam iram inuicem concepisse Hungaros, *concordiae admonet, simul ac perniciiei, ex mutuis contentionibus oriturae: quippe memores esse debere, alienam se victoriam, ciuili discordia, non suam instruere: Imperatorem certe Turcarum, dissidentibus Hungaris, arbitrum pacis ac belli fore, et eos non suis, sed ipsorum armis victurum.* Gratum vtrique parti consilium fuit. Absque compendinatione congressus Olomucium indicitur, quo Regum legati ad componendam litem conuenirent. Verum salubris destinationem ob iuris contentionem (Zapolyianis enim dignitatis Domini sui, quam salutis publicae cura potior esse videbatur) optato caruit euentu. Qua ex re Ferdinandus bellum, iam non per dissimulationem, sed aperta professione parare coepit, et exercitum vndique contrahere. Tum illatus Huugariae, postquam sacramentum Posonii dixit, multis locis

cis velitationes facit, vbique victor, complures recipit ciuitates, quae defecerant, hostemque in Transiluaniam reiecit. Hoc facto Budae habita sunt comitia, in quibus redintegrata in Ioannem inuidia, patres conscripti diem certum factionis praefituerunt, *quam ante in gratiam nisi reddissent, igni et aqua se illos interdicturos denunciarunt.* His ita constitutis, Albam processum est, vbi Ferdinandus corona publice redimitus, Ioannes vero hostis reipublicae iudicatus est. *

LI.

* IO. ZERMEGH Comment. l. 1. CASP. VR-
SIN. VELIVS de bell. Pann. l. 1. IST.
VANFFIVS l. 9. et Gregorius Rattkay in
Memor. Regum et Bonor. Regn. Dalm.
Croat. et Sclauoniae Lib. 3.

LIBER III.

DE

REGIBVS AVSTRIACIS.

FERDINANDVS I. dum Albae coro-¹⁵²⁷
 nationis gratia sese tenet, nuncium
 accipit, Ioannis de Zápolya exercitum,
 duce Francisco Bodo, ad recipiendum
 Budam praemissum, prope Agriam in-
 terfectum. Hoc facto spes noua afful-
 serat, hostem calamitate infractum, spon-
 te arma positurum; saltem socios aba-
 lienatum iri, maxime, quod denuo lex
 obliuionis, ne quis anteaclarum rerum
 postularetur, perlata est. At Ioannes¹⁵²⁸
 quidem adeo tenax erat dignitatis re-
 giae, vt nisi perpetuo imperio, con-
 quiescere non posse videretur: sicut re-
 apse, quum Turcas Bosniae, Dalmatiae-
 que agros vexare, oppida passim expu-
 gnare, et eo modo vires Ferdinandi
 spargi intellexit, nouis supplementis au-
 cto milite, superiorem incurSAT Hunga-
 riam, ante caeteras vrbes, Cassouiam
 inhians, praesidium et officinam armo-
 rum futuram. Verum hic quoque impe-
 tus refrenatus, postquam acie ita victus
 est; vt in Poloniam, infesta omnia sibi
 cernens, ad salutem confugeret. Eo de-
 latus, cum animaduerneret se domesticis

rebus sic robustum non esse; quo imperii maiestatem, quam sibi deberi existimabat, tueri posset, cum Germaniae
 1529 Principes, tum Solymannum conciliare, adiungereque satagebat. Atque ad hunc quidem missus est Hieronymus Lascius, vir acer, nec infacundus, qui immodicam linguam agitando irritandoque, Ibrahimum purpuratum in eam impulerat sententiam, qua Ioanni Turcica promissa sunt subsidia. Hic spe rerum maximarum ab consternatione erectus, ciuilem transitionem futuram existimans, ex Polonia erumpit, apud Cassouiam resistentes in fugam agit, ac multis, ea felicitate, in societatem pellectis, Solymanno, haud procul Mohácsio, fit obuiam, a quo humaniter acceptus, Budam eius ope recipit, arcem proditione; Vislegradum dein, Strigonium, Iaurinum, Ouarinumque per deditionem. Vt haec praeter omnem euenerint expectationem: nihil tamen inopinatum nec insperatum ita accidit, quam ubi Vindobonam arcta cingeret obsidione, et omni genere tormentorum adfligeret. * Nec tamen astu vel tanta vi poterat capi, hoste rebus infectis Budam reuerso. Quam noxam quoquo modo vlturus, Ioannem de nouo Regem publicae iubet,

* Vid. *Paul. Peselei* oppugn. Vindob.

bet, ac praesidio ad custodiam eius relicto, cum praeda LXM. hominum Constantinopolim remeat. Non vlli, quam Ferdinando gratior, vel commodior haec fuit reditio. Vix enim pedem Hungaria extulerat: iam Ouarinum, Tyrnauiam, Trentsinium, aliaque oppida, duce Hardeccio recuperabat. Ioannes nihilo minus pro Rege se gerens Gritum, 1530 hominem peregrinum, eumque humili loco natum, freudentibus ad rei indignitatem multis, Gubernatorem, et Io. Bánsum Palatinum regni dicit; et, quod iure non posset, manu imperium sibi adferere molitur. Deuocat rursus, Austriaca veritus arma, barbaros ad auxilium. Solymannus alieno periculo suas aucturus opes, cum legionibus, quarum ingentem numerum ductabat, in tempore adfuit. Iter via Australis Pannoniae, quod rerum abundantior, quam Danubialis erat, faciens, cohortes cum praefecto, ad Ginzinum oppidum praemittit, ac primo verbis blandioribus ad portas apperendas ciues pellicere iubet; si in pertinacia persistent, rem gerere, seras claustraque effringere. Horum dum nec oratio, nec arma quicquam proficerent, Solymannus castris ante ipsa moenia positus, paruam urbem, paruumque praesidium, maximis copiis oppugnat. Nec tamen ad varios conatus hostium aut vis

Y 3. vlla,

vlla, aut ars deerat. Virtus, et artis
 militaris scientia Nicolai imprimis Iurifi-
 tii, praefecti, excelluit. Nam dum hic,
 et palam, et clam coeptis obuiam ibat,
 barbarum pudor ab incepto auertit, vt
 relictâ oblidione, Graecio copias admo-
 ueret. Hinc vis Tartarorum ingens Au-
 striam, infesta populatione percursat, qui
 tamen in angustis montium, graues
 praeda, fere ad internecionem delentur.
 Ea clade, et Caroli Augusti ad Vin-
 dobonam castra metantis timore percul-
 sus Turca, vasis conclamatis, qua ve-
 nerat, Byzantium rediit, populator ma-
 gis imbellis turbae (ad XXXM. in ca-
 ptiuitatem abduxisse perhibuerunt) quam
 1534 victor armatae paucitatis. Haec sequen-
 ta hiems quietior, bello pacem ingessit,
 qua deitens Gritus, homo prauae men-
 tis, turbas in Transilvania ciebat, di-
 gnus, qui, vt accidit, capitis lueret poe-
 nam, thesauris, quos habebat maximos, di-
 reptis. Seu iam ob hoc, seu quod Ioannes,
 nili spe rerum maximarum, placari non
 potuit, diuturna quiete Hungaris vti non
 1535 permittebatur. Hic enim rupto, quod
 initum erat, foedere, opera ducum,
 per insidias Cassouiam interceptit. Inter
 tam mobilia ingenia haud securior, quam
 debebat Velius, legatus Ferdinandi,
 fusis tumultuario proelio hostibus, a-
 midum Cassouiae, Tokaini occupatione
 farsit,

sarfit, plura additurus, ni induciae re-
 dintegratae fuissent, comitio Posoniensi
 firmatae. Intercefferant quidem post id
 temporis, Regem inter et Turcas non- 1537
 nullae in Slauonia simultates; quae ta-
 men haud impediuerunt, quin aegris re-
 bus discordia intestina remedium adfer-
 retur, paxque ea lege confieret: *ut*
Turcus inimicitiis abstineret; Ioannes, bona
Ferdinandi venia, dum superaret; Transilua-
niam, partemque Hungariae; cum nomine
Regis teneret: eo satis facto, cuncta, prae-
ter haeredia, in Ferdinandi venirent potesta-
tem. Videbantur hoc modo finita belli
 ciuilis mala, cum Transilvani nuptiis
 (Isabellam, Regis Poloniae filiam du-
 cebat) et animo per diuersa inquiete
 aucta fuissent. Certe tum illis tempori- 1540
 bus in Hungaria, aut belli praeparatio,
 aut infida pax erat. Id salutis fuisse vi-
 debatur vniuersis, quod Ioannes, dum
 Stephanum Mailathum, rerum Ferdinan-
 di in Transilvania satagentem opprimere
 studet, paullo post, ac nuncium de filio
 sibi nato, qui Ioannes Sigismundus com-
 pellatus est, accepit, e viuis excefferat.
 At enimvero tunc Pannonia maximis
 concussa est motibus, cum proximam
 se ad quietem arbitrabatur. Tutores
 namque infanti a patre moriente consti-
 tuti, quorum principes Georgius Mar-
 tinu-

tinusius, Episcopus Varadiensis, Petrus
 Petrouichius, et Valentinus Törökus
 erant, suamne magis, an pupilli rem
 promoturi, Turcum missa legatione o-
 rant atque obsecrant, viduam defende-
 ret, ac puero paternum seruaret impe-
 rium, stabiliretque. Subsidio freti, post-
 quam patri Albae parentatum est, filium,
 in Transilvania, Regem decernunt. Sa-
 ne pestifero Hungariae id factum est e-
 uentu. Vnde erant tum statim, qui et
 temerarium inceptum indignarentur, et
 forti ciuium illacrymarent. Iuste profe-
 cto. Namque id erat initium non cala-
 mitatis solum, sed et diutinae Hunga-
 1541 rorum seruitutis. Solymanus enim,
 postquam Rogendorffium, regii exercitus
 ducem, ab oppugnatione Budae, non
 sine clade reiecisset, prope ad moenia
 cum exercitu consedit. Legatos ex ca-
 stris ad Isabellam Reginam, officium te-
 staturos mittit, eamque blando sermo-
 ne appellat, quo infantem, cuius mira-
 teneretur cupiditate, sibi tantisper vi-
 sendum permetteret. Eo minus preces
 eius aliqua vel excusatione, vel ob-
 stinatione deprimi poterant: quod et
 benignum se cunctis praebebat, et peri-
 culum erat; ne, si petenti repulsa dare-
 tur, humanitatem ferocia mutaret. In
 tabernaculum itaque perfertur, longo
 proce-

procerum ordine comitante; qui in castris abundantissimo epulo, sermone in longum ducto, iusto diutius detinentur. Inter haec, quibus negotium datum erat simulatione visendae vrbis, armati ad portas subeunt, et velut in splendidis aedificiis stupentes, loca munitiora occupant, praeconemque suum palam praedicare iubent: *Ciues arma ponerent, et, si se, fortunasque suas saluas esse vellent, domibus quisque suis sese tenerent.* Ita Buda inter epulas, blanda colloquia, cunctationemque petentium fidem, simulata capta est amicitia, quam Imperator ingressus praesidio firmat, causam interserens: *se urbem, partemque inferioris Hungariae, dum infans adolesceret contra hostes tuiturum: de caetero Reginam prudenter facturam, si interim Lip-pam habitatum concederet, essetque Hungaria Tibiscana, Transilvaniaque contenta.* Sic Isabella, dum iusto Regi inuidet, tyranno vel ingratiis imperium permittit. Grauius quidem Ferdinandus ex hac acerbitate, et commutatione rerum dolebat: tamen quod accisas bello vires habuit: de foedere barbarum, per legatos conuenerat. Hoc et principatum Hungariae, et tributum ab Austria, vesana temeritate, sibi deposcente, Rex sicut ad componenda ciuilia, et belli rationes ineundas, conuentum Nouisolum indicit: 1542

- sic a Bohemis Morauisque valida impe-
 trat auxilia. Numero ad LXXXM. con-
 tra communem hostem sub signa conflu-
 xisse ferunt. Nec tamen tantis copiis
 multum effectum est, si Nicolai Zrinyi,
 et Francisci Nyárii, tumultuaria duo
 1543 proelia, demseris. Solymannus quippe
 Hungariae infusus complura oppida ce-
 pit, in his Sziklosum, Quinque Eccle-
 tias, Albam Regiam, Strigonium, Ta-
 tam, Neogradum et Hatvanum. Fessus
 1544 nihilofecius belli calamitatibus adeo, vt
 in concedendis XX. annorum induciis fa-
 cilem se praeberet, munus honorarium
 1546 pactus. In hac tranquillitate rerum id po-
 tissimum, qua partim, qua publice in co-
 mitiis egit Ferdinandus, vt Isabella sibi
 conciliata, superioris Hungariae potiretur,
 1549 pacemque ciuibus redderet. Nec omnino
 euentus salubria destituit consilia. Nam
 postquam Sitna, Leva, Csabragum, et
 Muranum arces, velut asyla impune quo
 suis populantium opera ducis Salmenfis
 expugnata, et partim diruta fuissent;
 in Transilvania Georgius Monachus, et
 1551 Io. Castaldus eo sententiae Reginam ad-
 duxere, vt traditis insignibus, regnum
 a filio ad Ferdinandum transferret. Hoc
 vt cognouit Solymannus, magnopere
 stomachari, et ni, quae se imprudente
 imita sunt, rescinderetur, ignes et en-
 ses

ses minari, coniecto in vincula publica, qui apud se erat, Ferdinandi legato. At initio quidem parum vel minae, vel vires barbari, ad mutanda consilia valuerant: contra illae animos exasperauerunt; hae ad Temesiam accisae (Praefectus Budensis Transiluaniam occupatum ibat) spem rerum secundarum fecerunt. Atque venerat utique prospero euentu, cum parte Hungariae, Transilvania in potestatem Ferdinandi, posteaquam Georgius Cardinalis (haec dignitas ei interea accefferat) perduellionis suspectus, e medio fuisset sublatus. Praefectus regioni Andreas Báthorius, dato collega Io. Castaldo. Hucdum prospera omnia: 1552 postea fortuna in peius vertit. Isabella vultum trahebat: Sigismundus in partes perducere haud poterat: Turca ferociens castra ponebat in campo. Cum hoc ventum est ad manus apud Szegedinum. Si quando, tunc certe aduersa fortuna; cum nostrorum plus minus VM. desiderata fuerint. Traxerat infelix pugna in deditionem Temesvárum (nisi proditionem Lossonezii, contra fidem datam a Turcis postea occisi, dixeris) Lippam, Csanadinum, Salmosiam, Salgona, Szetsinium, Dregelum, atque Gyarmathum. Agria frustra tentata est, Stephani Dobó virtute defensa, qui ob eam rem prae-

- praefectura Transilvaniae donatus est :
 1554 ob paria in patriam facinora Thomas
 quoque Nádasdius, vel contra suam vo-
 luntatem Prorex declaratus. Vtrumque
 magno Hungariae acciderat commodo
 propter ea, quae dein euenerunt. Con-
 cordia enim eo modo inter ciues sta-
 bilita est, qua factum, vt etsi ignauia
 1556 Francisci Bebecii Fülekia, sub induciis,
 a Busbequio cum Turca renouatis, amif-
 fa est : tamen ab Szigetho barbarus,
 postquam pax bello mutata erat, Hunga-
 ro cum Germanis, duce Ferdinando,
 stipendia merente, turpiter repulsus est;
 1558 et vis Turcarum alia, versus Cassouiam
 praedationis ergo effusa; a Telekessio,
 Simoneque Forgácsio cum vita; tum
 manubiis priuata. Id acerbum erat, Ger-
 manos in tanto de republica merendi
 1559 studio, a plerisque vili pensos, quin
 odio habitos prope Vatimiano : cui ta-
 men malo Posonii publicis cautum est
 comitiis. Insequuta est hanc civilem,
 extera quoque cum Turcis pax, con-
 1563 fecta opera Augerii Busbequii, hominis
 omni doctrina exculti. Triennio inter-
 iecto Ferdinandus, ne quid turbarum se
 mortuo in Hungaria oriretur, Maximi-
 lianum filium, Regem dicit, Posonii-
 que, nouo exemplo, corona redimendum cu-
 rat. Atque hoc erat etiam vltimum hu-
 mani

mani operis : siquidem paulo post tem- 1564
pore in morbum incidit, atque Vindo-
bonae diem obiit supremum. *

MAXIMILIANVS, qui in locum pa- 1564
tris defuncti successit, longe quam spe-
rauerat, tumultuosiorē reperit Hunga-
riam. Nicolaus Zrinius, vir belli acer
initio statim censere coepit : ut ne igno-
miniosam cum Turcis pacem colerent (trice-
na enim aureorum millia quotannis sol-
uebantur) indignum esse hostem precio, non
armis submoueri : nondum adeo prostratas vi-
res, quamuis adflictae essent, quin pro per-
ditis amissa aestimentur : Hungaros esse, qui
Turcarum, quorum vel nomen caeteri horre-
rent, potestatem semper contempserint : repu-
tarent secum tempora illa, quibus tantis bar-
barorum opibus, domesticis viribus restiterint.
Erant, apud quos vel sola haec glorio-
sa recordatio, desiderium pristinae lau-
dis

* IO. ZERMEGH in Comment. CASP. VR-
SINVS VELIVS de bell. Pann. ISTVANF-
FIVS l. 9-21. WOLFG. DE BETHLEN
Hist. l. 1, seqq. MELCH. SOITER de bell.
Pann. IO. MART. STELLA in Epist. HE-
ROLDVS in Hist. AVGER. BVSBEQVI-
VS in Epist. legat. Turc. PAVL. IOVIVS
l. 28-40. BELIVS in Appar. Dec. 1. MAT.
MILES in Chron. Trans. et ALPH. DE
VLLOA in vita Ferdin. I.

dis libertatisque augeret.. Quae tamen conditio Regi tanto amarior, quanto senior fuit, reputanti praeteritorum damna temporum. Monebat itaque *in bello infeliciter olim auspicato amplius perseuerandum non esse: contenti sint fortuna praesenti, nec prouocent arma, quae se prope victos contemptosque esse viderent: esse domi grauiora, et forsitan infeliciora bella, in quae reseruare vires oporteat.* Vera dixisse Imperatorem euentus postea condocuit. Ioannes enim Sigismundus capta per infidias Szakmaria (promptissimi audacissimique, nube pulueris, ab redeunte ex Pascuis pecore excitata tecti, portas subiuerant) tantum animi ad maxima quaeque audenda fuit, et spei suis, praedae multitudine, et militis regii paucitate ostensa adiecit, vt antequam vicissent, ouarent. Maximilianus cognita Transilvani temeritate, Lazaro Schuendio negotium dat tumultus opprimendi. Hic cum Andrea Báthorio, Melchiore Balassa, et Gabriele Perényio, acerrima hyeme, Krasznahorkam, Tokalnum, Senderouiam, Erdödum, aliaque oppida hosti eripit, et minutioribus proeliis, ferocientem audacia iuuenem ita perfringit, ac labefactat; vt postquam consilia sua sero damnaret, per Steph. Báthorium pacem petierit; quae in eam conditionem data est: *si posses-*

*possessione oppidorum, quae utrinque occupata erant, cederet, amicitiamque illibatam cederet; quod is, fide data, facturum se recepit. Ut haec ad aures Solymanni peruenere, ad Melitam re male gesta, bilem eo infortunio motam in Hungariam effusus, iniurias clienti suo factas acerbe queritur: pactioni se incio factae reclamatur: et postquam de munere biennium intermissio exprobrasset, totius ferme orientis viribus succinctus, bellum Hungariae infert. Belgradum, quo Transiluanus honoris causa venerat, appulsus, partito exercitu, colonis potissimum nocere pergit. Ad Agriam proficiscenti litterae perferuntur, quibus significabatur: *Mehemetem, Bosniae Satrapam, apud Sziklosum, ab Caspare Alapio, quem Nic. Zrinyius praefectus Szigethi, ad nocendum palatis per agros emiserrat, occisione occisum.* Excanduit ad famam casus sibi amicissimi, copiisque omnibus, ad vindicandam iniuriam properabat. Extemplo apparuit Szigethi excidio, et Zriniano sanguine barbarum necessario parentare decrevisse: corona quippe praesidium cinxerat. Celerime tormenta in suggestibus disponuntur: moenia actutum quatuntur sine cessatione: cuniculis propius ad muros acceditur: impressio in oppidum comparatur. Circumfessi, quae
inge-*

ingenium, arsque bellica sufficere poterat, circumspiciebant. Socordiae litatum nusquam. Crebris, tam nocturnis, quam diurnis eruptionibus, aut aggeri ignem inferebant, aut milites occupatos in opere adoriebantur; et cuniculos morati, moenibus appropinquare prohibebant: intervalla grandibus in fronte lignis effarciebant, quae paribus intermissa spatiis erant. Nihilo secius hostis pluribus simul locis, moenia est adgressus, visa, ut putabat, capiendae arcis opportunitate. Certe ut tum, sic saepe alias, irrito conatu. Credidisses ferociam aduersariorum infractam. Secus acciderat. Barbarus enim igne tectis iniecto, legiones intra munimenta sua expeditas cohortatus, ut aliquando pro tantis laboribus, fructum victoriae perciperent, extremam irruptionem minabatur. Zrinus, tota iam flammis collucente arce, de summa rerum desperans, commilitones ad honeste obeundam mortem grauibz adhortatus verbis, ut in fortunae prioris, honorum, ac virtutis insignibus occumberet, veste pretiosa, triumphanti similis, indutus, vexillum sinistra, dextra gladium tenens, porta erumpit, et magna strage, inter hostium confertissimos cuneos edita, fatali tandem traicitur plumbo. Glorior

fior, haec, prae Solymani, mors erat. Hic enim prae indignatione, quod tot maximarum rerum opportunitate dimissa, tam discedere ab oppugnatione loci irritum, quam morari circa muros exiguae urbis pudebat, ante morbo periit, quam miles armis arcem euerterat. Fama praeterea est, ea oppugnatione hostium ad XXXM. occubuisse. Mehemetes, apud quem tunc summum imperium erat, posteaquam immanem populationem in diripiendis passim colonorum rebus exercuisset, Babocsamque cepisset, quo et exercitum, ex inopia laboreque reficeret; et novum Imperatorem auctoritate stabiliret, in Thraciam excessit. Nec tamen huius decessu omnis ira finita est. Hassanes namque, Temesiae praefectus, concitatore Ioanne II. quae Regi, propter Tibiscum, parebat, Hungariam dirissime exinaniebat. Cum iam in tanta patriae calamitate, quae auerti non poterat, magis omnes publicam, quam priuatam fortunam lugerent: Rex Antonium Verantium, Agriensem praefulem, et Christophorum Tieffenbachium, ad Selymum, de pace mittit, qui barbaro in bellum Cyprium intento, sine graui impendio inducias, in octennium, ea lege impetrant: ut, quod pro se quisque occupauit, teneret: *Transiluanus pace*

pace frueretur. Tali modo reddita tandem Hungariae tranquillitate, Io. Sigismundus, quod infidam barbari videbat societatem, hortatu Regis Poloniae, auunculi, cum Maximiliano paciscitur: ut, dum viueret, praeter Transiluaniam, prouinciam Bihariensem, Szolnokiensẽ, Marmarusiensemque, cum salis fodinis, ex quibus quotannis magna redit pecunia, possideret, seque cum imperatore affinitate coniungeret, ducta in uxorem una ex neptibus: si vero citra opinionem, armis Thraciae, haereditio suo expelleretur, in Silesia, Ducatum Opauiae possideret; quae tamen consilia subinde mors Io. Sigismundi perturbauit. Neque enim ita multo post morbo inopinanter obiit; cui Steph. Báthorius, postea Maximiliano in Polonia antelatus, in prouincia successit iure fiduciario. Amurathes adeo factis pactationibus non intercessit; ut contra inducias, quas pater suus inierat, non tantum ratas haberet, sed Persidis gratia, prorogaret etiam. Maximilianus tandem, constitutione metallifodinarum Hungariae edita, et filio Posonii Rege coronato, dum
 1577 bellum in Polonos apparat, Ratisbonae in comitiis, vita, placidissima morte, excedit. Hoc imperante Georgius Thurius, et Gregorius Karácsföndi, cognomento Niger, factis innotuerunt. Ille
 per

per medios hostes ferro viam sibi aperiens, Mahomedem praefectum Albae, captum ad Regem in castra adduxerat; qua ex re meruit torque donari: hic, quod et incredibili corporis robore polleret; et sanctitatis praetextu, liberationem a Turcica seruitute sponderet multos nouitatis suae affectas nactus est; quem tamen praetor Debrecinensis, quia mortem sibi intentabat, publicae capitis damnauit. *

RVDOLPHVS vt primum regnum 1578
adiit, ne quid damni, ex per plexa temporum ratione, in rempublicam redundaret, fastis Gregorianis Hungaros vti praecipit. Id dum facilius, quam in Germania fieri potuit, effecisset; pacis praebello amantior, oratorem Byzantium misit, Henricum Lichtensteinium docturum: 1584
praefectos suos iniuria a Turcis laceffitos, arma pacis tempore corripuisse. Amurathes tametsi indigne ferebat suos pluribus tumultuariis proeliis, haud exili militum iactura superatos: attamen a fide non recessit; produxit contra inducias in annos
Z 2

* ISTVÁNNFFIUS lib. 22-25. WOLFG. DE BETHLEN Hist. l. 5. PETR. BIZARVS de bell. Pannon. PETRVS DE REVA Cent. 6. Sam. BVDINA in descrip. Hist. Szigeth. part. 3. Script. Hung. IO. LEVN, CLAVIUS Chron. Turc. part. 2.

nos nouem, de Asiae rebus, quam Europae occupatior. Quominus hae, vt conuenerat, durarent, Sinanis purpurati (Vezirium barbaro vocabulo adpellamus) odium in Christianos, et ditescendi cupiditas effecit. Hic enim, qua in rebus agendis calliditate erat, Hassanem, Bosniae Satrapen, inimicitias clam exercere iubet: vt occasio esset belli palam gerendi. Is natura asper, vt sua virtute, sic Imperatoris sui fortuna fidens, nodum in scirpo quaerebat, semel atque iterum Croatiam atque Slauoniam depopulando. In casses tamen, quos aliis parabat, ipse incidit. Thomas enim Erdödus, Illyrici praefectus, cum diuite praeda reuertentem, in transitu fluuii Colapis, a nouissimo agmine adortus, ita turbauit; vt victum cum Mehemete, Sultani consobri-
no, aquis mergeret, militum numero ad XIIIM. deletum. Quo dolore incensus Amurathes, iram pellicum impotentia exacuate, Rudolpho, cuius legatum Crecvicium iuris communis gentium oblitus, necuerat, clarigationem denun-
ciat. Caesare armorum, quod ita fieri oportebat, conditionem acceptante, Sinanes Hungariae illatus, Wesprimium, ac subinde Palotam; opera autem nati sui, Sisciam, exiguo interiecto tempore, in potestatem redigit. Interim Rudolphus

phus apud Comaromium copias contrahabat, quibus Pálffium, Nádasdium, Zrinium, Thurzonemque, viros domi bellicque fortissimos praeficiebat. Ad famam communis periculi ingens vndique confluxerat multitudo; quae tanta flagrabat pugnandi cupiditate, vt, nisi data Albae regalis recuperandae potestate, mitigari haud potuerit. Dum in hac expugnanda cogitationes vniuerforum defixae forent: Hassanes, Budae praefectus, Sinae ad comprimendum in Perlide armorum strepitum, Byzantium redeunte, vrbi obsessae opem ferendam putauit. Consilium erat nostros, proxima luce improvido adgredi; id quod Dompos quidam, religionis Christianae, quam Mahomedanae, nuper susceptae tenacior, idoneorum ad agendum temporum opportunitate prodidit. Nostri dolos edocti, collem castris aduersariorum obiectum, absque strepitu occupant, feliciter futurarum commodo. Oritur ante lucem nebula, mox ventus, elementa pro Christianis, contra improbos pugnatúra. Qua tempestatis clementia, ac post Dei benignissimi, cuius nutu omnia geruntur, praesidium, militis virtute effectum est; vt cum XM. hostili caede nostri triumpharent. Auxit communem hanc laetitiam Füleki, quod secundum a Bu-

da praesidium erat, secunda fortuna deditio; ac non multo post arcium Hainácskö, Somoskö, Devék, Bujak, Hollokö, Szétsény, Kékkö, Drégely, et Palanka. Annus insequens ob interceptum Hardeccii timiditate, et Perlini, 1594 Vrbinatis, vesania Iaurinum, toti Hungariae lugubris fuit. Alter ab hoc 1595 cundior abierat. Eo quippe quemadmodum bina clade (priore XIVM. hostium cecidere) Turcarum exercitus, imperatoribus Carolo Mansfeldio, et Francisco Nádasdio adfectus est: ita Strigonium cum Vissegrado, in regionum peruenit manus. Secuta est Vaciae et Hatuanii (vbi ad VIIM. varii generis hominum occidere) occupatio. Nec minus laetabile perceptu erat, Sigismundum Báthorium, Transilvaniae Principem, relictis Turcis, ad amicitiam Rudolphi accessisse dicentem: *Malle se in societate Christianorum cuncta amittere, quam barbaris imperium salutemque in gratiis referre.* Mirum non erat ad tantam Caesaris felicitatem, maiorem in modum, ira efferbuisset Mahomedem III. Achmetis successorem. Hic enim pro animi sui leuitate, quasi fortunae responsans, iactabat: *se non ante rediturum, quam Vindobonam, Byzantii aemulam deleteret.* Addebant spiritus copiae, quas trahebat, numero ad CCCM. Parum

rum tamen tanta multitudine, tantoque
hiatu promouit. Agria quidem Valonum
perfidia amissa est: verum haud procul
Miskolcio, ad Crestesum, aduersus tantum
exercitum exiguis copiis (vix XXIXM.
numerus compleuerant) ita decertatum
est; vt hostes, initio fugae ab imperato-
re facto, diuersis agminibus, alii Szol-
nokum, Agriam alii, caeteri denique Bu-
dam contenderent. Factum nihilo minus
est immodestia Christianorum, vt res opti-
me coepta, pessime terminaretur. Nam
licet Maximilianus, apud quem summa
imperii erat, moneret, ne sparsi et in-
conditi hostem instarent, neu, donec pe-
nitus acie vicissent, ad praedam dilabe-
rentur: cupido tamen, castra hostium o-
mni opulentia referta, diripiendi, sustine-
ri vltra nequivit. Spreto ducum imperio,
passim ad spolia effundebantur. Tam ef-
frenis auditas hosti iam fracto audaciam
faciebat, animumque proelii redintegran-
di. Incredibile dictu, ex deuicta multi-
tudine, nonnisi ad D. aduersis equis con-
currere, implicare, ac victores perturbare.
Viso rei felici euentu, seruitia his adgre-
gata, lixae super haec, et calones, quic-
quid obuium erat, quo armari possent,
rapiunt, inuaduntque manubiis occupa-
tos. Tum vero derepente fiducia, pa-
uor, laetitiae succedit moeror trepitatio-
que.

que. Fugam faciunt vniuersi, antequam se victos viderent, in tanta consternatione id solum metuentes, quod primum formidare coeperunt. Et quamquam imperator non duces modo, sed milites quoque sibi obuios monebat, atque etiam obsecrabat: *ne timore intempestiuo ignominiam victori exercitui inurerent; neu hostes iam prostratos ferocire permitterent, lixas, non milites esse, quos fugerent*: tamen adeo nihil profecit; vt parum abfuerit, qui Archidux ipse, cum praetorianis, a fugientibus opprimeretur, agmina sua temere subinde cumulantibus. Maximilianus tandem ipse, animo frendens suos insequutus, Cassouiam processit. Id certe admirabile visum est omnibus, quod pannicus quidam terror, hoc loco, primum Turcas, mox Christianos ita occuparit; vt illi aleam certaminis, hi, quae avaras iniecerant manus, praedas aliis permiserint. Occubere vniuersim ea pugna, quam Agriensem Turcae nominant, supra XXXM. XX. vtpote hostium, nostrorum ad XII. Et si vero heic disciplinae militaris neglectu non nihil contumeliae attractum est: tamen id adeo non fregit animos, vt erexerit contra, incenderitque ad tollendum dedecus fugae, ornamento virtutis. Quo factum est, vt Maximilianus consilia Iaurini recuperandi caperet, quae tamen, inopinato

nato Mehemetis ad Strigonium accessu, commutata sunt. Archidux enim timens vrbi, propius copiis omnibus accedendum putauit. Ad vicum Neszmély, Alberti Caesaris obitu memorabilem, castra posita sunt, quae hostis irritus spei oppugnabat. Inter hoc tempus, cupido animum Regis inceserat, Iaurino stratagemate potiundi. Demandatur re etiam vera Adolpho inprimis Schwarzenburgio, et Nicolao Pálffy, clarissimis bello ducebibus, summa tantae rei perficiendae. Hi vt erant ingenio acres, exploratis omnibus, quae mox vsui fore ducebant, cum delecta manu, per summum silentium, densiore nebula conatus adiuuante, Comaromio, propius Iaurinum accedunt. Additi sunt currus onerarii, vt sub specie annonae dolus lateret. Nec vtique fefellere insidiae, Hungaro Turcici sermonis apprime gnaro, commeatum Buda ferri profitente. Interea, dum de porta aperiunda agitur: ingentis magnitudinis tormentum ligneum (petardam vulgus nominans) quod L. B. Vaubeccurtius fabricarat, magno fragore, maiori successu exoneratur; et valuis medium in forum propulsis, occasionem facit militi urbem intrandi. Acre tum illico intra muros incipitur proelium. Barbari etsi repentino metu perculsi, tamen sibi quisque

que pro moribus consulunt: alii moenia defensare; alii obuiam ire, et in media arma ruere. Non alius in alio magis, quam in se spem habere. Nostri quoque auidius alteri alteros sternere, quam semetipsos tegere. Clamor permixtus hortatione, laetitia victorum, gemitu morientium, spesque timore. Diutius tandem Turcae resistere vi Christianorum nequibant: magna pars vulnerati, plurimi, dum fortiter se urbemque defenderent, occisi. Interneccione itaque hostis (plus minus MCCCC. periere) asty occupatur, *quod tum deditum iri iactabat praefectus, ubi Gallus in porta, vice coronidis positus, cantaret.* Post Iaurinum Palota quoque et Vesprimium in potestatem Regis redacta sunt: Budae occupatio im-

1599 bribus praepedita. Mahomedes ubi, quid in Hungaria fieret, ex nunciis accepit, desperata pace, Ibrahimum supremum ducem, intento atque infesto exercitu, in Hungariam praecedere iubet. In huius exercitu, quem inconditum habebat, lixae permixti cum militibus, passim vagari, palantes, agros vastare, villas expugnare, pecoris et hominum praedas certatim, agitare. Atque sola fere hac rapina omnis illa expeditio stetit: nostri interim Turcarum in Danubio classiculam victam diripere: Solymannum, praefectum

ctum Budae, dum animi caussa, extra
 muros processisset, per insidias cepere:
 et nonnullis potiti castris, duce Pálffio,
 Tartaros ad Szecsénium palatos, ex im-
 prouiso adorti fudere. Impediri tamen
 non potuit; quin Canisa, etsi aduersarii 1600
 ab exercitu regio, cui Mercurianus mo-
 derabatur, grauiam passi sunt, subiugare-
 tur, frustra postea a nostris tentata.
 Prosperiore euentu Alba obsidebatur, 1601
 quippe quae intra dies vndecim, in dedi-
 tionem accepta est. Superuenit munien-
 tibus urbem Hassanes, Ibrahimio suffectus,
 qui iracundia ardens continere se non po-
 tuit; quin derepente nostros in castris
 oppugnaret. Pars sinistra, pars dextra
 tentare: cuncti infensi adesse, atque plu-
 ribus simul locis vallum transire. Resti-
 tum est triduo velitationibus magis, quam
 acie: post concursum copiis omnibus.
 Victoria Christianis cessit: Alba nihilo se- 1602
 cius non ita multa post; Valonum mali-
 tia deperdita est; et ubi Rosuurmius,
 apud Pesthum, rem infelicitate gesserat;
 facultas expugnandi Budam adempta. At
 Rosuurmius quidem, maculam nupero
 proelio susceptam breui, Hassane in tran- 1603
 situ fluminis victo, sanguine VII. M. Tur-
 carum eluerat; cuius fortunae augurium
 veluti quoddam fuerat paullo ante, ad
 Sexardiam, duce Kollonicio, contra prae-
 fectum

fectum Budensem, pugna feliciter pugna-
ta; fructus vero non inanis tantum, sed
damnosa quoque Strigonii, a barbaris su-
1604 scepta circumfessio. Dum ita longe late-
que prosperitas Rudolphi fluere incipit:
turbo reipublicae in Transilvania repente
cooritur auctore Stephano Bocskai. Hic
enim cum virtute sua non posset, Tur-
carum ope ad principatum enixus, reli-
gionis libertatisque auitae praetextu, Hun-
gariam superiorem tumultu miscebat, vul-
gum ad arma conciens. Cum res spe-
ciem iniuriae magis, quam honoris ambi-
tionem prae se ferret: multi ad signa con-
ueniebant. Rudem militaris scientiae tur-
bam disiecturus Barbianus, pedites (hai-
dones consuetudine nostra appellamus)
Dampierio, alios Peczio ducibus obuiam
mittit. At illi quidem cum imperatori ter-
ante separatis temporibus iurassent, se in
obsequio mansuros: tamen suspitione re-
ligionis abrogandae, et sui interitus abre-
pti, maluerunt fidem amittere, quam Ger-
manos non perdere. Peczium itaque pri-
mum, nihil hostile metuentem, apud Ado-
rianum adoriuntur, et licet fortiter im-
petus tulerit, ad extremum tamen loco
cedere cogunt: quo facto, ne a Barbia-
no occuparentur, se cum Bocskai con-
iungunt. Hic tali accessione, nec non
Valentini Homonnai, et Blasii Lippai in
par-

partes suas transitu, robustior pariter, ac audentior factus, Barbiano ob paucitatem exercitus, copiam sui facere non auso, Cassouiam, multaque alia oppida capit. Haec vbi Rudolphus cognouit, super id, armatam multitudinem reuocari, aut impelli ad abolendam Bocskainam seditionem haud facile posse: Bastam cum delecto agmine ad arcendum progressibus hostem, celerare iubet. Is non ultra, ac opus erat, moratus, in itinere apud vicum Osgyán, cateruam insuetam armorum disiecit, capto duce Blasio Némethio: mox Bocskai- 1605
ium, propter Edelinum acie superat: tum Cassouiam operibus claudit; quam tamen seditione militis, rerum omnium inopia laborantis (prope Fülekinum XXIX. currus pecuniam et pannum vehentes, ab ipso praesidio direpti sunt) deferere cogebatur. Hoc Morauiam versus Austriamque castra referente, Bocskaiani omnem prope citeriorem Hungariam peruagati sunt. Franciscus Rédeius Ciuitates Montanas praeoccupauerat; tum opera Somogyiorum, insulam Csallókéziam: Gregorius Némethius vltiorem Hungariam, finesque Austriae atque Styriae, Denghelegius vero, cum Turcis, Morauiam populabat. Dum haec auspiciis Bocskai geruntur: Mehemetes, expugnato Strigonio, Transiluanum ad se Pesthum arcessit. Quo
vbi

vbi magno cum comitatu venisset, corona aurea donatur, iussus confidere: *Achmetem ei suis copiis, suoque exercitu regnum conciliaturum, defensurumque.* At hic quidem, gratiis pro hac in se propitia Turcarum voluntate actis, se coronam in testem amicitiae quidem, haud vero in signum regiae dignitatis, Rudolpho viuo, accipere; quam Georgio Szécio, vni ex ducibus suis, morem patrium asseruandi ab amicis coronae praetexens tradidit. Ac videtur omnino Bocskaius tam effusa liberalitate offensus magis, quam infidae
 1606 barbarorum societati adstrictus. Exiguo enim interiecto tempore, opera Stephani Illyesházii, facto initio in conuentu Carponano, Vindobonae Rudolpho ita conciliatus est, *vt Transiluaniam, Hungariamque ultratibiscanam, cum Szakmária et Tokaino oppidis teneret: libertas religioque Hungaris sancta atque illibata essent: res antea in obliuione iacerent, alia, quae ab Nicolao Istvánffio prolixius exposita legeris.* Nouissima haec erant Bocskai. Eodem enim anno, quo haec, et cum Turcis induciae in XX. annos conuenerant, obiit Calfoviae aqua intercute; vt non abfuerit suspicio, quin veneficio Michaelis Katai animam efflarit. Post haec Rudolphus ipse, vt aetate grauius, sic quietis, ac negotii perturbati patientior, voluntate
 Hun-

Hungarorum, quod esset improlis, in fratrem sibi germanum summam imperii transtulit, Pragae post quinquennium ex hydrope mortuus. *

MATTHIAS II. corona post annos 1608 octo et quinquaginta; cum laetitia vniuersorum domum reducta, publice inauguratus, vt Stephanum Illyesházium, fide in patriam excellentem, consiliorum omnium consortem haberet, et priscum honoris gradum, Hungaris tandem (XLVI. annorum tempus intercefferat) redderet, Proregem, Palatinum nostri appellant, iubet, et hoc; opinione citius; rebus huma-

* ISTVÁNFFIUS l. 25-34. WOLF. BETHLEN. l. 6. PETR. DE RÉVA Cent. 6. GEORG. ZAVODSZKI in Diar. CASP. ENS Rer. Hung. l. 7. seq. PACIFICATIO VIENNEN. an. 1606. §. 8. seqq. et IO. BOCATIVS Comment. Epist. Atque de Bocatio quidem, praeter ea, quae Cel. *Belius* Appar. Dec. 1. Monum. 7. hanc in rem commentatus est, notes, velim, eum Wetschauia Lusatae oriundum fuisse, et extra libros V. Hungarid. Siracidem quoque, et Cordificium carmine elegiaco scripsisse; obiisse vero Hunnobrodæ prid. Kal. Nou. an. MDCXXI. In libellum memorialem B. Veinhardi Sculteti, se manu sua Regium Historicum, Bibliothecarium, et Consularem Cassouiensem inscripserat. Haec rei litterariae gratia.

humanis exempto, Georgium Thurzonem, virum, si qua re, pacis certe consilio illustrem. Inter haec pedites Hungari, Haydones vocari praediximus, pacem Vindobonensem violari questi, ut haberent, quo licentiae duce vterentur, Valentinum Homannaium regem deponunt. At hi quidem, ut primum arma contra se ferri viderant, ad obsequium redieret. Tranquillatis eo modo Hungariae rebus, apud Transiluanos, de principatu acris erat contentio. Gabriel tandem Bethlenius per graua impedimenta, ad summos eluctatus est honores. Matthias pacandae Hungariae, quam ferendis discordiis intentior, factum dissimulabat magis, ac probabat. Certe enim omnium maximum huius operum fuit, haud minor tranquillitatis, quam regni tutela. Palam id est, vel ex sanctionibus legum, quae eo imperante latae sunt. Si quando, nae tum valida ac temperata, et belli et pacis artibus, erat Hungaria. Huius saluti in longitudinem prospecturus, quum nulla spes ex se nascendi haeredis superesset, Ferdinandum Archiducem, filium Caroli, Ferdinandi I. ex Anna Hungarica nepotem, Regem nominauit, et, ut se viuo, solemnem caerimonia fieret, efficiendum putauit. Post neque ita multo,

to, quod reliquum rerum humanarum erat, naturae debitum reddidit. *

FERDINANDVS II. oppido inquietum habuit imperium. ¹⁶¹⁹ Praeter enim quam quod vniversa propemodum Germania civili ardebat bello: Gabriel Bethlen nuper lenitus magis, quam placatus, nouos ciebat tumultus: hominem quippe, vt erat immodicus gloriae: et semper inquietus, libido maxima regni potiundi inuaserat. Atque secutum omnino est, seu hac, seu alia quacunque de causa bellum, quod ita varia fortuna gestum est, vt saepius Ferdinandi gereretur aduersa. Superatis Transilvaniae alpibus, Georgium Homonnaium, quem vnum maxime ode- rat, leui concursu deuictum, in Poloniam profugere compellit: Cassouiam in suam redigit potestatem; atque senatu in ea vrbe coacto; *omnes vt communis libertatis causa arma capiant*: hortatur. Speciosa oratione cum multos ad suam voluntatem per-

* Vid. CORPVS IVRIS PATRII ad an. 1608. seqq. PETR. REVAY Cent. 7. Com. KHEVENHÜLLERI Annal. Ferdinan. Tom. 7. BOHVSL. BALBINI Epit. Rer. Boh. l. 5. c. 16. CASP. BOITHINI res gest. Gab. Bethlen. l. 1. Appar. Belii Dec. 1. Monum. 8. Zauodszky, et GREG. PETHÖ Chron. Hung.

pertraxisset, instituto duplici exercitu, Francisco Rédeio, et Georgio Szétsy ductoribus, ex Superiore, in Hungariam Inferiorem turmas infundebat, dato negotio; *ut in omnes partes equitatus quam latissime peruagaretur: nauaturum se operam, ne longius optato a primo agmine, cum legionibus absit.* Incredibile dictu, quam celeriter praemissi cunctam prope citeriorem Hungariam peruaferint. Milites enim ad regni tutamen excubantes, omnibus rebus subito perterriti, neque arma capiendi, nedum auxilia arcessendi spatio dato perturbabantur, consilii impotes. Bethlenius cognito se suorum fortunae confidere posse, Georgio Rákóczio, quo semper ex voluntate utebatur, Cassouiae praefecto, leuiter armatam secum trahens multitudinem consequitur; et postquam cohortes, quas Buchaimius Lobeliusque ad defendendum ab hoste Posonium ducebant, in fugam egisset, urbis cum arce, immo, quod admirabile visum omnibus, coronae quoque potitur. Tum traiecto flumine, in vltiorem Hungariam signa transducebantur, velite Morauiae, Austriaeque citerioris fines, vagis excursionibus vastante. Consilium erat hosti Vindobonam oppugnare: sed hanc quidem ab hac sollicitudine, duo, qui accidere, casus liberauerunt. Namque uti ad Hain-

bur

burgum Buquoius, Dampieriusque, duces Ferdinandi, magnum Hungarorum agmen profligarunt: ita Homonnaius Polonorum opibus adiutus, cum Rákóczi apud Cassouiam concertans victor fuit. Haec vbi litteris nunciisque Bethlenius comperit, conuersis signis, a Sopronio capto, retro Posonium rediit. Atque heic 1620 demum, vt Rédeiū laboranti Rákóczi auxilio miserat, de summa rerum consultabat; et in comitiis id omnino agebat, vt reipublicae procuratio, a Ferdinando ad se transferatur. Mirum non est, temeraria molimina in cassum cecidisse. Ne quid tamen incommodi diffensione priuata, in rempublicam transfret, postquam cognitum est, bellum conditionibus componi posse: Nouissimum conuentus procerum indicebatur; in quo tamen adeo de pace, cuius spes erat, nihil conuentum est; vt potius, frustra renitentibus legatis Caesareis, Bethlenius, Bohemico atque Austriaco innexus foederi, ab affectis Rex proclamaretur. Simul ac eo impudentiae processum est, illico fines Austriae, antequam dies induciarum abierant, velutum decursione affligebantur. Dampierius quidem hac parte, inimicitarum quaerebat vltionem. Tamen quantum initio prosperrimus, tantum exitu infelicissimus erat. Namque vt Posonium

urbem primo impetu ceperit: at dum ar-
 ci expugnandae instat, in coxendice vul-
 neratus, paruo interiecto tempore deces-
 sit. Bethlenius, qui interea vltro-
 danubianam Hungariam in potestatem suam
 coge-
 bat, sed dispulso iam periculo, ac-
 currebat. Verum quantum laetitiae ei
 res hic fortiter a suis gesta, tantum at-
 tulit moeroris, Friderici Palatini infelix
 ad Pragam pugna. Facile enim opinione
 praecipiebat, aduersam sociorum fortu-
 nam consiliis suis multum offecturam;
 cum Caesar, hoste in Bohemia profliga-
 to, et copiis exuto, castra ab Germa-
 nis in Hungaros versus mouere, seque
 auxiliis destitutum vniuersis viribus ad-
 gredi posset. In huiusmodi difficultati-
 bus, quantum calliditate et diligentia ef-
 fici poterat, prouidebat. Fiduciam in
 magna rerum desperatione simulans, tur-
 mas ad depopulandam Morauiam, prius
 quam regius aduentaret exercitus, dimit-
 tit: interim barbarorum tacite circumspi-
 cit auxilia: coronam in superiorem trans-
 portat Hungariam: denique ne quid pe-
 riculi a tergo oriretur, cum copiis pro-
 priis ad Transiluaniam accedit. Ferdi-
 nandus videns, eo pacto, oblatam sibi
 potestatem Posonii recuperandi, copias
 duce Buquoio, vrbi admouet: et ea cum
 arce, nullo fere negotio capta, Vjuari-
 num

num tentat. At hinc quidem caesariani, Buquoio ab erumpente multitudine interfecto, de aduentu Transiluanii edocti, clandestina fuga sese conantur subtrahere. Non tamen ita recedere potuerunt; quin nouissimi carperentur: et, quod infirma tormentis posuerant praesidia, ex his XV. amitterentur. Circa id tempus Iaegendorfferus, ex Germania in Hungariam apulerat. Huius viribus auctus Bethlen consilium inierat Posonii oppugnandi, quod tum quidem pessime omnium cessit, ciuibz operam suam certatim ad custodiam salutis offerentibus, et Schvendio, vrbis praefecto, assiduis eruptionibus, et mira defensionis arte hostium conatus dextre eludente. Inter haec pax Nicolaopoli conciliata est, qua Transiluanus praeter Opauiæ et Ratiboriae, in Silesia ducatus, septem Hungariae Tibissanae prouincias, cum Cassouia vrbe, donicum superaret, vtendas accepit; * quodsi Regis titulo abstineret, coronamque redderet. Non dum sex menses ab confecta pace abierant, cum denuo Bethlenius LXXXM. exercitu ex variis populis collecto, bellum Ferdinando inferret, causam praetextens:

A a 3

* Erant illi Szatmár. Zabolch. Vgocf. Beregh. Zemplin. Borsod. Abaujvár. Vid. Decr. I. Ferdinandi art. 29.

texens: *Regem conditionibus non stare, quan-*
do Ducatus Silesiae sibi negarentur: PP. Ie-
suitis plus aequo indulgeretur: et religionis pre-
meretur libertas. Ita omnibus inopianti-
 bus, neque diurno, neque nocturno iti-
 nere intermisso, Tieffenbachiana legione
 celeritate intercepta, Tyrnauiam perue-
 nit: diuisis demum agminibus, hinc in-
 sulam Cituorum, per duces, sub ditio-
 nem subiungebat; illinc Morauiae Sty-
 riaeque fines ciuibus, aedificiis, et pe-
 core sic vastabat, vt vel fortibus res ea
 1623 difficultatem ad consilium capiendum ad-
 ferret: ipse Schvarzenbergium cum XM.
 veteranis ad Gödingam, vndique exerci-
 tu ac operibus circumplexus, eo angustia-
 rum redegit, vt VIM. qua fame, qua
 aliis belli calamitatibus amissis, victus in
 potestatem venisset; nisi et Nic. Esterhá-
 zius Turcas a signis inuito imperatore di-
 scedentes, multis itineribus dissipatos,
 apud Nitriam semel atque iterum fudisset;
 et nuncii falsis rumoribus attulissent, am-
 plius XLM. ad liberandum circumseffos
 aduentare. Tali fama perculsus Bethlen,
 ex sententia Stanislai Thurzonis Palatini,
 cum obsessis libertatem concedit: tum cum
 1625 Ferdinando Rege inducias primum, dein
 pacem facit, quam insecuta est Turcica
 in annos XX. Post haec cura rerum do-
 mesticarum animos vtrinque subiuerat.
 Rex

Rex filium Ferdinandum III. comitiis Sopronium conuocatis, regno publice initiat, Nic. Esterházy Prorege declarato: Bethlen vero, post decessum Susannae Karolyiae, cum Catharina Brandenburgica, magna pompa, Cassouiae nuptias celebrat; quo amicitiae causa, legatus quoque Ferdinandi aduenerat. Nec tamen diu concordia et pax Bethleniana mansit. Causa inimicitarum fuit Ernestus Mansfeldius, qui a Wallensteinio in Germania victus in Hungariam ad salutem, cum XVM. suorum confugerat, quaerens, si quam heic nancisci posset, occasionem rebus Caesaris nocendi. Opinione citius Bethlenium negotiis suis implicuit, quippe quem fortunae indulgentia ad mutandam voluntatem facile induxerat. Wallensteinus Germanum persequens, in agro Honthenfi ad Palankam, se utriusque obiecerat, itaque multitudine suorum clauserat; ut sine caede erumpere non potuissent. Transiluanus, ut erat ad fraudem acutus, cognito periculo, inducias a Wallensteinio petiuit, simulans se dare operam; ut sibi sociisque cum Rege conueniret: re autem vera ad copias aerumnis expediendas; easque impetrauit diurnas, Prorege gnauiter obnitente. Inter haec noctu, quam clerrimo potuit itinere, exercitum in loca deduxit tutiora. Ca-

sariani dolum indignati, castra ad Tyrnauiam referunt, quos Mansfeldius lente insequutus, Quinto a Posonio lapide, agmen Esterházianum ab omni parte carptum grauius afflixerat: hi tamen cladis vicem paulo post ad Albos Montes exsoluerant.

1627 Post huius pugnae exitum pax prioribus, vel morte Bethlenii diuturnior, coaluit, qua Mansfeldius extorris iudicatus est. Induciae adhaec cum Turcis compluribus locis minus bene focillatae, in limitibus prouinciae Comaromienlis instauratae, ac vere tandem confirmatae sunt.

1629 Vixdum, haec peragi poterant, Bethlen varius in omni genere vitae, ex hydrope, ob sectas pedum plantas carbunculatus decessit, annos natus nouem et quadraginta. Ab huius morte Transiluanorum pars Stephanum Bethlenium, defuncti fratrem, pars Georgium Rákóczium

1630 Principem dicunt. Sed hunc quidem Nic. Esterházius Prorex, quod nouerat hominis inquietum ingenium, de ambitu grauius admonet. Non tulit id Transiluanus, plurimorum suffragiis electus: sed uti acerbam ad Palatinum exarauit epistolam; sic quasi priuatam iniuriam publico damno sarturus, in Hungariam arma intulit. Turcae vel Rákóczio, vel avaritiae suae inferuituri, late Pannoniam populabantur, illata vastitate, atrocitati ingen-

ingentis belli comparanda. Cum ita terribilis vndique Hungariae hostis videretur imminere: conuersus Regis animus est ad dandam pacem Transilvano. Tranquillitate eo modo Hungaria conciliata, extremum vitae diem, intra bella Germanica, Ferdinandus morte confecit, Rákóczi variorum insidiis patente. * 1637

FERDINANDVS III. principem impendit curam conciliandis ciuium animis. Fini eo habita sunt Posonii comitia, in quibus controuersia existimatione prolixius disputatae sunt. Sedatis demum vniuersorum animis, Georgius Rákóczius, Gabriele, qui ante se fuerat, nihilo temperatior, dum Rex foris bellum administraret, armorum societate cum Suecis inita, Hungariam inimicitiis infestam faciebat, causam belli sibi esse dicicans: *ut ciues* 1644

A a 5 impu-

* FRANC. CHRISTOPH. KHEVENHILLE-
RI Annal Ferdinandeï Tom. 9. 12. HIE-
RONYM ORTELII part. 2. p. 56-129.
ADOLPH BRACHELII Hist. sui temp. 1.
1. 4. COD. IVR. PATRII. CAR. CARA-
FAE Comment. Germ. Sacr. inst. p. 89.
325. passim. IO. NADÁNY Flor. Hung.
1. 4. c. 17. P. FRANC. KAZY Hist. Hung.
1. 3. 4. MATTH. BELII. Notit. Hung.
nou. Tom. 1. p. 228-253. et Gregorii Ratt-
kay Memor. edit. alterae pag. 172. seqq.

impunitam omnium rerum libertatem tenerent. Cum specie honesta incredibilis esset ad signa confluxus, multa oppida simul vi, simul deditione capta sunt; in his Tokainum, Cassouia, Eperieffinum, Leutschouia, Nouosolium, Schemnicium, arx Murány: Szenderouia vero et Fülekinum obseffa. Simul tamen nunciis comperit, Bucheimium regiarum ducem copiarum, infestis signis contra se tendere, ex inferiore Hungaria, vtraque obsidione soluta, versus Transiluaniam recessit. Ferdinandus quominus Turcam, rerum Rákóczii clam satagentem ad arma proliceret, paci inferuendum putauit. Conuenerunt missi vtrobidem Patakini ad disensionem concordia mutandam: vtrique inducias paciscuntur dierum aliquot. Rákóczius interim, cum legati in colloquio essent, ducibus suis Gabrieli Bakoffio, Io. Keményio, Bornemissaeque, qui tum forte auxilii causa aduenerant, negotium dat Bucheimii exercitum ex improviso aggrediendi. Hoc pacis cogitatione securo, minime mirandum est, si Germanicus miles, postquam octo horas impetum sustinuit, in fugam coniiceretur. Rex ea perfidia, vt necesse erat, accensus, exercitu nouis supplementis aucto, ducem agminis Göczium ad persequendum bello hostem mittit. Transiluanus domesticis viri-

viribus impotens, cum animo volutaret se a Turcis haud aliter opem impetraturum, quam si Hungariam suae ditionis, proinde acsi Transiluaniam, faceret tributariam; id vero sine summa omnium offensione effici non posse: nuncios de pace ad Proregem, antequam manu conflictum est, misit. Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque Tyrnauia, quo conueniretur. Bucheimius vt vicem superioris facti redderet, Rákóczianos, ob induciarum tempus, nequicquam hostile metuentes, inopinato adoritur; et postquam, caesis IIM. alios fugasset, ingenti boum et equorum praeda potitus est. Ad id tempus Franciscus Wesselinus, opera Mariae Szecliae, amore sui victae, Muraniam arcem, et situ, et opere probe munitam, in Regis perduxit potestatem. Rákóczius hoc dolore incensus, statuit, abiectis pacis consiliis, quae sibi aduersa videbat (pelli regno PP. societatis Iesu cupiebat, et XIV. Hung. Comitatus iure sibi haereditario transcribi) belli fortunam tentare eo magis, quod Göczius milite Hungaro, Croata, et Polono exauctorato, exercitum in Inferiore Hungaria ad paucitatem redegisset. Ac cum XXIIIM. omnino Göczium pariter ac Bucheimium duces nonnihil exterruit, iam huc, iam illuc ferens arma. Funestis adeo molitionibus pax inter-

1645

intercessit, duratione ignobilis. Vix enim parta est, iam Rákóczius Thorstensohnio, Suecorum duci, qui fuso Haczfeldio, Austriae vastabat agros, orationi, quam fidei suae plus tribuerat. Nam non tantum VIM. suorum, ductore Gabr. Bakossio, in Morauiam misit; quae Dlugossio iuncta Posoniensem tractum adfligebant, occupata Tyrnauiam: sed ipse etiam cum XXXM. ab Cassouia profectus, ad vrbes Montanas peruaferat, vbi aliquamdiu morabatur. Inde cum delecto agmine Georgium filium Thorstensohnio, Brunam oppugnanti, subsidio praemisit, ipse breui, si necesse foret, cum vniuersis
 1646 copiis consecuturus. Nihilosecius consilia belli componendi agitabat; quae cum Caesari tanto magis probarentur, quanto intentiore cura res Germanicas sibi administrandas existimauit, felici euentu haud caruerunt, postquam Rákóczius, cum Hungariae, tum Silesiae provincias, Bethlenio olim permittas possidendas accepisset.
 1648 * Insecuta est pax Westphalica, qua Germaniae, totos XXX. annos afflictas, quies demum reddita. At Hungari quidem, pacis quoque tempore, belli incommoda ferre cogeabantur. Turcae praedam,

* Vide huc Corpus Iuris Hung. ad ann. 1647. art. 4. 20. 32.

dam, cuius audiffimi erant, facturi, excursionibus tumultuaria faciebant proelia, nostrisque suis certandi artibus praebebant occasionem. Sicut quum pecuniam Onodino Budam transferebant; et nobilem virginem nuptum sponso illustri Strigonium: illi a Leuensi Szetsiniensique praesidio, hi a Gyarmathensi insidiis excepti sunt. Maximo talis audacia dolori aduersariis erat. Quocirca poenas pro ciuibus capere intendebant. Hac mente, postquam Hatvanenses Turcae, pari dolo Onodinas ademerant manubias, praefectus Agriae, cum IVM. suorum Gyarmathum, leuiter munitum oppugnare instituit. Obstitērunt fortiter cum praesidio oppidani, vel foeminis pro vallo pugnantibus, quarum telo dux ipse occisus, ansam oppugnantoribus ad redeundum, rebus infectis. Circa eadem tempora Iaurinum quoque mulieris seruatum est virtute, quippe quae prima detexerat munimentum insidiis peti. Ad celebranda haec, pugnae velitares secunda fortuna factae accesserunt: id perceptu acerbum erat, quum barbari hac illac circumcursantes, omnis generis mortales, non secus, ac greges pecudum abegerant; et apud Vezekénium, vno conflictu, quatuor Esterháziös 1652 confecerant. Pax nihilominus in eiusmodi turbis manebat. Inter haec Ferdinandus

1655 dus IV. Rex Hungariae olim designatus, morbo obiit, in cuius locum patris et procerum Leopoldus, natu minor sublegebatur. Dum haec in Hungaria fiunt, Georgius Rákóczius iunior, Suecis velificaturus, infelicem in Polonos expeditionem suscepit, vtpote qua et militem, et summum, quem in Transilvania tenebat, dignitatis gradum amisit, exemplo posteris futurus, ne fortis suae, maiora, quam quae consequi possent, concupiscendo, obliuiscerentur. Rebus his haud diu superuixit Ferdinandus, quippe qui anno 1657 eodem extremum obierat diem. *

1658 LEOPOLDVS haud bene placatam nactus rempublicam, simul imperare coepit, ne, si foris se bella darent, domi cuncta praecipitia essent, frequentissimum Hungariae aduocauit consilium. Hoc, quae ad communem pertinebant utilitatem, legibus sancita sunt. Duratura haec ad longum tempus videbantur; ni, qua Tran-

* ORTELIVS *continuatus* fol. 129. 175. FRANC. KAZIVS *Hist.* l. 5-7. *Com.* 10. BETHLENIVS *Rer. Trans.* l. 1. 2. LONDORPVS *Tom.* 4-7. PETR. PIASECIVS in *Chron. gest. in Europa ling.* 10. NADANY. *Flor. Hung.* l. 4. c. 18. BELIVS *Tom.* 1. p. 253-260. vt *Pajendorffium* praeteream *Tobiamque Pfannerum.*

Transiluani, qua Turcae multa simul moliti fuissent. Illic de Principatu habebatur contentio, primum Rédeiū inter, Rákócziumque, tum inter Keményum et Abassium, quorum vni Leopoldo, alteri Turcae fidem addicebant. Rebus his magis atque magis in altercationes excedentibus, barbari Varadinum subeunt, 1660 frequentibus iam illuc factis decursionibus. Nihil eo minus, quam pacem diutinam apparebat. Leopoldus tamen, vt lenissimi erat animi, de prorogandis induciis, Oratorem suum Constantinopolim ire iusserat; cuius dicta, etsi grauissima erant, adeo nihil mouerunt ibidem quemquam, vt ipse propemodum violaretur, bello indicto. Id vbi Vindobona 1663 nam perlatum est, quanta fieri potuit celeritate, miles ex Germanis Hungarisque ad complendum legiones scribebatur. His Nicolaus Zrinius, illis Raymondus Montecuculus summo imperio praefuit. Nec tamen vtrorumque conuentu vltra XLM. armatorum completa sunt. Prior ducum Pannoniam Sauiam tutandam susceperat: alter supra Iaurinum, loco idoneo, castra fecerat. Mahometis interim legatus brevi tempore, longum iter sine impedimento emensus, cum CXLM. apud Strigonium confedit; vbi multa secum voluens, tandem ad Vjuarinum peruert-

tendum tetendit. Huic praefectus Adamus Forgács, quando aſty ſub iſtum dari vidit, quantum in ſe erat, impedire, aut certe tardare profectionem barbarorum, dum ſibi maioribus copiis auxilio veniretur, percupiens, cum delecta manu obuiam factus eſt. Turcae, vt ſunt ad dolos ingenioli, noſtros eatenus progredi patiuntur, quod multitudine ſua clauderentur. Fit illico caedes maior, quam pugna, vt haud multi cum duce euaderent. In ea paucitate IIII. iactura facta eſt, capti, in principiis crudeliter enecti ſunt; terror vt caeteris iniiceretur, barbaris multo maior in Chriſtianos ſaeuendi alacritas. Ab hoc initio proceſſerat, infelix fama, Vjuarini obſidium. Quia tamen impetu capi nequiuerat; interea donec pars exercitus hoc loco adhaereſceret, alii circumiacentem regionem, affinemque Morauiam effuſe populabantur, praeda hominum plus minus XLI. abacta. In ſeruitutem tandem abiit Vjuarinum, quod ſecum in eandem traxit calamitatem Nitriam, Lévam, Neogradum, omnemque pone, et ante haec oppida ſoli tractum: Verebély; Drégel, Palanka, Szétsény, et Gyarmathum magna ſui parte diruta: trans Iſtrum Nouozrinium, im-

pref-

fione in moenia facta, ab aduersariis itidem occupatum. Aduersa haec nostro- 1664
rum fortuna, interiectu temporis, secundo-
diore permutata est. Nam praeter quam
quod Zrinius pontem Eszekinum VIIM.
et DLXV. passibus longum; latum XVIII.
magno hostium in rebus gerendis impe-
dimento, igni concremarat, et Berseni-
cam, Babocsamque, cum Segesto expu-
gnarat: Suchesius Nitria et Leua recu-
peratis, primum ad Sarnouiam in itine-
re, exigua manu, multos Turcorum in
fugam egit: tum acie instructa, apud
Leuam, maiori clade adfecit, occisis plus
minus VIIIM. ac ponte Strigonienſi ex-
usto. Par felicitas consequuta est Mon-
tecuculum, quippe qui postquam in Mu-
rae transitu iacturam IIIM. armatorum
barbari accepissent, ad S. Gotthardum
amplissimam de eis reportauit victoriam,
qua cum multis ducibus, virisque nobi-
libus, amplius XVM. prostrata sunt,
vexillis militaribus CXL. captis, et o-
mnibus, quae locupletia admodum erant,
impedimentis. Ea fortunae acerbitate per-
cussus Mahometes, pacem in XX. annos
fecit, qua ipse Vjuarinum, Abassius
Transluaniam obtinuit. Interim ne quid
vnquam malis Hungariae deesset: Fran-
ciscus Wesselinus, Prorex, vir tempora-
ria fide, cuncta his aduersa moliri ac di-

citare : *otio seruitutem conciliari*. Proposito
 temerario infelix respondit euentus, quo
 scilicet Leopoldo certa victoria, partibus
 excidium accidit. Adeo familiare est ho-
 minibus, dum initia ex sententia fluunt,
 sibi indulgere, ac de felicitate rei com-
 1665 munis obliuisci. In thermis Trentsinien-
 sibus, in perniciem Leopoldi improba
 cudi coepta sunt consilia, conuentu Neo-
 foliensi demum confirmata, queis irreti-
 ti sunt Rákóczius, Petr. Zrinius, Fran-
 geban, Tattenbachius, alii. Wesselinus
 quidem ante mortem obierat, ac seditio
 erumperet : caeteri, postquam nefariae
 1670 machinationes mature detectae, capitis
 damnati, bonis publicatis : Rákóczius ta-
 men matris supplicio, veniam delicti im-
 petrauit. Ea vel indulgentia, vel seue-
 ritate animaduersionis securitati vitae Cae-
 saris, et publicae quieti consultum pu-
 tabatur. Falso. Miseratio contra, quam
 perfidia augebatur. Multa accusationum
 capita, infinitae concertationes, impla-
 cabile quoddam gentis Teutonicae odium,
 et Proregis sublata potestas, plerorum-
 que animos ira acuebant, manusque in
 sua viscera armabant. Nec deerant, qui
 1674 nouis studerent rebus, in his Szuhay,
 Petrociusque. Breui tempore armatorum
 numerus, in agris Tibiscanis, in tantum
 adoleuerat, vt speciem iulti exercitus
 prae-

praeberet, iamque grauibus et variis ca-
 tibus superiorem Hungariam afficere occi-
 peret. Rex, quo mature seditionem, an-
 tequam latius diffunderetur: conficeret,
 diuersa agmina, variis ducibus in tumultu-
 antes ire iusserat. Paulus Esterházius,
 Koppiusque duces primum ad Leutschow-
 uiam, tum prope Cassoniam, denique
 pluribus in locis fractos Tibiscum transi- 1675
 re coegerunt, quos Spankouius apud
 Szatmariam consequutus cruento proelio
 (VIII. occidisse perhibentur) fudit, nec
 minus interiecto exiguo tempore, Barkó-
 czius ad Kisuardam. Pugnatum utrobi-
 que infestissimis animis; hinc ira, ob ne-
 gatum obsequium, stimulante, illinc a pri-
 ma dimicantibus spe. Stralsondus contra
 ad Onodinum rem infeliciter gessit. Kop-
 pius felicius futurus, si labantium animos
 fauore magis, quam austeritate sollicitasset.
 Hi enim bellum, nisi in aduentum ini-
 micorum libertatis suae parare se dicti-
 tabant. Huic ergo plus odium nimiae se-
 ueritatis, quam arma hostium nocuisse vi-
 dentur. Hi saltem aucti Polonorum vi-
 ribus, Principis Abassii societate, et Tur-
 carum manipulis, quominus pugna Szat-
 mária, cuius dolore urebantur, sibi inul-
 ta abiret, ducem agminis Caesariani
 Schmidium, Koppii collegam, et au-
 steritatis aemulum apud eandem adoriun- 1677
 tur

tur urbem, et victum fugere cogunt. Quae res tantum animorum factionis dederunt; ut crescente in dies multitudine, nouarum rerum nouum deligerent ducem. Erat is Emericus Tököly, iuuenis impiger, qui iam sub Petrocio stipendia
 1678meruerat. Hic ut erat audaciae, quam fortunae maioris, quod et paterna sua bona, ob suspicionem Zrinianae coniurationis, se admodum adolescentulo, publicata sunt, et Casparus Pika, qui sibi apud Aruenses, clientelis refertos, multo plus, ac Regi fauebat, iussu Sporkii, palo transactus interierat, et sibi honorum accessionem ea re sperabat, maximo conatu arma comparabat, ignarus sibi, quam aliis mage nocitura. Spiritus addebant cum opes nuper adquisitae (Franc. Rédei haeredem ex asse scripserat) tum Principis Transilvaniae subsidia : auxerunt demum Rákócziae, quam uxorem duxerat, facultates multo amplissimae. Quando super haec ingens turbatae iuuentutis multitudo in verba sua iurasset, multa animo complexus, copiis ex Superiore, in Hungariam inferiorem promotis, auxilia ciuitatibus vicisque imperabat, ausuros obistere hostiliter se directurum minatus. Cum plerique libertati publicae statutum arbitrio huius modum adfirmabant, tristem molitionem fauora-

uorabilem opinio fecerat. At omen e-
uentus, initium conflictuum erat. Prima 1680
enim belli congressione Tökölus ab Wur-
mio apud S. Crucem vincitur: insi-
gniore tamen regiarum partium gloria,
quam suo incommodo. Namque vt ope-
ra Iosae cuiusdam Schemnicium diripuit:
ita decursione levis armaturae, Morauiam
Silesiamque populauit. Rex quid tam au-
daci conatu sit futurum praeuidens, So- 1681
pronium comitia indicenda curat, in quibus
de concordia publica, diffidiisque tandem
penitus tollendis, agebatur. Tökölus
offensum se interim existimans, nouum
rursus bellum enixe instruebat. Vidit
nihilosecius se multo inferiorem viribus
esse, quam vt per se aduersariis obfiste-
re posset. Qua de re praesidium Turca-
rum sibi comparabat, ingentibus promif-
sis animos auri dominationisque cupidos
implens. Hi tanto alacrius patrocinium
causae eius arripuerunt: quanto maiori
cupiditate ardebant, sub amicitiae obten-
tu, Leopoldo nocendi. Tökölus vbi 1682
hinc sibi propugnationem haud defuturam
vidit (princeps Hungariae a barbaris crea-
tus, et parum aberat, quin Rex etiam)
arma audentius, ac olim, circumfert:
multa oppida partim vi, alia deditione
capit; Fülekinum, quod Steph. Kohárus
fortiter defenderat, secessione militum.

Exarsit eo modo bellum Turcicum, etsi nondum exierant induciae. Cuius flamma, ne Hungariam omnem, neu vicinas corripere provinces, Caesar sicuti Hungaros fidei admonet; ita ab Germanis Polonisque suppetias aduersus communem hostem deposcit. Vniuersi certatim operam suam ad custodiam salutis publicae
1683 offerunt: Interea dum locis diuersis Christianorum cogitur exercitus, Kara Mustapha, summus barbarorum dux, cum CCM. aduersam licet nactus tempestatem, in tempore ad Belgradum peruenit; inde, postquam Tökölö ad se venienti maximos habuisset honores, eumque de summa belli, in consilium adhibuisset, ad oppugnandum Vindobonam recto itinere tetendit. Carolus, Dux Lotharingiae, qui tum imperator exercitum Caesaris ducebat, Comaromio, Iaurino, et Leopoldi poli praesidio firmatis, omissa Vjuarini oppugnatione, tantae multitudini impar, in Austriam castra retulit. Quem equitatus Tartarorum tanta celeritate infecutus est; ut carpto nouissimo agmine, parte impedimentorum exueret. Postquam Stahrenbergio praefecto Vindobonae quantum satis videbatur, praesidii datum erat, exercitus reliquiae Danubium traiecerunt, et haud procul Moraua amne, loco opportuno, confederunt, auxilia propediem affutu-

futura opperturæ. Compluribus diebus
iisdem in castris consumtis, vbi Tökö-
lium, qui citeriorem vexabat Hungariam,
propius accessisse Lotharingus cognouit,
etsi difficultas transeundi colles, qui a ca-
stris castra diuidebant, consilia adgreden-
di hostis tardare potuisset: adiunxit tamen
conatus magis, quam impedisset. Eme-
ricus enim multitudine fidens, nec angus-
tias viarum obsidere laborabat, nec acie
instructa, in magna ad Posonium plani-
cie concurrere dubitabat. Dux animad-
uersa hostis securitate, instructis cohor-
tibus, postquam in loca planiora elu-
ctatus est, signum dat proelii, quo per-
territi non solum ii, qui aut cominus
opprimebantur, aut eminus vulneraban-
tur; sed etiam, qui longius subsidiari con-
sueuerant; vt turpi fuga ad Vagum eua-
derent. Quæ aduersitas barbaris suspi-
cionem præbuit, Hungaros mala fide
bellum administrare; eo magis; quod ad
Stokerauiam denuo, adiuti licet ope
Tartarorum, funderentur fugarenturque.
Kara nihilofecius Mustapha, vt auxilia
sua videret deuicta, et Vindobonam gra-
uiter adfligere pergebat, vt iam fere ad
desperationem oppidanos adduceret: et
Caesarium exercitum, multis cum Polo-
norum, tum Germanorum millibus au-
ctum adeo despiciebat; vt per Cetium

montem cum tormentis viam sibi aperientem, victoriae securus, alliceret potius, quam descensu prohiberet: nactus scilicet sibi videbatur occasionem vno proelio vniuersas Christianorum vires succidendi. Ita placebat Turcis numerus suus, ita fiducia virium! At Caesariani superatis locorum difficultatibus, acie sub oculis hostium instructa (dextrum cornu Ioannes III. Rex Poloniae tenebat, sinistrum Carolus, mediam aciem duo Electores, Saxoniae et Bauariae) tanto animo immanes barbarorum copias inuadunt: vt omnibus signis exploratissimam partium suarum victoriam ostenderent. Fit interim proelium acri certamine. Diu summa contentione dubio dimicatur euentu. Percussae tandem sunt virtute Christiana barbarorum turmae, ac perterritae acies, magno clamore discursuque passim fugae se mandarunt. Victores cidentibus circumfusi, quantum equorum vires ad persequendum, dextraeque virum ad caedendum valebant, tantum eo proelio interfecerunt. Itaque amplius millibus LXX. aut in acie pugnantium, aut eorum, qui urbem oppugnabant, perire: omnis super haec multitudo impedimentorum capta. Mustapha, contra opinionem suam acie pulsus, Strigonium, quod ante praesidiis firmauerat, se exercitus-

citusque reliquias contulit; qui infidiis
 Regem Poloniae incautius consequen-
 tem paene interfecit, caesis plus minus
 IIM. ex comitatu eius. Vindicauit, quae
 heic contracta erat, noxam, communis
 exercitus, illustrissima ad Parkanum pugna,
 qua ad XXM. hostium partim ferro, alii
 vligine, vel aquis Danubii periuerunt,
 et Strigonium recuperatum. Factum quo-
 que ea re est, vt Poloni ex itinere Hat-
 uanum, Szetfiniumque subigerent; Caro-
 lus vero Tökölum ab inferiore reiiceret
 Hungaria. Anno insequenti barbaris apud 1684
 Strigonium leui proelio, ad Vácziā gra-
 uiore (vbi facile IIM. hostium cecidere)
 Tökölianis item plus simplici vice fusis
 fugatisque, et Vissgrado atque Pesthino
 captis, Buda caput regni oppugnari coe-
 pta est. At tum quidem in irritum ceci-
 dit labor. Nam tametsi et pro moenibus
 strenuissime res gesta, et exercitus vrbi
 subsidio veniens deuictus erat; tamen ob
 nimbosum frigidumque autumnī tempus,
 quod varias importabat aegritudines, re
 infecta recedi oportebat. Feliciori suc- 1685
 cessu, vere ineunte Vjuarinum operibus
 claudebatur. Barbarus quidem, quo no-
 stros ab oppugnatione auerteret, Strigo-
 nium omni genere tormentorum quassare
 ocepit. Carolus verens, ne vrbs dede-
 retur; cum iam in eo esset, vt Vjuari-

no potiretur, Caprara ad obsidionem relicto, ipse cum maxima copiarum parte ad inimicum contendit. Hunc tamen, quod natura et arte munitissimo loco castra fecisse vidit, quasi conspectu tantae multitudinis territus, vt eliceret, fugam simulat: milites interim in collibus nemorosis ad insidias, casusque omnes comparat; vt, si vsus veniret, suum quisque sciret negotium. Turcae, qui hucdum munitionibus continebantur, rati se nostros haud audere in acie aspicere, ingenti sublato clamore, fugientes persequuntur, quoad Carolus frontem obuertit, et confertis legionibus in hostes impetum facit: qui postquam sero se falsos atque circumuentos senserunt, aliquatenus quidem, quod se iam victores gesserant, fortiter resistere, sed mox etiam animis concidere, et salutem in fuga quaerere, victoria desperata. Nostri omnibus ex partibus cedentes vsque ad castra insecuti, sui colligendi facultatem ademerunt, atque sic vno impetu, et castrorum, et impedimentorum potiti sunt, interfectis millibus amplius X. Hac pugna pugnata Vjuarinum in dedicationem peruenit, Eperieffinum item, et Cassouia, aliaque complura oppida; postquam Turcae Tökölum simulatione honoris amicitiaeque Varadini captum Adrianopolim in custodiam miserunt. Poenite-

nitebat scilicet Turcas belli temere illati, cuius auctorem, culpa infelicitatis a se in hunc reiecta, execrabantur. Neque vero ea re plus Hungaro, quam sibi nocuerant. Multi enim hoc timore ab iis alienati, ad obsequium rediere; in his Abaffius, Vindobonae dein fato functus, Perneháziusque, princeps ducum Tökölii. Mahometes haec reminiscens sua suorumque damnabat consilia, et Emerico libertati, admiranda honoris testificatione, restituto, Hungarorum animos sibi reconciliare studebat. Neque tamen 1686 multum profecerat. Carolus inter ea, haud minore, quam quem prius habuerat exercitu, caeterum omni prope nouo, atque rebus necessariis probe instructo, Budam obsidet, et summa vi oppugnare instituit. At nec Turcis animus de erat urbem defendendi, qua amissa, Hungaria amitti deberet. Praesidio delecta iuuentus, vbi plurimum periculi ac laboris ostendebatur; ibi maiore obsistebat; nec solum moenia propugnabat, sed e-rumpebat etiam in stationes operaque oppugnantium. Approperauit inter haec gradum ad subueniendum vrbi magnarum gentium sedibus suis excita moles. At vt hanc quidem Lotharingus semel atque iterum summouit, non minus obsessos eo angustiarum nouissime adduxit; vt

vt cum suapte nollent, tandem vi se arcemque dederent. Difficile dictu, quantum hic sanguinis fufum! Scilicet, quam dolo malo Turcus occupauerat urbem, et amplius CL. annos per extremum sce- lus poffederat, Chriftiani virtute et fummo nominis fui decore receperant: quae multis cafibus defuncta, ab hinc iam sub tutela Habsburgicae manfuetudinis ad- quiefcit. Huius deditioe Hungaria ad Drauum hofte fere penitus exinanita eft. Post haec Caraffa Eperieffini complures perduellionis infimulatos omni fupplicio
 1687 necabat. * Reddita videbatur Hungariae tranquillitas, cum Turcae rurfus omnia hoftilia moliri eo magis, quo grauiorem anno proxime elapfo acceperant iactu- ram. Itum eft in tempore obuiam peri- culis. Dum hoftis nullam certaminis po- teftatem facere videretur: Carolus primo fimulata fuga, dein tumultuofa et mina- ci genere pugna hoftem ad campos ex- ciuit Mohácsios. Quo vt ventum eft, vtrobidem hoftes procurrerunt, omnis- que armatorum multitudo fefe profudit. Vtrinque ftrenue depugnatur. Tandem ab equitibus Ottomanorum initium fu- gae factum, Reliqui praefidio deftituti,
 quo-

* De Eperienfi Commiffione abroganda vid.
 Leopoldi Decr. 4. art. 5. 6.

quominus circumirentur in castra se retulerunt. Sed inde quoque expulsi sunt, postquam ad XXM. suorum amiserant. In castris barbarorum occupatis videre licuit trichinia strata, magnum auri argentique pondus expositum, multaque praeterea, quae luxuriae amorem, et victoriae fiduciam designarent. Reddita tunc est clades, quam Turcus, Rege Ludouico, Hungariae hoc loco inflixerat. Ab eo tempore Leopoldus haereditarium Hungariae accepit imperium, quod ingens prosperitas consequuta est. Namque et multae vrbes hosti ereptae sunt, in his Agria, Alba Regalis, Belgradum, quod XIIM. aduersariorum detrimento stetit, atque Munkácsium, vbi Rákóczia, vxor quae fuerat Tökölí, cum filio Francisco intercepta est: et Hungaria Superior, Emerico castris exuto, cum Transilvania quietem obtinuit. Quam facile tum Thracia Hungariae succubuisset: nisi arma ad Rhenum verti debuissent. Iam enim Ludouicus, Marchio Badensis, quem Caesar Carolo, in Germanos misso, substituerat, Bosniam Seruiamque depulatus, hoste pluribus fracto proeliis, ad Vidinum castra promouerat. Neque tamen ita multo post, quia miles spargendus erat, res infelicius procedere coeperunt. Nam non tantum Transilvania ab Tökölí, cuius se, volentibus
Tur-

1688

1690

Turcis, Principem gesserat, grauiter vexabatur: sed etiam Seruia omnis cum Belgrado, vbi octo legiones pessumdatae, a barbaris reciperata est. Rex tantae infelicitatis nuncio magna adfectus sollicitudine, ad augendum copiarum numerum, et externa subsidia adiungenda, a-
 1691 nimum adiecit. Diuersarum exercitus gentium, postquam vniuersi conuenerant, non amplius LXM. expleuerat: Turcae contra C. numerabant. Ludouicus tamen conflagrare cupiebat, sed quum vidit hostes castris munitissimis se tenere, simulatione timoris, paulatim pedem refert, praefatus: *vbi e re visum fuerit, se signum proelii daturum, nec usquam defuturum.* Spei Marchionis militum studia non deerant. Barbarus ad superiorem fortunam, addita praesentis temporis opinione, Caesarios fugere arbitratus, copias equitum peditumque instruit, qui cedentes insequerentur: ipse vniuersas vires in campum deducit. Antesignani nouissimum Ludouici carpebant agmen, et damna quaedam inferebant: quin equitatus iam hostium, pediti mistus, nostram circumibat aciem, et omnem velut obsidebat exercitum. Nec tamen vniuersa haec Marchionem, ab spe rei bene gerendae morabantur, excitabant e contrario. Milites proinde cohortatus

tus : suae ut pristinae virtutis , et caussae
aequissimae memoriam tenerent, ante, quam
hostis arma circumspiceret, tormento si-
gnum proelii dedit. Vniuersos hostem
adgredi par erat. Et ab dextro quidem
cornu nauiter res geritur, Sinistrum,
ob soli impedimenta, tardius pugnam
ciebat. Quo factum est, vt vix prius
impetum sustineret, et fere iam media
acies perfringeretur. Hofkirchius dua-
bus legionibus, ad diripienda hostis im-
pedimenta circumuehi iussus, rem resti-
tuit : quippe qui turbatis, qui illic erant
Tökölianis, post tergum pignantium, vi-
ctrices ostendit legiones, signaque actu-
tum intulit. Superabat peroportune dif-
ficultates laeuum quoque cornu. Tum
profecto derепente vertit fortuna. Inde
apud eos, qui paullo ante victores vi-
guerant, omnia erant tumultus, timoris,
fugaeque plena adeo, vt locis omnibus,
non amplius pugna, sed caedes fieret.
Ex tanta barbarorum multitudine vix
XXXM. Belgradum tenuere : caeteri vel
acie interfecti, in quēis erat praetor
barbarorum, cum multis eximia nobili-
tate viris, vel timore dissipati. Aeris
signati magna vis, tormenta CXLIV.
ingens pecudum numerus, praeda vi-
ctorum erant. Ludouicus diei huius
proelio desiderauit armatorum supra
MIII.

IIIM. et claros imperatores, Christianum Ducem Holsatiae, Comitem Cauniczium, Bouquoium, Starenbergium, Serénium, alios: fauciati millia circiter IV. Quin eo impetu Belgradum Varadinumque, maxima rerum gerendarum impedimenta, capta fuerint, tempestates subito coortae obstiterunt. Atque id eo magis dolebat, quod tanto difficilior posthaec erat recuperandi potestas. Nec enim Fleuriana classicula Danubiali, nec temporaria Croy obsidione ad summam rei multum profectum est: sed nec Caprara, supremus Caesarei exercitus dux aliud efficere potuit, quam vt barbaros, qui castra sua XXII. dies multitudine circumuenta obsidebant, loco depelleret. Successus feliciores

1695 multum impediabant bella in Germania et Italia gesta. Verterat quippe haec in rem suam Mustapha, Achmeti surrogatus, iuuenis sagaci et callido ingenio, consiliiue plenus. Is enim vniuersa, quae ante se imperatorem, ductu praetorum, acta erant damnans, statuit ipse decernere. Oppositus est ei Augustus, Elector Saxoniae, quem tamen ille iam huc, iam illuc se progredi simulans multum fefellit, et tali fraude Lippam vi, Titulum deditione cepit, ducemque

1696 Veteranium, in faucibus Transilvaniae cum IIIM. interfecit. Augustus eo dolore

lore incensus, vt hosti male faceret Temesiam oppugnat, ad quam postea cunctatione ducum dubia pugnatum est victoria; quam tamen barbarus, pro ingenii sui arrogancia, sibi attribuerat, institutis in eam rem sollemnibus Byzantii supplicationibus. Accessit etiam, quod magis aperiret superbiam, an dementiam eius, in dubio posuerim. Verbis enim conceptis peierabat, *non ante se bello abstenturum, donec Budam potiretur.* Huius-1697
cemodi quidem adiuturus videbatur consilia Franciscus Tokaius, adolescens annos circiter XX. natus. Hic enim sub obtentu Tökölianæ dominationis Patakum, Tokainum, aliaque ad Tibiscum oppida interceperat. Sed is quidem mature a Vaudemontio oppressus est. Eandem fortunam tulit Mustapha ipse, vt-pote qui consilium inierat Transiluanos improuiso opprimere. At prauiderat id, pro animi sui perspicacia, fore Eugenius, Princeps Sabaudiae, quem tunc supremum belli ducem Leopoldus iusserat. Moliminibus proin in tempore anteuertit. Abs tali conatu deiectus Mustapha, Petrouaradinum omnibus machinis vrget, coniectans fore, vt vel vrbe interim potiat, vel certe hostem huc deflectat, quo deinceps tenere institutum posset. Eugenio propius accedente, Sultanus ex

consilio purpuratorum, vt ipse decertare cuperet, via breuiore Szegedinum petit, commeatum, quem eo coniectum esse audierat, quodsi in vsus suos vertere non posset, corrupturus. Cognito tamen, et oppidum interea probius munitum fuisse, quam vt primo impetu intrari posset, et copias Christianorum se, magnis itineribus sequi, iter flectit; et ponte apud Zentam, in Tibisco flumine facto, pro Superiore Hungaria Transiluaniam occupandam, vel certe vexandam decreuit. Eugenius vbi per exploratores et captiuos certior factus est, Turcam equitatum fluuium transduxisse, et solos duntaxat pedites citra Tibiscum reliquos esse, milites adhortatus, ne necessario tempore, itineris labore permouerentur, quo tendebat, peruenit. Quod tamen haud multum diei superesset; nec vero occasionem opprimendi hostis dimittere vellet, ita ad castra hostium, quae interrim duplici fossa munierant, et carros rhedasque pro vallo obiecerant, accessit acie instructa, vt confestim confingeret. Restitum est initio fortiter ab adversariis, non iam de gloria, sed de salute pugnantibus. Extremo impetum ferre non potuerunt. Pars stupore lymphati inulti cadebant: pars fuga onerauerant pontem: alii cum hostis vrgeret, in flumen se praecipitabant,

rant, qui graues armis, proelio defatigati gurgitibus hauriebantur. Quo factum est, vt ex numero XXXM. vix VII. euaderent. Ipse Vezirius, cum multis ducibus, eo cecidit proelio. Fructus victoriae erat turpis Mustaphae Byzantium fuga, ingens praedae modus, vastata Bosnia, ac denique pax Carlouicensis, qua Leopoldus Hungariam omnem, praeter tractum Temesiensem, nos Banatum vocamus, Transiluaniam item, Slauoniamque postliminio recuperauit: Tökölius vero patria extorris iudicatus est, bonis publicatis. Cum ita foris pax et quies esset: domi paullo post magno Hungariae incommodo, nouum tumultum Franciscus Rákóczius commouit. Erat is filius Francisci Rákóczii, Vesselinianae coniurationis noxii; qui nonnullorum, maxime Nicolai Bercsenii, Germanici nominis insensissimi orationibus, cum maiorum familiae Rákócziae laudes honoresque, tum Hungariae calamitatem exponentium adductus, id consilii cepit, quo patriae exitium, sibi vero, Bercsenioque suo exilium attraxerat. Primum omnium, eo quod affectatorum viribus, in tanta Leopoldi potentia, diffidebat, Ludouicum XIV. Regem Galliae, grauissimo tunc cum Caesare implicitum bello, auxiliorum gratia conueniendum putauit. Vfus

in ea re est opera Longenallii cuiusdam, sibi, vt putabat, multo fidelissimi. Ac hic quidem religionem sacramenti, quo Imperatori obstrictus erat, honoribus, priuataeque amicitiae anteferendam iudicans, litteras Parisios datas, Vindobonae Caesari legendas tradidit, ex quibus et capita, et socios coniurationis plane cognoscere licuit. Caesar minime dubitans hostem bellum cum Germanis Hungaros iussurum, gliscente in dies seditione, tribunis militum, qui illic viciniae statius habebant, dat negotium, vt Franciscum sociosque, sine tumultu comprehenderent. Bercsénio in Poloniam fuga elapso, Rákóczius in arce Sárossia captus, Neapolim Austriae desertur in custodiam; vnde tamen, Lehmanno centurione, multis promissis corrupto, se expediuit, et in Poloniam ad salutem confugit; vbi consilia cum patriae, tum sibi nocentissi-

ma

* Cum apud Abdam Arabonem traiceret, carpio forte in pontem profiliit, quem Rákóczius vndis reddidit, precatus eandem sibi, quam pilci concesserat, libertatis fortunam.

** Narrat Kolinonitius Rerum. Hung. l. 1. Steph. Orczium, Vindobonae, quod Rákóczio habitu corporis similis esset, in custodiam datum honorifice habitum, et postquam error apparuit, cum a Caesare, tum a Rákóczio, munifice donatum fuisse.

ma capiebat, plenior multo animi, indignationisque; ac antea fuerat. Iram accenderat ignominia recens, in animo, ob negatum olim Principis S. R. I. titulum nondum penitus placato: spiritus dabat, quod et Gallorum legatus Varfauiae spem auxiliorum indubiam faceret, et Bercsénius domi clam ingentem armorum molem cogeret. Hic enim sicut Germanici imperii criminatione, sic obiecta spe cum ciuilibus, tum sacrae libertatis ita multorum accenderat animos; vt per omne fas sequuturi vindicem ingenuitatis viderentur. Tandem, vbi 1703 tempus visum est rei bene gerendae, Rákóczius, immensa omnia animo volvens, ad Hungariam propius, cum exigua manu, accessit. Acceptus extemplo in tumultuosam turbam, et, cognita Tökölii morte, (Nicomediae morbo obierat) princeps expeditionis in Regem declaratur, addito vigintiquatuor virali consilio, quo imprudente nefas erat quicquam constituere. Tum vero ex senatusconsulto, antequam Leopoldus, Gallico bello implicitus, copias opponeret, Paulo Oroszio, ad subigendam Transiluaniam ire iussu, Bercsénius cum parte copiarum Vrbes Montanas, quo esset, vnde neruus belli gerendi suppeteret, praeoccupatum ibat; cuius legatus Ocskaius

kaius iam ad Leuam, cum primis cohortibus peruaferat. Obiecerat se huic ad defensionem vallium auriferarum properans, Comes Schlikius, eumque leui proelio fudit: sed cum fidenter magis, quam prudenter Vetusolium agmen perduxisset, Neosolii diem natalem Leopoldi celebrans, parum abfuit, quin a Bercsénio caperetur. Vix enim cum paucis equitibus, per vallem Bucensem, Illauam, et inde Trentsinium euasit, perditatu vel capto, vel internecioni dato. Incredibile dictu, quantum animi: eo
 1704 facto, accesserit Rákóczianis. Occupatae actutum vrbes metallicaе, pecunia libertatis titulo cusa, citerior Hungaria a Bercsénio percursa, vltior ab Alexandro Károlyio: Buda arctius, Comaromium eminus circumdatum. Hannibal quidem Heisterus, dux comprimendi tumultus a Caesare dictus, vti Károlyium ab oppugnanda Alba Regali cum clade reiecit; ita haud exile confoederatorum agmen prope Iaurinum fudit, dissipauitque, exiguo tamen vtroque reipublicae commodo. Adeo enim Hungari, accepta clade, fracti non sunt; vt contra Styriam, finitimamque Austriam, victorum more affligerent, Caesarianosque ad D. Gotthardum profligarent. Cessere nihilosecius omni propemodum Hungaria
 vlt-

vlteriore. Ex quo rursus post congressum Tyrnauensem, vbi irrita fuerant consilia, Schemniczii de concordia agi coeptum est, quo Bercsénius cum pluribus aduenerat. Leopoldus quippe id curarum habuit, ne qua externa spe auocarentur amplius ciuium animi ab sanandis malis domesticis. Sed heic quidem pars vtraque acrior aliquanto coorta est, et remedio irritata seditio, Rákóczianis, duci suo Transilvaniae principatum, Bercsénio Proregis dignitatem, et multa alia postulantibus. Secundum hanc congressionem Bercsénius Hungariam ad Vagum infestam reddebat, Ricsánio ad Albos Montes capto, postquam cohortes, quas ducebat, fusae fugataeque essent. Expugnatis pluribus vrbibus, Leopoldipolis, eo tractu sola superesse videbatur. Hanc quoque hostis peruertere cupiebat. Rákóczius ipse cum expedito agmine aduenerat; vt iam exercitus eius ex XXXM. constaret. Heisterus loco ad res sibi gerendas accomodato timens, cum parua manu tantae multitudini praeit aperte. Apud Tyrnauiam aduersarii conuenerant. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities, ne breuib. quidem virgultis solum operientibus, Rákóczio multitudini fidenti non alia opportunior occasio, quam haec

C c 4

oppri-

opprimendi hostis videbatur. Copias itaque yniuersas in campum producit, et acie instructa, pugnam init, spectator tamen magis, quam dux; quod senatus consilio abesse periculo iubebatur. Proelium fuit, quale inter fidentes sibimet ambos exercitus; virtutis aequitatisque alterum conscientia, alterum numero copiarum elatum. Cum diutius pugnaretur, Hungari degrauebant prope circumuentam Germanorum aciem. Iam consilium in fuga erat. In virtutem id, praeter voluntatem vertit Ebeczkus, ignarus *hosti fugienti pontem aureum esse sternendum*. Nam dum perculsis restitit, primo audaciam, ex desperatione ortam, iram dein, ac fiduciam demum victoriae accendit, ubi et obsistentes vinci posse viderent, et victores sui, in praedam prolapsos. Vadunt igitur, Heistero iras acuente, in proelium ab sua parte omissum, et locum, ex quo excesserant, repetunt: momentoque non restituta modo pugna, sed, quod in ea confusione vix credidisses fore, parta quoque victoria. Principium fugae, frendente Rákóczi, ab equitibus factum, a quibus deserti pedites, vel caesi; vel certe capti sunt, paucis fuga elapsis quominus victores adversarios in vestigiis sequerentur, primo hyems, tum Leopoldi mors obstitit: decessit enim paul-

paullo post hanc pugnam vitae imperii-
que satur. *

1705

IOSEPHVS imperium civili seditione
discors, atrox bellis exteris nactus est.
Galli etenim arma pro Hispania, contra 1705
Austriam, ferre nondum destiterant: Hun-
gari ab obsequio, in dies plures deficie-
bant. Et hi quidem, nupera Tyrnauien-
si clade, adeo fracti non sunt; vt contra
vires reparasse viderentur. Szetfiniensi
comitiolo, Bercsénii imprimis, viri facun-
di malo publico auctoritate, multum ad
diffensionem communem accessit, etsi nu-
mi cusi erant cum epigraphe: CONCOR-
DIA RELIGIONVM, ANIMATA LIBERTATE.
Multi hic cognita Caesaris morte nouam
tentare fortunam, nouasque experiri ami-
citas constituerunt: alii sequi videbantur,
C c 5 quia

* P. FRANC. WAGNERI Histor. Leopoldi M parte vtraque P. FR. KAZY Hist. Hung. l. 8. seqq. P. NICOL. SCHMITTH Imper. Ottoman. Tom. II. fol. 57-413. *Rinkii* Vita Leop. CHRISTOPH. PARSCHITII Tabell. Reg. Hung. Eugenii Ducis vita cum ab aliis, tum imprimis ab *Viêt. de Mandacher*, Vita cum *Emerici Tökölí*; MATTH. BE-
LII Notit. Tom. 1. p. 261-275. T. 2. p. 60-71. 424. 430. Tom. 3. p. 257-430. Tom. 4. p. 110. 150. FRANC. ANTON. DE SI-MEONIBVS de bello Transil. et Pannonico libri 3.

quia prohibere non poterant. Gallici auxilii fiducia, flagrantiorum malis domesticis subiiciebat facem. Proin omnis fere Hungaria ciuili ardebat bello. Quae Austriaco praesidio tenebantur vrbes, aut expugnabantur, aut certe obsidebantur. Slauoniam Bottyánus, quem vulgus coecum vocauit, infestam reddebat, Petrovaradino vel maxime inhians: sed ab hoc quidem conatu Gloggelsbergii, praefecti Budensis virtute deiectus est, et Danubium traicere coactus. Nec Bercsenius secundiore fortuna ad Vagum utebatur. Nam etsi pleraque expugnat loca, et victoris modo, potiorum Hungariae Cisdanubianae partem percurarat: tamen exiguae Caesarianorum manui ad Bibersburgum tantum abest, vt resistere potuerit; vt e contrario magna strage ab ea funderetur, omni paene re tormentaria amissa. Rediit nihilominus subito victis animus, postquam comes Herbeuilius, Heistero nuper suffectus, iter Transiluanicum, provinciae metuens ingrederetur. Nam vt huius profectio plerisque in locis, agrestium turba obsidente vias, multum impediabatur: ita paucis ante diebus acie disiectus miles, solutus timoris, finitimam Austriam Morauiamque vrebatur. At Herbeuilius quidem ingenti cum difficultate

tate itinerum locorumque, et commeatum inopia perduxit tandem legiones ad Varadinum, quod Komlóssius iamiam occupaturus erat. Hic dum statina habet, nunciis comperit Rákóczium, qui nuper a Buda ad fines Moraviae diuerterat, cum XXXM. claustra montium ad Sibosiam infedisse: stratas super haec plerisque in locis arbores; vt earum tractu miles ab aditione Transilvaniae prohiberetur. Verum Herbeuillus tantis difficultatibus nequicquam territus, vt si de exitu rerum diuinaret, profectionem, qua hostem esse cognouerat, indicit, reputans inuiam virtuti nullam esse viam; quam sibi ferro, concisis plus minus IVM. resistere ausorum, gloriosissime aperuit; eaque victoria, quam hostis solerti texit consilio, vniuersam pacauit prouinciam. Tanto turbulentior fuit status Hungariae. Namque hinc Bercsénus cum Ocskaio, illinc Bottyánus, quem nuper Slauonia eiectum memorauimus, cum incondita rudis militiae turba, tristem ciebat tumultum, vicos et oppida vastans: iuncto tandem exercitu, Ocskaio ad Posonium relicto, vterque ad Sopronium in potestatem redigendum tendunt, postquam Pálfianum agmen ab Hungaria submouissent. At haec quidem vrbs, quam Ebergényus, cum modico praesidio militum tenebat, virtu-

virtute inprimis oppidanorum ita defensa est; vt Bercsénius, conclamatis vasis, re infecta, ab oppugnatione, in hyberna
 1706 suos abducere cogeretur. Vere ineunte tanto maiori audacia grassabantur Rákócziani, quo minore exercitu sibi obuiam iri videbant. Ex Hungaria vix duces, nedum milites haberi poterant. Austrii cum Bohemis, caeterisque Imperii populis, nimium inualescenti Gallorum Hispanorumque potentiae obiecti. Haec reminiscens Iosephus statuit denuo cum Hungaris de pace agendum, quo maiore industria fortunaque bellum exterum persequeretur. Locus quo vtrunque conueniretur, Tyrnauia delecta, arbitri Anglorum Bataurorumque legati. Nec tamen vel hoc conatu effici poterat; vt reipublicae constaret concordia. Ratus bellandum Caesar Guidonem Stahrenbergium, quem nouo exercitui cum Pálffio praeceperat, transmittere Strigonium iubet; quod hanc urbem Rákóczius ante caeteras expugnandam decreuit. Licet iusto tardius, iam capta vrbe aduenit, opportune tamen: quia acutum, hoste prostrato, receperat; vt eodem tempore fama perdit, et recuperati Strigonii Vindobonam perferretur. Nihilominus Bezéredius, capto in finibus Styriae Heistero, vltiorem, Ocskaius, exciso foede
 Ziffers-

Ziffersdorffio, citeriorem vexabat Hungariam. Rákóczius cum Bercsénio Rabutinum, qui ex Transilvania ad Cassouiam, omnemque Tibisci regionem hosti eripendam cum expedito agmine eruperat, inopia magis, quam armis ex iisdem depulerat partibus. Iosephus hostem vagum 1707 et assiduum magis, quam grauem reputans, duos fecit exercitus, quorum vni Rabutinum cum Pálffio, alteri Stahrenbergium praeesse iussit; huncque citeriorem, illos vltro danubianam regionem tutari. Verum Rabutinus quidem ad Transilvaniam in obsequio retinendam, cum robore legionum ante, ac hostis hic locorum frangi potuisset, proficisci cogeatur. Quo factum est, vt, cum Pálffius Ebergényiusue cum exigua suorum manu, partitae multitudini, cui Bezerédius, Bottyániusque duces erant, resistendo non essent, Stahrenbergius vires spargere necesse haberet, nec, quae destinarat, perficere posset. Tali successu audentiores reddití Rákócziani, conuentum ciuium Onodinum edicunt, quo eo temeritatis deuenerunt; vt auderent Iosepho imperium abrogare, forma reipublicae in consularem commutata. Qui decretis conciliabuli huius intercedere ausi sunt, concidebantur, in eis Melchior Rakovszkius, et Christophorus Okolicsánius. Post haec Bercsé-

1708 Bercsénius, praecipuus machinator belli, apud Schintam ingentem vim rei frumentariae congregabat, locum castris idoneum communiebat; vt haberet, vnde et Caesarianis noceret, et, si vis maior ingrueret, sese defenderet. Caesar his, et quae apud Onodinum acta sunt, cognitis, valentiore, quam hucdum solitus erat, exercitu, obsequium exuere ausos, persequendum existimauit; et Stahrenbergio ad Hispanicam expeditionem auocato, Hannibali Heistero, quem vnum maxime Hungari foederati, et oderant, et timuerant, summam belli huius committendam. Hic simul vt imperium accepit, castra Brodam promouit eo consilio, vt Rákóczium vires suas ad Vagum coadunantem, vel ingratis ad depugnandum cogeret, persuasus fore, quodsi heic hostem frangeret; vt Bezerédi Bottyániique, quos iam procul ab Austriae limicibus remouerat, vagi procursus facile tandem distinerentur. Atque dum eodem se tenet loco, per exploratores fit certior, Rákóczium cum magnis copiis propius accedere. Procedit et ipse obuiam: praeoccupat Vjhelinum, quo velut obicem obduceret Vago; vbi experiundo cognouit, vicinam Trentsinio regionem castris Rákóczianis teneri. Sua et celeritate, et fortuna vsus, nihil in mora habuit, quominus castris aduersariorum
sua

sua iungeret, et mox etiam, vt postea accidit, manu confingeret. Postquam copias equitum peditumque instruxerat, et hostis potestatem proelii fecerat, ammonitu Pálffi, in dextrum cornu impetum fecit. Heic Ocskaius consilio secessionis olim agitato, adgregat se cum cohorte sua Caesarianis. Bercsénius nudari latera sua, sociorum digressu videns, quum Caesariani acrius instant Principium fugae cum equitibus facit. Terror ab his ad pedites, vt rem fortiter gerentes transit. Nondum tamen hic fuga, illic certa erat victoria. Ad extremum cum peditatus tegi non posset, omnibus ceditur locis, nequicquam Rákóczio obiurgante atque hortante. Data mox terga Caesarianis. Adeo nihil vel imperium vel amoris mixta verecundia efficiebat! fugitui in proximos montes se recepere, qui eis saluti fuerunt. Ad VIM. hostium eo die caesa, faucii multi, inter quos ipse Rákóczius, qui in restituenda pugna, amisso equo, vulneratus est. Erant, qui post haec Bercsénium crimine proditi magis, quam deserti exercitus compellarent. Sed Rákóczius neque tempus illud animaduersionis existimans (tametsi perhibent nonnulli in vincula coniectum) et multavirtuti amici concedens, rem distulit totam secreto castigata timiditate. Haud abs re tamen vni-

vniuersi indignabantur, se cum tantis co-
 piis, abs tam exigua manu fusos fugatos-
 que. Atque iam inde omnino, ab hac
 infelici pugna, castrisque amissis, ceci-
 derant animi Rákóczianorum. Multi
 sublati signis ad Caesarem se contule-
 runt. Nihil certe vltra rei in Hungaria
 ab Rákóczio, vt duces tumultuarentur
 varie, gestum, quippe qui itineribus ex-
 tentis Agriam (impedimenta Tokainum
 praemisera) peruenit: Bercsénus con-
 sedit ad Szet^{er}énium. Heisterus contra,
 vbi suos apud Szeredinum ex longa ve-
 xatione relecisset, Nitriam capit: ac, ne
 quod hostile munimentum post se re-
 lineret, Vjuarinum obsidere instituit.
 Etli vero Bezerédii (qui postea, ob su-
 spicionem transitus, cum Vaio et Be-
 krio centurionibus morte multatus est)
 in parte transdanubiana tumultu nonni-
 hil ab oppugnando oppido retardatus est:
 vrgebat tamen, superatis impedimentis,
 tanto acrius. At eo quidem tempore
 parum felici successu: quod et hostis
 moenia fortiter defensabat, et hyems ope-
 ribus faciundis obstabat. Vrbes interim
 Montanae praesidiis, hoste eiecto, oc-
 cupatae; quamquam Bercsénus, Leua,
 Carpona, Vetusolioque igni exustis,
 Caesarianis timoris aliquid identidem
 in-

iniiciebat. Transiluaniam Karolyius multis vexabat modis, quam tamen Kriechbaumius, Rabutino successor datus, pro virili tuitus est. Pari felicitate Io. Pál-¹⁷⁰⁹fius ab Aruenfi et Liptouiensi tractu palantes remouit: Gükelius ad Csakváriam, Adami Baloghii turmas grauiter afflixit, VII. ereptis signis militaribus: item Freybergius prope Strigonium agmen hostium ita excepit; vt multos caederet, alios vel caperet, vel in paludes propelleret, vel certe totis campis spargeret. Haec omnium asperrima hyeme gesta. Vere ineunte Heisterus, Pálffio Vjuarinum obsidere iusso, Rákóczianis in filuam Baconiam, quo se dum periculum ingruerat, abdere soliti erant, repres-
sis, Vesprimium et Simontornyam cepit, Ladislaumque Fodorum pro moenibus strenue pugnantem. Dum hac parte Caesariani victricia arma circumferunt: Bercsenius in citeriore multa inferebat damna. Nam non tantum militem regium, ex Liptouiensi et Aruenfi agro expulerat; sed etiam operibus, quae oppugnatores ad Vjuarinum fecerant, vel incensis, vel disiectis, nouum oppido praesidium immisit, et de annona abunde prouidit. Id factum aegerrime ferens Heisterus, traiecto Danubio prouinciam tenet Neogradensem, aduersarios a tergo

occupaturus. Primo impetu duas legiones, angustias locorum, in vicinia Sze-
csiniensi, obseruare iussas concidit, itaque
 2057 vniuersos perculit; vt fere solo timore,
 loca munitiora totius prouinciae sub po-
 testatem redigeret, et turmas, quae ad
 Rimazombathinum confederant, distur-
 1710 baret. Löffenholzius in superiore Hun-
 garia, Stephani Andrásii opera Leut-
 schouiam recuperauit, qua re nouus ti-
 mori accessit cumulus. Haec videns
 Bercesenius, vt sociis animum faceret,
 collecto ex Suecis, Polonisque, praeter
 Hungaros ingenti agmine, ad occupandas
 Ciuitates Montanas, ab Agria propera-
 bat, ratus se celeritate itineris, dum
 Heisterus militem ex hybernis extraher-
 ret, aliquid profecturum. Zinkius prae-
 fectus hybernaculorum ad Ipolyam, et
 res praeter opinionem ceciderat, tamen
 tantum animi habuit; vt se ad Romhány-
 vicum, cum exigua suorum manu, tan-
 tae multitudini obiceret, non tantum
 sed etiam primus proelium faceret. Diu
 aequaliter, dispari exercitu, pugnabatur.
 Tum in paucitate maior fit iactura. Iam
 alterum Zinkianorum cornu turbari, et
 in obiectam paludem propelli: dum Mel-
 zerus, Vadkerto praefectus, assumptis,
 quos secum habebat, L. militibus, ma-
 gno tubarum tympanorumque clangore,
 emi-

eminus se proeliantibus ostendit, speciem
 iusti exercitus prae se ferens. Hungari
 Germanica auxilia adesse rati, perculis
 languidius instabant: quod factum Caesa-
 rianos, iam de salute sollicitos spe im-
 pleuerat. Se itaque inuicem adhortati,
 resumptis animis prouere in hostem;
 qui extemplo non sensim, sed citato
 gradu recedebat. Zinkius ne dolus ap-
 pareret, repressit suos: Bercsenius au-
 tem, dato fugae spatio, cum reliquiis de-
 uicti exercitus, ad Tibiscum tetendit.
 Capta sunt vexilla XXVII. Eodem fere
 tempore Hochbergius, Nitriae governa-
 tor, Vjuarino, praedae causa exmissos,
 Gylanio cum suis velitibus multum au-
 xiliante, male multauit. Hi ut irae
 suae parentarent, et cladis suae poenas
 expeterent, Ocskaium, qui nuper ab se
 descuerat, a Iauorka interceptum foe-
 de enecuerunt; ut Pálffius minatus fue-
 rit, Fodorium, quem apud Simontornyam
 captum fuisse memorauimus, easdem poe-
 nas luiturum suppliciis. Post haec stri-
 ctior Vjuarini obsidio decreta: nec e-
 nim in tuto esse poterat affinis regio,
 dum in hoc essent latibulo, qui ean-
 dem, quoties liberet, vexarent. Pálffius
 dux oppugnationi datus omnia circum-
 spicere atque agitare coepit; ut arte po-
 tius aliqua, ac multo sanguine oppido po-

tiretur, iam Ordodium atque Szluham, magnae inter suos auctoritatis viros, amicitia atque liberalibus promissis sibi deuinxerat: dum Beleznauius, quem Bersényius languentibus subsidio miserat, oppidum forte subiret. Hic extemplo prodicionis compellatos in custodiam tradidit: seque, postquam praesidium sacramento Rákóczio sibi obstrinxisset, ad defendendum omni cura asty comparauit. Nec tamen diu obsidionem forti animo ferre poterat; sed acriori oppugnatione infractus, desperatis auxiliis, satis habuit, quod clam, nocte intempesta, cum paucis in tempore effugere valuerit. Secundum hanc fugam Vjuarinum in deditionem regiorum venit, quod Carolus Imperator demum, ne amplius tantum, ut saepe factum erat, sanguinis ad haec moenia funderetur, solo aequandum curauit. Hoc principe Rákóczianorum praesidio occupato, Agria, consilio Francisci Rédey, sine vi recuperata est, et virtute Virmonthii Barthfelda. Adamus vero Baloghius, qui interea Pannoniam mire adfligebat, ab Secula, duce Rascianorum, haud procul Sexardia caesus, dum fuga vitae periculum euitare vult, capitur; et ne deesset exemplum punitae patriae calamitatis, capite damnatur. Sublato hoc, nemo erat Rákóczianorum, qui extra loca munita resi-

resistere auderet : horum vero praeter
 Cassouiam, et Munkácsium nulla erant
 super. Tum demum pro se quisque trans-
 ire ad Caesarianos, bellum auctoremque eius ¹⁷¹¹
 detestari, Iosephum Regem agnoscere,
 fidem implorare. Caesar, a quo iam o-
 lim nihil relictum erat, quod seruandae
 pacis causa tentari posset, cognita Hun-
 garorum voluntate, Io. Pálffy negoti-
 um dedit; quo ciues tandem penitus pla-
 caret, in obsequium redactos. Hic pro
 ea, qua pollebat, facundia, et apud gen-
 tem, ex qua ortus erat, auctoritate mul-
 tos oratione reconciliauit, pollicitus vni-
 uersis factorum immunitatem. In primis
 erat Alexander Károlyus, proximus, in
 illis castris Rákoczii Bercseniique aucto-
 ritati, qui seruari beneficio optimi Regis
 maluit, quam frustratam spem armorum
 tentare amplius. Postquam hic in verba
 Caesaris iurasset, agi de concordia coe-
 ptum. Fautor in consilium aduocatus :
*promissum singulis : tutum receptum ad ex-
 pertam clementiam fore.* Ipse monebatur
 Rákóczius, *ne in armis temere captis spem
 reliquam duceret : haberet contra rationem po-
 steritatis, et periculi sui.* At hic quidem
 sicuti in vita sua omnia suspecta et soli-
 cita existimabat : sic nunc spe nitebatur,
 se, vt Bauariae Duci et Electori accide-
 rat, cum honore dignitati restitutum iri,

nec quae fecisset, patriae fraudi futura. Quominus interim in arce sua Munkácsia forte caperetur, cum fido sequentium consilia sua comitatu, fugae fortunaeque se commisit, simulans auxiliorum gratia in Poloniam diuertere. Comes erat fugae Bercsénus, ut dux semper consiliorum: nec vterque amplius Hungariam vidit. * Postquam hi in exilium abiire, miles in castris nullus fuit, ex urbibus ut dixi, sola supererat Cassouia, praesidio valido tenta, cum situ et opere multum edita arce Munkácsia. Illa etsi spes auxilii Russici Polonicique ab Rákóczio iniiciebatur, ad eos, quorum mox in potestate futura erat, opera Ebergénii, haud difficulter transiit. Ita demum concessum in conditiones, conuentu Szatmáriensi, ut *Hungaris religio et libertas essent sacrosancta, nec fraudi cuiquam arma aduersus Regem tulisse.* Huius patrati gloria apud Io. Pálffium, Banum Croatiae, tandem Palatinum, et Alex. Károlium fuit.

Ita-

* Rákóczius Constantinopoli anno MDCCXXXV. VI. Idum April. obierat, filii eius Franciscus et Georgius a Carolo Imp. in gratiam recepti: Ille S. Caroli; hic S. Elisabethae Marchio adpellatus, improlis vterque decessit. Bercsénus in Galliam delatus est, cuius posterum ab Augusta veniam tulerunt.

Itaque post diutinam inquietem, morte Iosephi, quae viuo non potuit, reddita est Hungariae tranquillitas. *

CAROLVS III. sepultis, vt praediximus, bellis ciuilibus coalescentibusque reip. membris, quae longa annorum series lacerauerat, postquam primum Imperator Germaniae ab Hispania redux, 1712 tum Rex Hungarorum inauguratus est, in publico patrum consessu Posonii, ne quo timore ciues alienarentur, salutis communi consultum ibat. Quamquam pestis Hungariae, clade multorum hominum fatalis intercefferat: tamen vbi denuo reditum est, sublato e vinis Paulo Esterházy Prorege, primo ex hac familia S. R. I. Principe surrogatus est Nicolaus Pálffy; res militaris in ordinem redacta, bona perduellium publicata; iudicium extraordinarium ad res bello Turcico et ciuili a priuatis occupatas; sine iniuria partium dirimendas constitutum, quod Com-

D d 4

missio-

* P. FRANC. WAGNERI Hist. Iosephi Imp. CORPVS IVR. PATR. Decret. ann. 1715. art. 3. 46. 49. RINKII et ZSCHAKOVICZII Leben und Thaten Ioseph. FR. RAKÓCZII vita. MATT. BELII Notit. Tom. IV. passim et Cl. Mellinii Continuat. conf. MS. Gabr. Kolinovicsii, et Histoire des Revolutions de Hongrie.

missionem Neoaquisticam * nostri dixere. Intra hos de patria optime merendi conatus Turcicum obortum est bellum, Achmete Venetos, contra, ac pace Caroluicensi conuentum erat, turbante. Hi enim, quod in amicitia erant Romana; nec se suaque ab tam potenti hoste defendere possent, legatione Caesarem obtestabantur, *ut se a vi et iniuria communium hostium tutaretur.* Oratione aequa petentium Rex motus, barbarum fidei admonuit, qui etsi legatum ea de re Vindobonam miserat, bellum nihilofecius acerrime apparabat; ac dein, priusquam hinc subsidia aderant, Venetis Peloponesum eripuit. Facti tam inopini fama curam omnium acuerat. Carolus pro magnitudine periculi, oppida passim muniri, frumenta ex agris in vrbes comportare, milites scribere, et, cuncta, quae ad usum grauis et diuturni belli pertinerent, prouidere instituit. Omnibus celeriter administratis, Eugenius quam primum per anni tempus licuit, ad exercitum, 1716 qui ad Futakum conueniebat, contendit. Illic quum lustrationi tyronum operam dat, ex nunciis comperit, supremum Turcarum ducem, superato pontibus Sauro, cum

* Abrogata est MARIAE THERESIAE AVGVSTAE decreto.

cum CCM. Semlinum intra Vanouiczam-
que castra posuisse, consilio oppugnandi
Petrouaradini. Io. Pálffius, explorandi
caussa, illico cum MCCCC. velitibus
praemittitur, qui prius, quam hostem
animaduerneret, ab incondita multitudine
circumfunditur. Nec tamen in sua pau-
citate, barbarorum immanem numerum,
dux consilio promptus, manuque fortis per-
timuit. Ne interim in auersos transuersos-
que hostis impetum daret, quadratam ex-
templo fecit aciem, eoque animo et euen-
tu pugnavit; vt ex agmine XLM. se
fortiter expediret, et paucis suorum de-
sideratis, victor ad exercitum, signis V.
aduersario ereptis, rediret. Eugenius
adeo secundam velitationem augurium
pugnae felicitis interpretatus, traiecto Da-
nubio proximus Petrouaradinum conse-
dit. Barbarus contra, cum urbem, tum
castra nostrorum sua se multitudine cir-
cumfidere posse praefidebat: adeo prae
suorum numero, Christianorum despexe-
rat exiguitatem. Quod vbi Eugenius in-
tellexit, et simul vidit copias suas nec
facile, nec sine dedecore deduci posse;
hostium e contrario numerum in dies
augeri, non cunctandum existimauit, quin
pugna decertaret. Inito demum consilio,
posterum diem proelio constituit. Itaque
corpora milites curare iubet, ac deinde

tertia vigilia instructos et armatos adesse. Summo mane acies hoc modo stetit. Alexander, dux Würtembergicus, cum VI. cohortibus, vt initium pugnae faceret, extra vallum consistere iubetur. Pálffius equitatu omni praefuit. Dextrum cornu Stahrenbergius, cum Beuerano Principe; sinistram Regalius Harrachiusque; mediam aciem Löffenholtius tuebatur. Alexander cum Pálffio alios timore subito in fugam auerterunt, alios improvide instantes armis strauerunt. Haec in sinistro cornu initio pugnae fiebant. At in dextro Turcae Caesarianos vehementer urgebant, ac paene ipso impetu proculcabant. Vix iam frontes aequari poterant cum extenuando, infirmam et vix cohaerentem mediam aciem haberent. Eugenius cognito Stahrenbergii periculo, Pálffium, qui fugientes instabat, reuocat in proelium; qui strenue circumactis equis, in tempore reuertit, sparsosque et incompósitos victoriae fiducia barbaros, ingenti caede prosternit. Superuenerat Würtembergicus cum Löffenholtio, qui minimo momento maximas inclinationes rerum fecere. Plerique etenim omnes etsi diuersam, certam nihilominus fugam intenderant. Sic exiguo prorsus impendio ingens nobis cessit

cessit victoria. Hostium haud minus
XXIXM. cecidere cum ipso duce, mul-
tis praeterea eximia laude viris: ca-
pta signa militaria CLXIV. tormenta
CXLIX. castra item omni opulentia di-
tia. Eugenius postquam victoriam spe-
rata longe maiorem reportauit, Temeliae
copias admouit, si timore non posset,
vi astu expugnaturus. Oppidani obsidio-
nem ferre decreuerunt, quae tamen die-
bus non amplius XL. stetit, Mustapha,
qui subsidio venerat, cum clade reiecto.
Quae res gloriosa non minus, quam op-
portuna nostris fuit. Cum vrbe enim
prouincia omnis a seruitute CLXIV. an-
norum in libertatem vindicata, idque
eo tempore, cum niues iam omnia fere
oppleuerant, nec durari extra tecta po-
terat. Deditis victores pepercerunt. Ea-
dem tempestate multa in Slauonia, Croa-
tia, Bosniaque loca munitissima in fi-
dem Caesaris venerunt, nec minus ma-
gna pars Valachiae, Turois caesis, et
Maurocordato Dynasta, opera Dettini
capto. Sultanus tametsi bellum difficile
et periculosum videbat: tamen quod
pace optata terminare non potuit, per-
sequendum statuit, prioris periculi me-
moriā fiducia rerum bene gerendarum
obliterante. Taurunum, cui maxime ti-
mebat, praesidio XXXM. muniuit, tan-
tum-

tumque exercitus apparatus fecit; vt totam imperii sui molem in Seruiam trans-
tulisse existimaretur. Nec minori dili-
gentia ac cura Eugenius res bellicas ad-
ministrabat, probe gnarus maximis viri-
bus de summa maximarum rerum pote-
state fore dimicationem. Atque effecit
omnino consilio et celeritate; vt Thra-
cibus procul a ripa remotis, ante Bel-
grado copias affunderet, quam Turcae
profectum existimarent. Vezirius cogni-
to vrbis periculo, ad praecauendum in-
teritum, quanta maxima festinatione po-
tuit, contendit. Quo vbi in tempore ad-
huc peruenerat, castra ita collocauit; vt
nostros Sauro atque Danubio inclusos
teneret, mox etiam obsidione munimen-
tisque complecteretur. Iam castra a fron-
te frequenti excursionem, a tergo imbre
globorum tormentariorum oppugnabantur.
Quasi indagine comprehensi plures inul-
ti cadebant, alii ob defectum annonae
morbis consumebantur. Hinc conspectus
hostium, hinc rursus atque illinc duo
vastissima flumina capacia quoque bonae
spei pectora, improviso pauore percu-
tiebant. Erant, qui prudentiam milita-
rem, qua tum omnes fere superabat, in
Eugenio desiderarent, certe lentitudinem
bellum trahentis criminarentur. Ac ho-
stes omnino iam in eo erant, vt fi-
gno

gno dato castra Caesaria, cum a fronte, tum a tergo summa vi adorirentur. Ea re cognita indicio Io. Vékoni, qui ad praefectum urbis a barbaro mandata pertulerat, Eugenius, se sua magnitudine, non fiducia hostium metiens, destinata salubri consilio discursurus, maximo strepitu urbem verberari iubet, ut ne oppidani, quid extra muros ageretur, cognoscerent: milites sub vesperam cibum capere, arma expedire, et cunctos tota nocte in armis stare, pugnaeque per summum silentium paratos esse. Omnibus probe administratis, sub tertiam noctis vigiliam itum est in hostes securos futuri, nec aduersi quicquam metuentes. In sinistra ala, errore tenebrarum, dicto citius initium fit pugnae. Vezirio impetum hostium pauidi velites nunciauerunt, vix credenti aggredi etiam audere, quos pro victis reputabat. Ergo haud mediocris omnium animis formido iniecta. Vel ipsa festinatio discurrentium, suosque in tam discorde exercitu ad arma vocantium, maiorem incusserat metum. Vario tumultu vniuersi perturbabantur. Inde factum, ut in sinistro nostrorum cornu, nec obstare venientibus hostes, nec circumire praetergreissos ausi fuerint. Ita res hoc loco ex sententia gesta. Ad dextrum cor-

nu fere iam circumibatur, quod in lae-
uo, miles laetitia victoriae abreptus
mediam nudauerat aciem. Id vbi Eu-
genius conspexit, volonum circa se a-
gmen, ostensa bene merendi occasione
in medium belli discrimen strenue trans-
fert. Tum vero non timido, non igna-
uo cessare licuit. Interea turbati, se
ordinesque capeffunt. Veles fere iam
fuga dilapsus, subito circumactis equis,
rursus in proelium redit. Tum vero
anceps malum hostibus nostrisque erat.
Plures quatuor horas stetit ambigua
spe pugna, nequicquam saepe conatis
equitibus incursione turbare barbarorum
aciem. Ad extremum nostri promoue-
re gradum: grauius in phalangem Tur-
cicam, quae sola vim sustinere vi-
debatur, impetum dare: hostes diffi-
pari metu, et diuersam intendere
fugam. Occubuerunt eo proelio ad
XXM. capta longe plurima signa, iu-
mentorumque tanta multitudo; vt v-
no argenteo tres camelos venisse me-
moriae proditum fuerit. Factum hoc
vsque eo tota Europa fama cele-
bratum est; vt veterum memoriam
obscurasse videretur: Eugeniusque tan-
ta ferebatur laude, quo plerique omnes
nihil eum non efficere posse ducerent.

1718 Victoriae huic prosequendae intercessit
Philip-

Philippus, Rex Hispaniae, Siciliae, magna plurimorum offensione, inhians. Ea rerum necessitate factum est, ut talibus pactionibus Carolus pacem facere vellet. *Turcae hinc ad Alutam usque, Valachiae flumen, regionem, illinc Belgradum et Seruiam, Bosniamque Saueo affinem Caesari permitterent.* Pacem hanc a loco, ubi composita est, Passarouicensem vocari mos est. Post haec in Italia varie depugnabatur. Hungari interim Pisonii senatus-consulto sanctionem pragmaticam legis Caroli Augusti, de regenda a posteritate gentis Habsburgicae Hungaria, ratam habuerunt, et ob insignia Regum Austriacorum in se patriamque merita, votis omnibus acceperunt.* Adhaec praeter septemvirale Pesthini, et Regium Pisonii (Locumtenentiale vocamus) alia quoque minora indicia eodem constituta sunt tempore, ut modus veteris reipublicae redderetur, aequitatisque, sine dolo malo, fieret satis. Sed rei etiam militari legibus cautum, ne, ut olim acciderat, in posterum esset occasio perniciosae querimoniae. Interea dum ita domi communis stabilitur concordia, foris initio bellum Polonicum, mox

* Conf. *Anonym.* Discurs. de foeminea suc-
cessu, in regn. et prouinc. Austr.

mox Gallicum atque Hispanicum exar-
 descit. Cura Principis in res externas
 conuersa deusus Péro quidam, natione
 Rascianus, cum sociis pone Tibiscum,
 agrestem turbam, laboris pertaesam in
 1736 rebellionem commouere instituerat. Sed
 hic quidem, antequam virus in plures
 transfudisset, Hungaris pro salute patriae
 vigilantibus, meritas poenas luit suppli-
 ciis. Multo grauius isto a Turcis subor-
 tum discrimen, Russorum caussa, qui a
 Tartaris indigne diuexabantur. Caesar
 enim, quamuis prioribus bellis aerarium
 quodammodo exhaustum, et iuuentutis
 militiae aptae defectum haberet: maluit
 tamen sociis ante opem ferre, quam hi
 forte frangerentur, hostisque demum v-
 niuersas in se conuerteret vires. Mor-
 tuo eodem anno Eugenio Duce, sum-
 mae copiarum primum Io. Pálffius, he-
 ros incomparabilis, dein, quia is aeta-
 te iam grauis erat, Comes Seckendor-
 ffius praeesse iubebatur. Hunc sicuti
 principio felicitas eximie adiuuerat: ita
 postremo penitus deseruit. Nam partim
 ad Banyalukam in Bosnia, partim apud
 Vidinum Moesiae, re infelicitè gesta,
 1738 Nissam et fere cuncta, quae occupata
 erant, amisit. Tanti infortunii culpa in
 ipsum ducem transferebatur, quasi dedita
 opera hostibus potestatem nocendi fe-
 cisset.

cisset. Quo factum est, vt ab exercitu reuocatus, in custodiam poneretur; et ei FRANCISCVS, Lotharingiae, et Magnus Hetruriae Dux, qui postea imperavit, sufficeretur, simul cum Comite Königseckio, viro eximia quidem prudentia, at infelici. Horum imperio magna commutatio rerum futura videbatur, quod barbari illustri victoria, ad Meadiam profligati sunt: verum postquam Lotharingiae Vindobonam redierat, Königseckius prohibere non potuit, quin Turcae relictis a priore clade viribus, primo pylas Meadienses superarent, deinde Orsouam, nuper probe munitum oppidum proximum Valachiae finibus expugnarent: tum Semendriam, Vjpalankam et Pancsouam, eximia ad Danubium munimenta, in suam redigerent potestatem. Exauctorato ob hanc nouam calamitatem Königseckio, Oliue-1739 rius a Vallis summae imperii praeponitur; seu offensione fortunae seu discordia ducum nihilo prioribus felicior. Certe enim apud Groczkam tam incerta pugnauit victoria, vt, omni bello Turcico Belgradum compulso, non tam acie, quam moenibus propulsaretur. Quae pugna, et Comitis Neupergii pacem maturantis celeritate effectum est; vt bellum componeretur ea lege: quo Belgradum,

dum, moenibus primum solo aequatis, et Valachia Hungarica, simul cum munitissima arce Orsova, Turcis traderetur. Grauem hanc iacturam, grauior altera subito confecta est. Carolus enim Caesar, Rex
 1740 *indulgentissimus, anno insequenti vivere desiit, magno Hungariae moerore, et funesta reliquarum prouinciarum perturbatione. **

MARIA THERESIA, haeres omnium prouinciarum iam olim declarata,
 1741 *Hungariae quidem regimen citra omnem adiit difficultatem, Francisco, Augusto coniuge in societatem curarum adscito: at de reliquarum possessione tanto magis periclitabatur, quo plures potentioresque erant, qui earundem ius ad se per-*

* P. LAD. THVROCZH Hung. a P. Steph. Katona continuata p. 540-54. CORPVS IVR. PATR. Decr. 1. art. 10. Decr. 2. art. 2. VICT. MANDACHERI Acta Eugenii Ducis 1. 3. GVID. FERRARII de bello Pannonico lib. 3. *Vita Caroli VI.* quae Franc. an. 1741. prodiit. Le COMTE DE SCHMETTAV Memoires Secrets de la Querre de Hongrie. IO. IAC. MOSERI Pax Belgrad. IO. IAC. KETTELERI Rer. Hung. 1. 51. 52. P. FRANC. CAROLI PALMAE Notit. rer. Hung. part. 3. p. 291-373. et IO. L. B. de KEMENY Commem. c. 5.

pertinere dictabant. Primus omnium Fridericus, Rex Borussiae, ob negatas sibi quasdam in Silesia ditiones, bellum Reginae indixit, priusque, quod praeter opinionem res acciderat, maxima parte regionis potitus est, quam miles opponi posset Carolus, Elector et Dux Bavariae, Gallicis fretus opibus, Austriam Bohemiamque, quin ipsam Hungariam nostram, Hispanus Parmam et Placentiam Italiae; ac denique Saxo Moraviam, omni contentione appetebant. Tanta bella, vno eodemque tempore illata cum Hungari Reginam suam, accisis calamitate Turcica viribus, defendere haud posse intelligebant, extraordinarium iuventutis auxilium sponte receperunt. Eo consilio VI. novae legiones conscriptae sunt, quae XXIM DCXX. peditum numerum effecerant. Duces agminum dicti erant Nicol. Andrássius, Wolfgangus Bethlen, Ignatius Forgács, Samuel Haller, Thomas Szirmay, Vjuáriusque. Accessere his legiones equestres Antonii S. R. I. Principis Esterházii, Comitis Kálnokii; et Io. Beleznaui. Quodsi haec minus suffectura viderentur: decretum erat viritum Reginae honori et vtilitatibus insurgere; palam omnes professi, nunquam se passuros, **MARIAM THERESIAM** ab

invidentibus fortunæ suæ opprimi. Ex Illyrico pariter, et Transilvania plurimum auxilii transmissum, Germania vires orientis admirante. Terruit conspectus tantæ multitudinis Bauaros adeo, ut non Hungariæ solum, sed vindobonæ etiam, quin Austriæ occupandæ spem ponerent. Non item Bohemiæ, quam eo acrius impetebant, quo minus ab armatis defendi potuit. Atque Carolus omnino, conciliata prius voluntate plebis, procerumque nonnullorum,

1742 Rex per tumultum declaratus est. Luit quidem is adfectati honoris poenam, Bavaria ab Hungaricis et Illyricis copiis dire diuexata: nec tamen ante Bohemiæ exturbari poterat, donecum amicitia cum Friderico Rege, qui ad Molouiczam Neupergium superarat, stabiliretur. Ea inita, postquam Galli Praga, dura obsidione exacti, et Saxones a societate Bauarorum auersi sunt: Maria Theresia, in comitatu Hungariæ primorum, corona Bohemiæ, sollemni ritu inaugurata est. Multo celeberrimam hilarissimamque eius diei sollemnitatem fecit nuncius, qui retulit Franciscum Nádasdium, Hungariæ militiæ ducem, apud Braunodunum, robur exercitus Bauarici prostrauisse, capto duce Minucio. Sequuta mox Ingolstadii, et caeterorum

Ba

Bavariae oppidorum deditio. Hac Reginae felicitate: permotus Rex Sardiniae, relicta Gallorum Hispanorumque societate, ad eius accessit amicitiam. Ludo-1744
uicus contra, Rex Galliae seu hac, seu qua demum cunque causa exacerbat, cum hucdum clam, et alieno nomine inimicissimum se Caroli familiae praebuit, nunc iam palam Mariae Theresiae bellum denunciauit, Hungaricam virtutem, inimico ausu, tanto magis illustraturus. Certe enim Nádasdius, Esterházius, Forgácsius, alii, Spira, Vormatia, Lauterburgo, et omni ea regione eiectionis, et primum ad Hagenoam, tum ad Tabernas Alsaticas deuictis hostibus, in ipsam Galliam signa illaturi videbantur. At enimuero tantum impetum cursumque rerum, remoratus est Regis Borussiae in Bohemiam hostilis incursus. Hic enim cum Electore Palatino, et Landgrauio Cassellano grauiter ferebat, Carolum Germaniae Imperatorem, armis Austriacis Bavaria exactum extorrem viuere. Quae res Gallis quidem, et virum fiduciam auxit, et pacem ab Hungaris illyriisque, quos maxime timebant, praestitit: e contrario Mariae Theresiae tanto acerbior erat, quod hinc quidem, pace rite stabilita, nihil hostile metueret. Quo ex inopinato malo, vt se 1745

Regina emergeret, Posonii singularem optimatum habuit conuentum; vbi suam quæsta iniuriam, vicenorum millium suppetias, facile impetrat. Harum postquam maxima pars, duce Iosepho Eiterházio, in Silesiam sese infuderat, Borussia a Bohemia ad defendendum sua auertit. Bello tamen huic, vti et Bauarico, mors Caroli Imperatoris finem attulerat. Maximilianus enim, timore paternarum rerum, de iure contentionis destitit, satis se habiturum declarans, si Bauaria sibi redderetur; quod fiducia cognationis vltro obtinuit: nec Fridericus, caussa controuersiae sublata, cur amplius armis dimicaret, habebat. Pace in Germania composita, FRANCISCO, Hungariæ Corregente, ad Imperii Germanici dignitatem euecto, res in Italia tanto fortunatius fluebant; quo numerosiore exercitu geri poterant. Magni aestimata est opera Hungarorum, imperatore Nádasdio, in pugnis ad Placentiam et Dertonam, quæis hostium copiae fusæ fugataeque sunt, Genua capta. Nec dubium cuiquam erat, nisi Pannonii Illyricique fuissent exercitus, pacem Aquigranensem, qua Imperatrici Reginae tranquilla regnorum possessio stabilita est, tam facile consecuturam haud fuisse. Quibus factis meruisse vtique videbantur

bantur Hungari regia ornari beneuolentia. Nec sane prius quicquam antiquiusue Regina indulgentissima habuit, postquam in tuto esse coepit; quam Hungariam sibi deuotam, nouis Domui suae deuicire muneribus beneficiisque. Ea mente squalentem hucdum Turcica 1749 clade, Budensem toto olim orbe fama celebratam arcem, in pristinum splendorem restituendam suscepit, sedem, si non Regis, certe Regii Principis futuram, cura tanti moliminis Comiti Antonio Grassalkoviczio demandata, cuius Fundamentum III. Idus Mai. iactum est, applaudente Hungarorum multitudine, et veterem dignitatis florem animo praecipiente. Curas subinde ad res 1751 litterarias in ordinem meliorem adducendas animumque conuertit. Dolebat enim, et id quidem merito, iuuentutem spinosis et inutilibus quaestionibus, nugis saepenumero, magno reipublicae incommodo, detineri potius, quam ad cognitionem veram euehi, studia vero multo grauiora vel penitus negligi, vel certe postponi. Quo circa cum beneficiis animos ad virtutem erexit; tum imperio seueriore constituit, quo posthaec in Academiis Catholicis omnium disciplinarum scientiae non secus, ac apud Germanos, caeterasque cultiores

R e 4 gen-

gentes, maxima sedulitate docerentur. Ac ne cui discendarum liberalium artium occasio deesset: Conuictus et Seminaria, regia liberalitate dotata instituit. Haec
 1756 cum studiosissime in Hungaria compararentur: repente bellum exardescit Borussicum, atrox illud, et varia fortuna gestum. Alienum a re posita videtur, causas et progressiones eius vel capitulatim dicere: id praetereundum non est, hic nostros adaeque, vt superioribus bellis, virtutum fama inter armatos eluxisse. Quis est, qui claros militiae ignoret Nádasdios, Esterháziós, Battyánios, Pálffios, Károlyios, Hadičkios, Kohários, Vesceios, Luffinszkios, Ötvössios, caeteros, qui perpetuum decus egregie factorum apud haud ingratam posteritatem merito sustinebunt. Digni horum plerique habiti prima dignitate Ordinis Equitum MARIAE THERESIAE, ab illustri
 1760 victoria Kolinensi, sapienti consilio, ad inflammandum bene merendi ardorem instituti. Quo super haec Imperatrix, cui titulum Reginae Apostolicae Clemens XIII. Pontifex Maximus postliminio, eisdem fere temporibus, reddidit, Hungarorum virtutem et remuneraretur, et acueret magis, ex nobili Iuuentute, IOSEPHO, Augustissimo
 nunc

nunc Romanorum Imperatori, custodes corporis, ad modum cohortis praetorianae delegit, quorum praefectus (Capitaneum vocamus) inter Barones regni relatus est. Eodem prorsus consilio institutus quoque ORDO S. STEPHANI, cum lemmate: PVBLCVM MERITORVM PROEMIVM. Accessere ad hoc gentis decus res sapienter comitiis ordinatae, quas hoc loco commemorare, breuitas prohibet. Caeterum vti annus LXIV. supra MDCC. Iosephi in Germanorum Regem electione, et in Hungariam, praesertim vrbes nostras Mon-¹⁷⁶⁵ tanas aduentu felix exstitit: ita insequens FRANCISCI, Augusti Roman. Imperatoris, Oeniponti repentina, inter taedas nuptiales, morte, Francisci, item Bárkóczii, Archi-Episcopi Strigoniensis, et Ludouici Battyáni, Proregis decessu funestus atque lamentabilis euasit. Mitigauit interim tanti infortunii dolorem Serenissimi Ducis Saxoniae, atque Thessini ALBERTI, quem Augusta secundum a Iosepho Imperatore in regno esse voluerat, apud Hungaros cum Serenissima Coniuge, MARIA CHRISTINA delecta sedes. Profecto ab eo tempore, quod frustra maiores nostri peroptabant, Regina Indulgentissima, simul cum Augu-¹⁷⁷⁴

sta Sobole non desistit Hungariam ad-
uentu suo identidem exhilarare, tanta
beneuolentia cuncta refouente. *

* Vid. Vita et res gestae Mariae Theresiae,
P. STEPH. KATONA Vng. Reg. p. 564.
seqq. P. CAROL. PALMAE Not. Rer.
Hüng. part. III. p. 377. seqq. Iuris patrii
Codex Decr. 1. Mariae II. art. 4. 5. 63.
Decr. 3. art. 1-3. IO. CHRIST. ADE-
LVNGS pragmatische Staats - Geschichte Eu-
ropens, et Historiae meae Ciuilis p. 100.

SOLI DEO GLORIA.

GENEALOGIA

REGVM HUNGARIAE.

Toxis.

Geisa Dux, Cupa. Michael.

Stephan I. R. Gifela. Sarelta. Vazul. Ladisl.
Caluus. c. Aba R.

S. Emeric. Petrus R. Andr. I. R. Leuenta D. Bela I. R.

Almus Dux } Salomo R. Geisa I. R. Ladisl. I. R.

Bela II. Coecus R. Coloman. R.

Geisa II. R. Ladisl. II. R. Stephan IV. R. Stephan. II. R.

Stephanus III. R. Bela III. R.

Emeric. R. Andr. II. R. Constantia, abnepos Vencesl. R.

Ladisl. III. Bela IV. R. Coloman. R. Hal. Steph. Posth.

Stephanus V. Rex. Elifabetha. Andreas III. R.
C. Otto Buar. R.

Ladisl. IV. R. Maria, vx. Carol. R. Sicil. Oli Claudi

Carolus Martellus. Roberrus. Ioan. Dux Dyrrachin.

Carol. I. Robert. R. Ludou. Princ. Dyr. Com. Grauin.

Ludou. I. R. Andr. R. S. vx. Ioanna. Carol. II. R.

Maria I. R. Sigism. R. Heduike, c. Vladisl. Iagel. R. Po.

Vladisl. I. R. Hung. & Pol. Casimir. IV. R. Pol.

Vladisl. II. R. Hun. & Bo. Sigism. R. P. socer Io. de Zapoly R.

Sigismundus R. vx. a) Maria (b) Barbara Cliei.

Elifabetha, coniux Albert. Austr. R.

Elifabetha, c. Casimir. IV. R. Pol. Ladisl. Polth. R.

Vladislaus II. R. Hung. & Bohem.

Ludou. II. R. vx. Maria, soror Ferdin. I. Anna, c. Ferd. I. R.

Maximil. R. Ferdin. Archi-Dux Austr. Carolus A. A.

Rudol. R. Matth. II. R. Anna, c. Matth. II. Ferd. II. R.

Ferd. III. R.

Ferdin. IV. R. Leopold. R. Eleon. Mar. c. Car. D. Loth.

Iosephus I. R. Carolus III. R. Leopold. D. Loth. et Bar.

Mar. Ios. Mar. Amal. Mar. Ther. Franc. Imp.

Iosephus II. Imp. Leopold. AA. M. H. D. Ferdin. Maximilian.

Buthus Val. Trans.

Emeric. Desák de Zápolya,

Io. d. Huny. vx. Elif. Szilágy.

Emer. de Záp. Pal. Steph. Pal.

Lad. Dal. et Cr. Ban. Mat. I. R.

Georg. Ioan. R. Barbara vx.
Isabella c. Sigism. R. P.

Ioan. Dux Lipt. Dal. & Cr. B.

Ioannes Sigism. Princeps
Transilu.

Christophor. Elifabetha.

INDEX RERVVM.

a designat partem priorem ; *b* posteriore.

A.

Aetius obses Hunnorum *a* 28. confugit ad Ruam
a 30. decertat cum Attila *a* 38.

Adalbertus, S. Stephanum baptizat *a* 113.

Alani, populus Asiaticus *a* 21. ab Hunnis in socios adsciti *a* 22. contra Attilam pugnant *a* 38.

Almus, Rex Croatiae *b* 31. hostis Colomanni *b* 34. oculis priuatur *b* 36.

Andreas I. ad regnum vocatur *b* 11. a quo seditio Religiosa comprimitur *b* 13. pugnat cum Henrico Imp. *b* 14. Croatia Interamnana potitur *b* 16. cum Bela de regno agit, ib. a fratre vincitur *b* 18.

Andreas II. Gertrudem vxorem amittit. *b* 62. Palaestinam subigere contendit *b* 63. dissidet cum Bela, aliisque *b* 64.

Andreas III. Rex indigenarum vltimus *b* 83.

Aquileia ab Hunnis euerfa *a* 43.

Astricus, primus Montis Pannon. Abbas *a* 117.

Attila cum fratre regnat *a* 31. accipit titulum Rom.

Ducis *a* 32. Acaziros domat. *a* 33. Byzantinis tributum imperat ib. arma aduersus Valentinianum fert *a* 37. pugnat in campis Catalaunicis *a* 39.

Aquileiam peruerit *a* 43. placatur a Leone *a* 44. eius mors, imago et filii *a* 45.

Auares, Gengeni in Asia vocati *a* 48. a Turcia in Europam propelluntur *a* 49. Hunnis iuncti
D2-

I N D E X.

Daciam Gepidis eripiunt. *a* 50. a Francis reuersi Pannoniam obtinent *a* 53. Graeciae tributo imposito *a* 54. Sirmium expugnant *a* 56 cum Mauritio bellant *a* 57. vincuntur a Prisco *a* 63. Longobardos in Italia iuuant *a* 67. Heraclium dolo circumueniunt *a* 69. potentia decrescunt *a* 72. Tassiloni opem ferunt *a* 77. profligantur a Carolo M. *a* 79.

B.

- Balamber, primus Rex Hunnorum *a* 22. superat Winitharium *a* 25.
- Bardae, Graiorum ducis, dolus et virtus *a* 110.
- Bazarabus, Roberto insidias struit *b* 95. a Ludouico I. benigne accipitur *b* 99.
- Bela I. Hung. fauet *b* 19. seditionem comprimit *b* 20. casu obruitur *b* 21.
- Bela II. Borichium in ordinem redigit *b* 43.
- Bela III. reip. statum ordinat *b* 53. Dalmatiam Croatiamque recipit *b* 54.
- Bela IV. auctores dissensionis priuatae punit *b* 67. Cumanos leniter accipit *b* 68. cum Tartaris infeliciter configit *b* 72. remp. ordinat *b* 75.
- Belisarii, ducis Graiorum stratagema *a* 51.
- Bethlen (Gabr.) regno inhiat *b* 215. percurSAT Hung. *b* 216. ab affeclis Rex dicitur *b* 217. nunc bellum Caesari indicit, nunc pacem facit *b* 221.
- Bercsenius (Nic.) osor Germanorum *b* 251. ad Biersburgum male rem gerit *b* 25. Sopronium frustra oppugnat *b* 28. in concursu Trencsin. primus fugam capeffit *b* 261. ad Romhány ignominiose pugnat *b* 265. abit in exilium *b* 268.
- Bocatii (Io.) memoria *b* 213.
- Bockay turbas in Hung. ciēt. *b* 210.
- Bothondii singulare cum gigante graio certamen *a* 103.

I N D E X.

Buda ab Solymano astu capitur *b* 191. ab Christianis virtute recuperatur *b* 242.
 Bulgari ab Auaris desciscunt *a* 72. pars ad obsequium redit *a* 74. a Stephano vincuntur *b* 76.
 Burgundiones Hunnis infesti *a* 29.

C.

Cabari Hungariam subeunt *a* 91.
 Carentani Auares vincunt *a* 75.
 Caroli M. res gestae in Pannonia *a* 78. seqq.
 Carolus I. Matthaeum vincit *b* 92. a Bazarabo paene intercipitur *b* 95. et a Feliciano occiditur *b* 96.
 Carolus II. rex fit ingratis *b* 109. mala morte obit *b* 112.
 Carolus III. bello priore Turcas grauiter afflixit *b* 276. posteriore varia pugnauit fortuna *b* 279. sanxit, vt filia omnibus imperaret prouinciis *b* 277.
 Carolus, Dux Lothar. hostes Hung. eiicit *b* 240. seqq.
 Catalaunica pugna *a* 39. 40.
 Chanus seu Chaganus *a* 48.
 Charaton, Rex Hunnorum *a* 25.
 Chrobati Dalmatia potiuntur *a* 73. Slauoniaque *a* 80.
 Colomannus re cum Almo Duce composita *b* 35. primus Ramae Dalmatiaeque Rex nuncupatur *b* 36.
 Corona Hung. Syluestri II. donum *a* 118. ab Ottonne deperdita *b* 91. ab Elisabetha dolo subtrahitur *b* 129. ab Matthia I. recuperata *b* 115. a Bethlenio Ferdin. II. reddita est *b* 219.
 Croatia fit iuris hung. *b* 31. a Graecis occupata *b* 52. ab Hung. recipitur *b* 54.
 Cumani Hung. hostiliter procurrunt *b* 23. Salomoni ferunt opem *b* 29. victi ab Ladislao *b* 32.

I N D E X.

a Bela IV. suscipiuntur *b* 68. desciscunt *b* 71.
 Ladislaum IV. occidunt *b* 82.
 Cupa, Dux Simeghienfis rebellat *a* 114.
 Cuturguri Byzantinos terrent *a* 51.

D.

Dacia ab Gepidis occupata *a* 46. permissa Auaris *a* 49. ab Hungaris deuicta *a* 87.
 Dalemincii scabiosam canem Hung. obiecere *a* 101.
 Dalmatia Auaris cedit *a* 60. Chrobatis *a* 73. Hungaris *b* 30. Graecis *b* 52. iterum Hung. *b* 54.
 Dequinesii encomium *a* 5.
 Detrici pugna ad Potentianam *a* 24.
 Dosa auctor belli rustici *b* 272. poena graui adficitur *b* 273.

E.

Elisabetha Roberti vxor, aquam medicatam inuenit *b* 93. coniux Ludouici I. Carolum II. opera Graeae vulnerat *b* 110. ab Horuátho demum capta ib. consors Alberti multa molitur *b* 129. seqq.
 Emerici S. laus *b* 3.
 Emericus Rex, Andream insolito ausu sibi subiicit *b* 53.
 Eugenius Turcas superauit primum ad Zentam *b* 248. dein apud Petrouaradinum *b* 272. denique penes Belgradum *b* 276.

F.

Felicianus regicida punitur *b* 96.
 Ferdinandus I. Zápolyium vincit *b* 184. Turcas ea de re hostes nanciscitur *b* 187. facit cum vtris-

I N D E X.

- vtrisque pacem *b* 19. bellatur nihilofecius *b* 192.
 Ferdinandus II. varie, imprimis cum Bethlenio
 concertauit *b* 216. sqq.
 Ferdinandus III. aduerfarium inter caeteros nactus
 eft Georg. Rákóczium *b* 223.
 Forgáčiorum eximia virtus *b* 73.
 Francifcus I. Imperator *b* 284.

G.

- Gara Horuáthi infidiis occidit *b* 113.
 Geifae I. res priuatae *b* 22. publicae *b* 27.
 Geifa II. Saxones in Tranfilu. euocat *b* 44. Au-
 ftriacas copias fundit ib. cum variis bellum ge-
 rit *b* 45.
 Geifa, Dux Hung. facra abluitur unda *a* 113.
 Georgius Monachus interimitur *b* 193.
 Gepidarum Rex Adaricus Attilae paret *a* 37. hoc
 mortuo Hunnos vincit *a* 46. Daciam occupat
 ibid.
 Giferae, Bohemi, Duces in Hung. *b* 131.
 Gothi ab Hunnis vincuntur *a* 23. deficiunt *a* 25.
 pugnant cum Hunnis *a* 39.
 Grimoaldi dolus militaris *a* 74.
 Gylas, Dux Hung. fit Christianus *a* 105.
 Gyula Tranfilu. principatu exuitur *b* 2.

H.

- Haliciae *b* 54. rex primus Andreas II. *b* 61.
 Heifterus, flagellum Rákóczianorum *b* 20.
 Heruoiae callidum inuentum *b* 122.
 Horuáthi in Mariam I. improbitas *b* 113. ignosci-
 tur *b* 120.
 Hungari Afatici *a* 84. Turcae adpellati *a* 87.
 Europaei, Paczinacitas *a* 88. aliosque infestant
F f
a 91.

I N D E X.

b 97. Ludou. Imp superant *a* 95. Germaniam Burgundiamque populantur *a* 97. in Galliam excurrunt *a* 100. ad Merseburgum *a* 120. et Augustam cladem accipiunt *a* 109. mitescunt *a* 112. fiuntque Christiani *a* 113.
 Hunni Asiatici *a* 7. victis Sinis *a* 10. in septentrionales et meridionales diuisi sunt *a* 21. Europaei vincunt Gothos, subeuntque Pannoniam *a* 23.

I.

Iadra a Venetis occupatur *b* 58.
 Iaurinum a Turcis captum *b* 204. recuperatur *b* 208.
 Iazygia a Tibisco ad Granum pertinebat *a* 3.
 Io. Sigism. Princeps Transilu. *b* 200.
 Iosephus Rex, ducum opera, euentu vario, aduersum seditiosos depugnat *b* 257. Rákóczium tandem apud Trencsinium, Heistero duce, superat *b* 261. finemque bello ciuili facit *b* 268.
 Isabella, Buda demigrare iubetur *b* 191.
 Iustinianus amicitiam cum Auaris facit *a* 49.

K.

Kara Mustapha profligatur ad Vindobonam *b* 238.
 Kaotius ab Hunnis victus obsidetur *a* 10.
 Károlyi (Alex.) Rákóczio deserto locum paci Szatmar. fecit *b* 268.
 Keanus Bulgar. regulus vincitur *b* 2.
 Koppius Hungaris infestus *b* 233.
 Kynifius perfidos crudeliter punit *b* 169.

L.

Ladislaus I. modestus in regno fasciando *b* 29.
 Salomonem custodia soluit, ib. Dalmatia Croatiaque potitus *b* 31. Cumanos opprimit *b* 32.
renuit

I N D E X.

- venit accipere Rom. imperii dignitatem *b* 33.
inter diuos refertur *b* 55.
Ladislaus II. haud diu imperavit *b* 49.
Ladislaus III. cum Andrea litem habuit *b* 59.
Ladislaus IV. ob Cumanos infelix *b* 81.
Ladislaus V. Hung. addictus *b* 143. multa praecla-
re, Hunyadis opera gessit *b* 146. sqq. inter nu-
ptias decessit *b* 149.
Leel, Dux Hung. Conradum Imp. non interfecit *a*
98. pro porta suspenditur *a* 109.
Leopoldus Gloriosus, Austriae Dux *b* 60.
Leopoldi M. res aduersus Turcas et Hung. gestae
b 229. sqq.
Leuenta solum vertit *b* 5. hostis Christianorum oc-
cumbit *b* 13.
Lindenvitus Pannon. Sauriae regulus *a* 82.
Loachami titulus *a* 11. victoria Tartarica *a* 12.
Lodomeriae rex Andr. II. *b*. 62. calamitates *b* 101.
Longobardi Pannonia excedunt *a* 53. Auares in
subsidium vocatos eludunt *a* 75.
Ludouicus I. Saxones in Transil. domat *b*. 94. Ioan-
nam persequitur *b* 100. lites vicinorum compo-
nit *b* 102.
Ludouicus II. graue discordiis regimen accipit *b*
175. in proelio contra Turcos occubuit *b* 180.

M.

- Mamus, Sina, Hunnorum hostis *a* 18. infelix *a*
20.
Manuel Imp. Hung. inhiat *b* 49.
Maria I. multos habuit aduersarios *b* 106. priua-
tur dignitate *b* 108. restituitur *b* 112. capta ab
inimicis *b* 113. Sigismundo regnum desert *b*
114.
Maria Theresia initio regni multos nacta est hostes
b 280. gessit bellum Bauaricum, Gallicum,
F f 2 Ita-

I N D E X.

- Italicum, tria Borussica *b* 283. multa in reip.
 Hung. commodum et ornamentum instituit *b* 284.
 regnat feliciter. *Vult!*
 Matthaeus Trencsinienfis *b* 92.
 Matthias I. Szilágyi opera rex factus *b* 150. magnam
 peperit Hung. laetitia *b* 151. res multas pro-
 spere gessit *b* 152. seqq. Memorabile Hung. no-
 men *b* 63.
 Matthias II. pacis erat studiosus *b* 214.
 Maximilianus ob Trausilu. bellum cum Turcis, ges-
 sit *b* 196. res metallicas ordinavit *b* 200.
 Merularum campus Hung. funestus *b* 140.
 Meteus Hunnorum Ianicus *a* 8. Chineses Tarta-
 rosque vincit *a* 9.
 Mokolius reip. Auarum conditor *a* 48.
 Montecuculi Turcos ad S. Gotthardum prostravit
b 23.
 Moraviae magnae regnum *a* 71. 83. ab Hung. va-
 litatur *a* 89. occupaturque *a* 91.
 Mundzuchus, seu Bendegucz *a* 28.

N.

- Nádasdi (Franc) militiae illustris *b* 282.
 Nagy (Simon) animo, quam consilio maior *b* 152.
 Netad annis clade Hunn. funestus *a* 46.
 Neapolis ab Lud. I. periculum *b* 101.
 Neapolis Austr. ab Coruino oppugnatur *b* 165.

O.

- Ocskaius (Ladisl.) desciscit ab Rákóczi *b* 261.
 interceptus occiditur *b* 265.
 Oetar, Rex Hunnorum *a* 29.
 Onodiensis conuentus *b* 250.
 Otto, Bauarus Rex Hung. *b* 90.
 Ottocarus Hung. Stiriam eripit *b* 76. quam dein pa-
 ce consequitur *b* 80. fortissime pugnans decedit ib.

P. Pa-

I N D E X.

P.

- Paczinacitae, Hungari *a* 87. hostes ciuium *a* 88.
 Pálffius (Io.) cum Rákóczianis bellum componit
b 267.
 Pannonia occupata ab Hunnis *a* 23. Gothis *a* 46.
 Auaris *a* 53. Franconibus *a* 79. Morauis *a* 83.
 Hungaris *a* 91.
 Pax Carlouicensis *b* 249. Szatmáriensis *b* 267. Pas-
 farouicensis *b* 277. Belgrad. *b* 279.
 Perényus (Petr.) a Zápolyio sibi traditam coro-
 nam Ferdin. I. reddit *b* 182.
 Petrus Aleman. primum Giselaë *b* 6. tum Hung.
 grauis erat *b* 7. dignitate priuatus restituitur *b*
 11. oculis cassus vita excedit *b* 12.
 Phalitzim, Dux Hung, Italiam percurfat *a* 105.
 Pneus auctor dissensionis Hunnorum *a* 20.
 Prinina late in Hung. dominatur *a* 83.
 Priscus, alter Rhetor *a* 3; Dux alter *a* 60, hic fla-
 gellum Auarorum *a* 63.

R.

- Rákóczius (Georg.) multum vexauit Hung. *b* 229.
 Rákóczius (Franc.) custodia elapsus bellum ordi-
 tur *b* 251. fugatur apud Tyrnauiam *b* 254. con-
 uentum celebrat Szetfinienf. *b* 255. postea Ono-
 diensem *b* 259. postquam omnem Hung. milite
 percurrisset prope Trencsinium funditur *b* 261.
 fit extorris patria *b* 261. filii eius ib.
 Rasdi, pythia Hung. *b* 13.
 Rua, Rex Hunnorum *a* 30. Aetium fouet ib.
 Rudolphus cum Turcis grauius bella gessit *b* 201.
 seqq. Iaurinum timore amissum *b* 204. stratagemas-
 te recuperat *b* 207. Bocskai pacem concedit *b* 112.

S.

- Salomo cum Geisa de regno contendit *b* 22. huic
 paratam perniciem *b* 26. sibi attrahit, et in so-
 litudinem abit *b* 27.

I N D E X.

- Samuel, seu Aba, facit in principes *b* 3. belle inferior vita priuatur *b* 11.
 Sehemnicii clades inflicta *b* 132.
 Seruia in Hung. venit potestatem *b* 59.
 Sigismundus infelicitate contra Baiazethem pugnat *b* 118. conicitur in vincula *b* 119. Scepusii oppida oppignorat *b* 120. vitae adit periculum *b* 123. Albertum haeredem scribit *b* 125.
 Sinarum bella cum Hunnis *a* 7. seqq.
 Slaui Winidi ab Auaris deficiunt *a* 70.
 Slauoniae origo *a* 80.
 Solthus, homo ad fraudem acutus *b* 40.
 Solymannus Hung. populat *b* 180. Budam intercipit 190. ad Szigethum moritur 199.
 Stephanus I. Cupam vincit *a* 117. Rex proclamatur *a* 118. Gyulam Transilu. capit *b* 2. Byssenos frangit *b* 3. composita re cum Conrado, Imp. periculum vitae adit. *b* 5. migrat de vita ib.
 Stephanus II. cum Venetis, Austriis et Graiis controuerfiam habuit *b* 38. Cumanos agris ad Tibiscum donauit *b* 39. pace cum Bohemis facta *b* 40. et Bela haerede constituto obit *b* 41.
 Stephanus III. dignitate priuatus *b* 48. restituitur *b* 49. cum Manuele Imp. varia fortuna dimicat *b* 50.
 Stephanus IV. regia sede pellitur *b* 49.
 Stephanus V. bellum cum Ottocaro ob Styriam gessit *b* 77.
 Stephani S. ordo equester *b* 286.
 Swatoplucus, Rex Pannoniae *a* 84.
 Szigethi excidium *b* 198.

T.

- Tanious, idem est quod Imperator *a* 9.
 Tartari Topai Hunnos ad Volgam reiciunt *a* 21.
 Asiatici Hung. vastant *b* 74. redeunt in Asiam ib. pars sunt Christiani *b* 102.

Tar-

I N D E X.

- Tartaria magna, olim Hunnia erat *a* 7.
 Teumanus primus Hunnorum imperator *a* 7. a filio
 Regno et vita priuatur *a* 9.
 Theodoricus, Rex Gothorum occidit *a* 39.
 Theodorus Chaganus in agro Sopromienfi domi-
 natur *a* 81.
 Theotimus Hunnorum doctor *a* 26.
 Toumenus Hung. in Asia imperii conditor *a* 85.
 Toxi in oriente clades *a* 110.
 Tököly (Emer.) turbas in Hung. excitat *b* 234. a
 Turcis princeps creatur *b* 235. superatur ad Poso-
 nium *b* 237. gerit se principem Transilu. *b* 244.
 proscribitur *b* 249. diem obit Nicomediae *b* 251.
 Transilvani sunt veteres Paczinacitae *a* 88.
 Tuvarkus Bosniae, Rex *b* 120. ingratus *b* 106. pu-
 nitur *b* 115.

V.

- Vasul a S. Stephano praeteritus *b* 5.
 Vatha seditionis in Hung. auctor *b* 12.
 Vladislaus I. domi militiaeque infelix ad Varnam
 occumbit *b* 139.
 Vladislaus II. bello rustico rebusque aliis infortu-
 natus *b* 167.
 Vldinus Rex Hunnorum *a* 26. eius res gestae *a* 27.
 Vindobona a Matth. I. capitur *b* 165. a Turcis
 oppugnatur semel *b* 186. atque iterum *b* 237.
 Vjuarinum barbari expugnant *b* 230. ereptum pri-
 mo his *b* 240. dein Rákóczianis, moenibus nu-
 datur *b* 266.
 Vrosius, Seruiae regulus *b* 93.
 Vrsulae martyrium *a* 25.

W.

- Wayuoda Hungarorum *a* 87.
 Wenceslaus Bohemus, Rex, princeps alienigenarum
b 87.

Wen-

I N D E X.

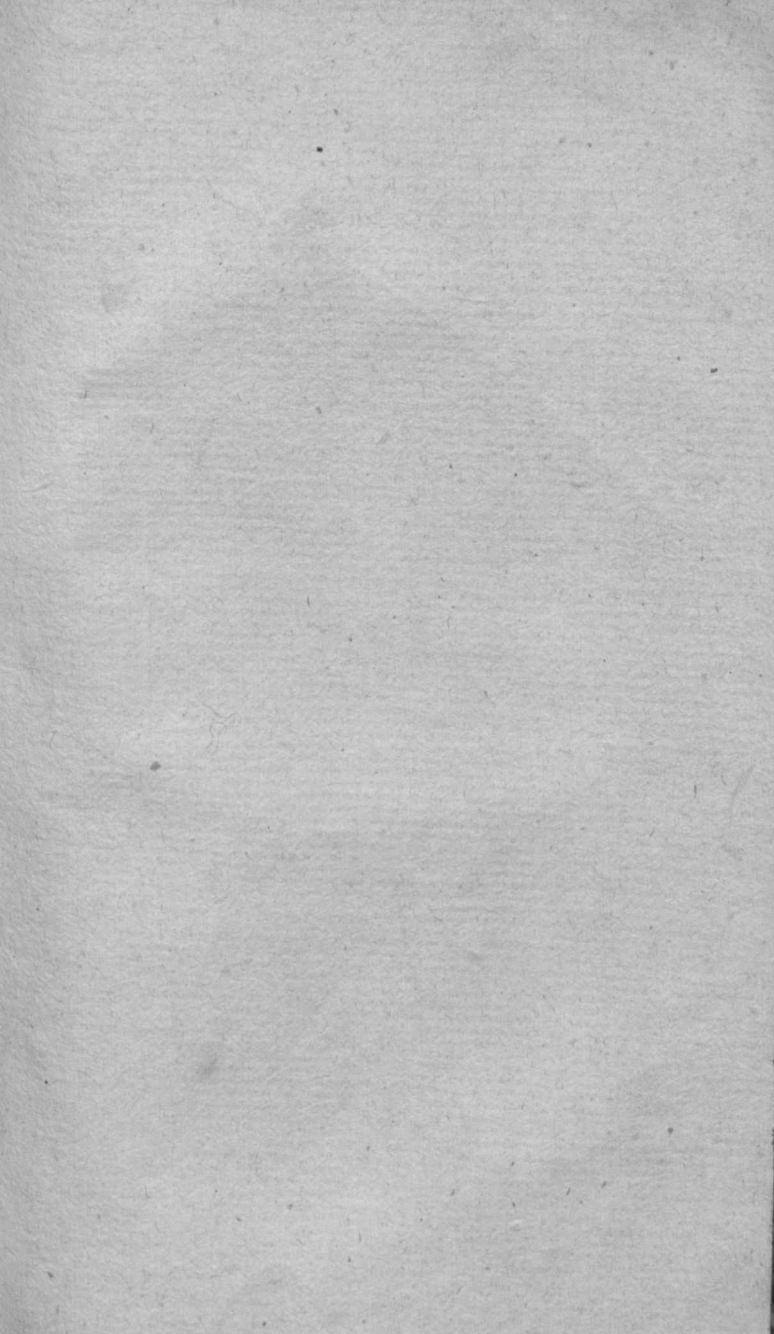
Wencelinus Cupam interimit *a* 117.
 Werböczius, homo vafer *b* 176. factionis Zápolyianae studet *b* 182.
 Wesselinus arcem Murány cepit *b* 225. Leopoldo insidias struxit *b* 232.

Z.

Zagrabiae Episcopatus *b* 33.
 Zápolya (Io. de) rustici belli duces superat *b* 173.
 a Turcis circumuenitur *b* 174. regnum ambit *b* 177. iubetur Rex Tokainj *b* 182. Budae exau-
 ctoratur *b* 184. decedit *b* 186.
 Zentana Turcorum clades *b* 248.
 Zinkii callida ad Romhány. victoria 265.
 Znio arx, asylum Belae IV. *b* 73.
 Zodan, praetor Auarum, Carolo M. se subiicit
a 81.
 Zoltan ab hostibus intercipitur *a* 100.
 Zothmundus celebrer vinator *b* 15.
 Zrinii (Nic.) memorabilis occasus *b* 193.
 Zudaris prudens consilium *b* 133.

F I N I S.

RA 2469

